

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

ERLING ALBRECHTSEN

**Fra
hukommelsens
myretue**

Fra hukommelsens myretue

Dr.phil. Erling Albrectsen, fhv. museumsinspektør ved Fyens Stiftsmuseum og lektor i nordisk arkæologi ved Odense Universitet, har på Odense Universitetsforlag tidligere udsendt:

Fyn i Oldtiden, 1974 (UDSOLGT)

Vikingerne i Franken, 1976 (UDSOLGT)

Dudo: *Normandiets Historie under de første Hertuger*, 1979
(UDSOLGT)

To normanniske Krøniker, 1980 (UDSOLGT)

Godfred Malaterra: *Normannernes bedrifter i Syditalien*, 1981
(UDSOLGT)

Florence of Worcester's Krønike, 1982

Ælnoths Krønike, 1984 (UDSOLGT)

To tidlige engelske Krøniker, 1986

Flodoards Annaler, 1987

Oversættelsesarbejderne er alle forsynet med indledninger og fyldige kommentarer.

ERLING ALBRECHTSEN

**Fra
hukommelsens
myretue**

ODENSE UNIVERSITETSFORLAG 1988

Bogen er udgivet med støtte af N.M. Knudsens Fond,
VELUX FONDEN af 1981 og Erik og Marta Scheibels Legat

© Erling Albrechtsen og Odense Universitetsforlag
Sat af Syfoma Sats, Svendborg
Trykt af Special-Trykkeriet Viborg a-s
Omslagslayout: Ulla Poulsen
ISBN 87 7492 662 8

Omslagsillustration:
Tvillingehøjene ved Virksund.
Fot. forfatteren 1939.

Indholdsfortegnelse

<i>Forord</i>	7–8
<i>I Jylland</i>	9–15
I Randers, 9. Drengeliv, 12. Røntved i Vendsyssel, 13f. Randers' lærde Skole, 14	
<i>Fra Randers til Viborg</i>	16–29
Viborg Katedralskole, 17. Endnu lidt om Skolen, 21. Gymnasieforeningen Minerva, 24. Venner, 25. I Sønderjylland, 27. Bregninggård, 28	
<i>Studietid i København</i>	30–40
Rasmus Brostrøm, 31. Fur i Limfjorden, 33. Til England, 35. De fortsatte Studier, 38	
<i>Skoleliv</i>	41–42
Tølløse, 41. Haslev Gymnasium, 41	
<i>De gærende Kræfter</i>	43–45
Ved Nationalmuseet, 43. Til Tyskland, 43	
<i>Arkæologien</i>	46–56
Rasmus Brostrøm, 46. Den første Gravning, 48. I Kano på Himmelbjergsøerne, 50. Fund, fortsatte Gravninger, 1. Højfredninger, 53	
<i>Læreårene ved Nationalmuseet</i>	57–65
Institutionen og dens Mænd, 57ff. Udgravninger for Nationalmuseet, 63f.	
<i>Skoleår i Haslev</i>	66–68
<i>Fra Skole til Museum</i>	69
<i>Isvintrene, Den store Krig</i>	70–73
Ankomst til Odense, 70. Den tyske Besættelse, 70f. Venner og andet Godtfolk, 72f.	
<i>Det første Tiår i Odense</i>	74–96
Samlingernes Nyopstilling, 75. I felten, 76. Den ældre Steners Boplads, 78. Mens Verden stod i Luer, 81. Offerfund ved Bukkerup, 81. Guld under Gyvelrod, 82. Fredningsrejse til Bornholm, 83. Mønt- og Medaillesamlingen, 84. Møntfundet ved Hågerup, 85. Byggeplaner, 86. Danmark atter frit, 86. H.C. Andersens Hus, 88. Litterær Virksomhed, 89. Rejser, 89. Gudmund Schütte på Eskjær, 90. Nordisk Arkæologmøde i Lund, 91. Vallhagar på Gotland, 92. Hjemlige Forbindelser, 93. Tredelingen og Odense, 93. Guldkarrene fra Midskov, 93	

<i>Det andet Tiår i Odense</i>	97–118
Rejser, Arkæologkongres i Zürich. Sverige, 97. Hjemme igen, i Marken, 99. Danny Kaye i H.C. Andersens Seng, 101. Slotsgravning på Broholm, 101. Fænø Kalv, 102. Fredningsrejse, 103. Fynske Jernaldergrave, 104. I Spanien, Frankrig, 104. Kongresdage i Madrid, 106. Bekendtskaber, 108. Rasmus Brostrøms Død, 110. Fynske Jernaldergrave, 111. En Motte i Allerup, 112. Mindesmærket ved Glavendrup, 112. Norge, 114. Møllegårdsmarken, 117.	
<i>I det gæstmilde Arabien</i>	119–138
Konstantinopel, 119. Failaka, 120. Aleksander den Stores Visitkort, 121 f. På Bahrain, 124. Hjemrejse fra Arabien, 126. Araberne, 127. I Ægypten, 131. Hjemrejse 1960 fra Ikaros over Troja, 132–138.	
<i>Det tredje Tiår</i>	139–157
Fynboliv, 139. Privathistorisk Samfund for Fyens Stift, 140. Norge, 141. Atter i Grækenland, 142. Mørkere Skyer trækker op, 143. Disputats, 144. Lektoratet i nordisk arkæologi i Odense, 148. Hjemlige og udenlandske årsmøder, 150. Afskedens Time, 156.	
<i>Fyraften</i>	158–163
Fyn i Oldtiden, 159. Skov Hansen, 160. Fyraften, 160.	

Forord

Ud af min læsning har vel intet bidt sig mere fast i sindet end det indledende kapitel i Johannes V. Jensens Cimbrernes Tøg. Digteren lader det danske folks erindring i hedenold, skjalden Norne-Gæst, drage sydfra op gennem Jylland langs vandskellet, til cimbrerne ved Limfjorden. Det er lige før vårbrud. Ved bålet i det frie slumrer han ind for natten og vågner i årle gry, skudrende, med en rimkappe på sig. Af randselelen tager han fiskekroge frem, meder ørreder i bækløbet og bereder dem til davre over det nu genopblussende bål. Solskiven glider over himmelranden, af bakke, hans stivnede krop løser sig langsomt op, og i glæden over at være til kvæder skjalden med ryggen til natten:

Lovet være Verdens
Lys i min Tanke,
Solopgangen
Og Synets Gave!
Af Gnist under Asken
genopstaar Ilden.
Evig bedaarer
mig Dagens Under.

Det er digterens udvalgte kald at tolke og søge udløsning for menneskets indre tankeverden, at iklæde dets uklart formulerede sjæleliv almene udtryk, umiddelbart forståelige for den enkelte som for alle. Hvad digteren i denne strofe har skrevet, har jeg vidst, siden jeg var sytten, men jeg vilde næppe have kunnet klare mig mit nære forhold til Danmarks natur, landets geologiske tilblivelse og ikke heller forstået den tidsdybde, som kendskabet til folkets historie udvider billedet af Danmark med, om ikke den berømte strofe var blevet mig en vandringsstav som den, Norne-Gæst målte Jylland og den øvrige verden ud med.

Denne erkendelse blev mig bevidst i gymnasieårene i Viborg i begyndelsen af 1920'erne og nåedes ad to veje. Den ene var en ivrig dyrkelse af ørredfiskeri, en idræt, jeg med min ven, Helge Weldingh fra Randers, senere direktør for Midtkraft i Aarhus, øvede langs de mange rene og dengang uberørte vandløb i Viborgs vesteregn. Her fandt jeg Naturen og siden ved en lille bæks bredder også min senere hustru. Den anden var venskabet efter 1925 med den begavede og særprægede planteskoleejer

Rasmus Brostrøm i Viborg, en menneskealder ældre end jeg, et forskertalent, der fulgte sine topografiske og arkæologiske interesser med den vågne amatørs mådehold, dog mere som iagttagere end som bearbejder. Han havde inspirationens nådegave; der var lys og en stille humor i hans øjne. Gennem mange udflugter og fodvandringer med ham i Viborgs minderige omegn fik jeg lagt et bæredygtigt grundlag for min senere vej som museumsmand. Hans blik var skarpt i terrænet. Som medlem af Viborgs Stifts Museums bestyrelse indviede han mig elementært i museumsarbejde og udgravning. Det er endnu min stolthed at tænke på, at mine redegørelser fra for mere end halvtreds år siden står nedskrevne i museets »dagbog« og fundprotokol og af andre er benyttet til oplysning om Viborgegnens oldhistorie.

For tilskud til udgivelsen af denne min erindringsbog bringer jeg Velux Fonden af 1981, København, Ingeniør N.M. Knudsens Fond, Odense, Erik og Marta Scheibels Legat, Odense, min dybfølte tak.

Odense i november 1987
Erling Albrechtsen

I Jylland

Jeg blev født i København den 23. juli 1904, i Møllegade i Sankt Johannes' sogn på Nørrebro, og døbt den 19. februar 1905 i Esajaskirken i Østervold sogn. Min far var cand. mag. Hans Severin Albrechtsen, som året forinden havde taget sin skoleembedseksamen med egregie og nu vikarierede ved københavnske gymnasieskoler. Min moder, Anna Cathrine Albrechtsen, født Juhl, var af jævn københavnsk borgerfamilie. Ægteskabet blev opløst i 1913. I 1910 fik min Far ansættelse ved statsskolen i Randers; jeg og min to år yngre søster, Dina, fulgte ham til Randers.

Vi rejste altså fra København. Det er kun små erindringsglimt, jeg har fra disse seks år i København, glimt af den art, barnet så mærkeligt bevarer fra den tidlige tid, og som det aldrig glemmer – minder for eksempel om en nørrebrosk stenørken eller om en etageejendom i Aagade ved Jagtvej, hvor børnene legede ved den udækkede Ladegårdså, der flød langs gaden. En kattekillig.

I Randers

Fra rejsen til Randers husker jeg damperens sejlads ind til Randers ad den snævre sejlrende midt i fjord- og ådalens brede engslette – siden så jeg som randersdreng skibet glide frem som på selve engen.

I Laksestaden havde Far fået en lejlighed nær markedspladsen, hvor også byens museum lå; men dette fik jeg dog først en del år senere kendskab til. Snart lejede han dog en bolig i den højtliggende nordvestre bydel, på Hobrovej, nr. 20 dengang, umiddelbar nabo til »Forberedelsesskolen«, hvor jeg 1911 blev sat i anden klasse. Første klasse havde jeg gennemgået i et privatinstitut, la Cours skole. En næsten glemt erindring minder mig om, at de var efter mit nørrebrokøbenhavnske. En dreng fra den fine la Cours skole måtte rigtignok ikke sige »om morgningen«, men det københavnske blev såmænd hurtigt slebet af, og det varede ikke mange måneder, før det uendelig bløde udlydende »g« i randersjyskens »æg« af mig blev udtalt som af en ægte kronjyde.

På Hobrovej havde jeg let vej til skole; det var porten lige ved siden af. I »Forberédelsen« blev pigerne og drengene forberedte til indgang i Statsskolen i Vestergade. I »Forberedelsen« blev glade piger og drenge undervist af rare og samvittighedsfulde lærerinder. Skolens leder var

overlærer, senere lektor, P. Krogh, ansat i øvrigt ved Statsskolen, og fra samme lærdomssæde havde også den livlige lektor Gabrielsen timer og underviste i dansk. Fra hans oplæsning stammer mit første kendskab til Grettes saga. En dejlig majdag fik vi fri fra skole, fordi kong Frederik VIII var død på rejse i Tyskland. »Han sad på en trappe i Hamborg«, hørte vi. Det syntes vi var sært. Omtrent samtidig rystedes købstaden af meddelelsen om Titanic's undergang ved New Foundland efter at være løbet på et isbjerg, hvorved 1200 mennesker druknede. – Tittanik, sagde randersdrene.

En stor begivenhed i disse år var den nye konges, Christian X's, besøg i Randers, vistnok i 1912, samme år som faderen var død, eller tidligt året efter. Vi havde jo fri fra skole i dagens anledning, og vi løb ad flagsmykkede gader ned til banegårdspladsen, hvorfra kongens tur gennem byen skulde udgå efter ankomsten med toget. Drengene syntes, at det var meget storslået. Her på pladsen stod foruden det opredne 5. dragonregiment i Randers i de lyseblå uniformer også veteranerne fra de to krige for Sønderjylland opstillet, mange fra 1864, men dog også en lille skare på femten, tyve meget gamle krigere fra 1848, og det var da også deres front den granvoksne konge først skridtede af, idet han hilste hver enkelt med et håndtryk og derefter gik hen til de gamle fra 1864, der, så vidt jeg husker, stod opstillet vinkelret på veteranerne fra 48. Jeg stod med mange andre lige bag ved disse. Der var spændt reb ud, som vi pressede imod, mens en ældre betjent, en næsten Storm P.'sk figur, med rødblisset ansigt til den sorte uniform, opvikset snurbart, blankpudsede messingknapper og tidens politihjelm med høj blank messingkam øverst, ustandselig med rolig, drævende stemme gentog på sproghistorisk fuldstændig korrekt randersmål: »Hold Dem kúns tilbages!« – med eftertryk på kuns, og lidt efter løb så alle drengene i fuld fart ad Jernbanegade til hjørnet, hvor denne længere ind mod bymidten støder til Vestergade, for at vi kunde modtage kongen igen der. Han kom ridende ad Vestergade i sin blå garderuniform med garderhuen på sned, rank, smilende og solbrændt mellem de to tætte rækker mennesker på fortovene. Her sank jo min søster Dina med Far ved hånden næsten i fortovet af benovelse, da hendes far trådte frem og med høj røst råbte: »Hans Majestæt Kong Christian den Tiende længe leve!« hvorpå hurraråbene gjaldede.

Et par år senere: I de første dage af august 1914 kunde vi løbe ned ad den stejle Hobrovej til Randers Amtsavis' redaktion, i hvis vinduer var ophængt en plakat skreven med blåkrit om verdenskrigens udbrud. Om krigens begivenheder kunde vi siden følge med i avisen, følge de frygtelige offensiver ved Verdun, Somme, lytte, omend forgæves, ude ved vandtårnet på Hobrovej efter kanontordenen, da slagskibene kæmpede ud for Jylland i 1916, og allersidst kunde vi glæde os ved, at Sønder-

Gudenåen i sit dalstrøg ved Randers. Fotograferet ca. 1925 af forfatteren, fra bakkerne nordvestligt i byen. Amatørbilledet giver en antydning af landskabets storhed.

jylland, nu hvor krigen var forbi, vilde komme tilbage til Danmark, bort fra preusser- og saxervold.

I krigsudbruddets år fandt en anden stor begivenhed sted, men inden for familien, idet vores Far blev gift med Anna Høilund, der stammede fra en større gård, Julielund, lidt øst for det djurslandske Allingåbro. Med sine 33 år påtog hun sig nu opgaven at blive mor for min søster og mig. Selv fik hun ingen børn.

Men nu flyttede vi over i en nyopført ejendom i Prins Christiansgade, nr. 5, i en lejlighed på 3. sal med seks værelser og to altaner, hvorfra vi havde den herligste udsigt ned over Gudenådalen og helt op til Langå femten kilometer borte. Dette blik ud over de endeløse grønne enge med den store ås sølvslyng, -bugtninger og -bredninger nedfældede sig gennem de følgende år i sindet og dybede sig end mere ind, når bønderne hvert år den 30. april afbrændte de flammende valborgblus alle vegne på bakkerne og på højderyggene langs ådalen nærved og fjernt borte. På denne egn og i Ommersyssel brænder man blus Valborgnat (Walpurgis-) og ikke på Sanct Hansaften. Jeg tror, jeg med mine ti, tolv år allerede opfattede lidt af linien fra os tilbage i tiden. Den historiske baggrund var også virkelighed for min fader, der som naturmenneske færdedes vidt omkring i egnen på lange cykelture og stadig søgte historiens mærkesteder, herregårde, voldsteder, kirker, oldtidsminder.

Lejlighed til at begå mig i naturen fik jeg i de bakkede omgivelser umiddelbart vest for Randers, hvor Vestre Bakker indbød til kælkesport

om vinteren. I de brede enge oven for Randers snoede Gudenåen sig jo bred og rolig. I Statsskolen lærte hr. Kloborg, tidligere sergeant, en bred og myndig mand med et imponerende hage- og kindskæg, os drenge at svømme ved Sønderbro. Sammen med Kloborg underviste en gammel bøs officer, v. Peyn, og vi drenge vidste nok, at han havde deltaget som dragon i 1864 under Hegermann-Lindencrones tilbagetog op gennem Jylland for de prøjsisk-østrigske junkerkorps, der faldt ind i vort lille land, overfaldt det. Men det var Gudenåen! Da først vi var blevet »frivømmere«, kunde vi frit boltre os i »Gudenåens krystalklare vande«, som lektor Hagerup lunt smilende sammenlignede med Nilens, da vi i 1. mellem i historie hørte om denne Ægyptens livsnerve.

Drengeliv

Alt dette gør det naturligt også at omtale det friske drengeliv, jeg fik lejlighed til at føre i Frivilligt Drengesforbund og KFUM. Der var ypperlige ledere i de to samarbejdende foreninger. De gav sig fuldtud og marcherede ved kolonnerne, når vi drog på milelange udflugter ud i landskabet. Trods marchtrætheden udvidede brystet sig af stolthed ved hjemkomsten, når vi strammede os op gennem hovedgaden til drengeorkestrets vidunderlige fortolkning af Napoleons March over Alperne, fremført af tubaer til valdhorn og trompeter, fulgte af misundelige blikke og øren. Det var vel nok noget andet, end når byens offentlige udråber gik rundt og med en rusten trommehvirvel meldte sin bekendtgørelse: »Sto-o-re levende *To'isk* -- véd Sønderbró!« Den lyd, og melodien, sidder endnu halvfjerds år efter i øret, fra nede ved Randers Bro.

De to foreninger havde grundlagt en »sommerlejr« på det nordøstligste Djursland ved kysten nær et smukt forbjerg, Stavns hoved. Vi førte et dejligt liv her. Fra den lavvandede kyst drev mange af fiskernes bundgarnspæle ind; dem sømmede vi sammen til tømmerflåder, stagede dem af sted og spiddede på sandbunden i fladvandet mange skrubber med pigkæp – til lejrmat. Som »røvere og soldater« strejfede vi vidt omkring i den store Emmedsbo plantage. Her besøgte jeg på herregården Mejlgårds grund den berømte køkkenmødding, hvor Worsaae 65 år forinden – nu for 137 år siden – havde lagt grunden til vor forståelse af den ældre stenalders kultur, i sin dagbogsoptegnelse. Jeg kendte i forvejen dyngen fra Randers museum, hvor man i en montre så et udskåret snit af den. Fra dette mit første museum husker jeg ellers kun Agnes Slott Møllers store maleri af den ridende Niels Ebbesen. Jeg mindes min fader vist brumme noget om, at karlen på billedet da vist mest lignede en af de nutidens hercules'er, der fra Spentrup-egnen eller Djursland kom strømmende til

markedspladsen foran museet for at fejre de berømte Frilørdage i Randers, med kraftprøver, bådgynger, øl og dans i teltene.

Endnu i dag beundrer jeg de ledende mænd for deres uselviske indsats for os drenge. Det kunde hænde, den gamle pastor Vilh. Gregersen fra Gerrild kom ud til os og holdt andagt. Da blev der sunget af hans friske ungdomssange, for eksempel: Stræk din fod! Fremad, frem med frejdigt mod!« med slutstrofen

Stol på Gud,
om det end ser broget ud!
Om så hele verden slipper,
vi kan klare alle klipper,
blot Vorherre selv er skipper,
og vi ærligt holder ud!

Men hvert år måtte vi en dag vende lejren ryggen og rette marchen mod Randers. Sidste gang, i 1919, kunde jeg, da vi var halvvejs, dreje fra kolonnen ned til højre til det dejlige Julielund, min stedmoders fødehjem, der nu fra moderen (født Hvid fra Sorvad) var overgået til hendes søn, proprietær Chresten Høilund (siden efterfulgt af sønnen Jakob Høilund). Her tilbragte jeg herlige somre: oppe i et mosgroet svært træ med sorte moreller, på en lille tømmerflåde ude i karusedammen, på ryggen af en sort oldenborger i firspring ned gennem skoven til engen for natten. På Julielund tilbragte jeg flere somre mellem 1914 og 1919.

Røntved i Vendsyssel

For alle disse herligheder i og ved Randers må det dog ikke glemmes, at Dina og jeg også havde et kongerige nord for Limfjorden, i det vendsysselske. Deroppe havde slægten rødder og kan følges tilbage til kort før 1600, og gennem min farmoder, en født Kjerulff fra Samsø (se min lille slægtsbeskrivelse), måske endog tilbage til skipper Klement. Deroppe havde min farfader siden 1866 siddet som selvstændig landmand, kun afbrudt af en periode fra 1901 til 1909, da han ejede den fine gamle Bregninggård øst for Ringkøbing. Sidstnævnte år solgte han den og flyttede tilbage til Vendsyssel, idet han købte gården Røntved i Flade sogn ved Frederikshavn, vistnok af den proprietær Hoff, som Gustav Wied skal have taget på kornet i satyrspillet »Erotik«; Wied kan have kendt Røntved fra ophold hos godsejer Johan Knudsen på det nære Bangsbo syd for Frederikshavn.

Turen op til Røntved gik med toget fra Randers over Aalborg med

den store bro over fjorden med skibene og videre over Hjørring til Frederikshavn. Dér holdt Bedstefar med to brune før vognen, og så gik det de fire kilometer, en halv mil sagde man dengang, i trav vesterud forbi Knivholt og til venstre op gennem bakkerne, nu i gang. »Hurrah!« råbte vi af fuld hals, og gamle Bedstefar smilede lunt og stolt.

Gården med sine 160 tønder land lå højt i randen af det hersteds østvendte vendsysselske morænelandskab, og der var fra en højning i havens hjørne en vældig udsigt ned over Knivholts jorder, til Frederikshavn og ud over havet. Om vort frie liv på Røntved har jeg fortalt i min lille slægtsbog og dér også lidt om Bregninggård.

Randers lærde Skole

Statsskolen i Randers var jeg elev i fra 1915 til 1921, uden at jeg dengang vidste, at her havde før over hundrede år siden St. St. Blicher været adjunkt, og her havde Henrik Pontoppidan senere været elev. Min fader var nok det alderstegne lærerkollegiums Benjamin i år, men ingenlunde med sin ballast som alsidig filolog. Blandt lærerne satte jeg lektor Hagerup højt; han var en fængslende vejleder i historie med mange pudsige talemåder og manerer, moderne ved at levendegøre stoffet gennem forevisning af rigeligt billedstof. Hans livfulde undervisning gennem mellemkolen har sikkert udviklet et vist historisk anlæg hos mig.

Stort set var undervisningen ved skolen frugtbringende og jeg ser tilbage til den med taknemmelighed. Jeg gennemgik den fireårige mellem-skole og forsøgte derefter i IG nysproglig retning. Det gik imidlertid ikke, fordi jeg var for grøn og uudviklet. Jeg blev derfor overflyttet til realklassen, og det gik meget bedre, idet jeg i juni 1921 fik realeksamen med klassens bedste resultat. »Men det skulde der nu heller ikke ret meget til,« sagde lektor Valdemar Wahl, min fars ven, »for mages til samling klovner har jeg aldrig været ude for.«

Min Far var i 1920 blevet forflyttet til Viborg Katedralskole. Han vilde jo gerne se mig vandre den akademiske bane, og efter at have vurderet mine muligheder spurgte han mig i denne sommer 1921, om jeg kunde tænke mig at prøve i gymnasiet her i Viborg. Jeg tøvede, men vilde alligevel nok prøve. Tre år senere blev jeg nysproglig student fra Viborg Katedralskole i den pæne ende af et studenterhold på 26.

Jeg må dog, før jeg forlader den ti-elleveårige periode af mit liv i Randers, nævne et par træk, som hører denne tid til. I de sidste måneder i Randes begyndte jeg for alvor at drive lystfiskeri med en ven, jeg havde erhvervet, og det en for resten af livet, Helge Weldingh Andersen. Hans fader var som organist ved Sankt Mortens kirke i Randers et kendt navn

i byens musikliv. Helge, som siden, i 1953, blev direktør for Midtkraft i Aarhus, havde jeg truffet i Randers' spejderkorps, som året forud havde lokket mig fra FDF og KFUM.

Venskabet mellem de to drenge blev snart varmt, og årsagen var en stærk interesse for lystfiskeri. Selv havde jeg gennem skoletiden haft megen fornøjelse af at mede med bambusstang, snøre og krog nede ved havnen. Her kunde man fange aborrer, skaller og millinger. Endda kunde en lille skrubbe nu og da bide på, mærkeligt i dette ferske vand, men nok forklarligt ved, at fjordbundens stigning trods en afstand af fire mil fra Kattegat til Randers er så svag, at saltvandet fra havet kan trænge op til Randers som en tungere bundstrøm.

Helge og jeg havde for alvor fået smag for fiskeriet. Fra en lejet robåd, vi stagede op mod den kraftige strøm i åen oven for byen, spandt og blinkede vi efter gedder. Men nu stod vor hu efter ædlere bytte. Først hjem-søgte vi Kovsted å med sit stride øvre løb, og her fangede vi under stor betagelse vor første blinkende forel. Det skulde ikke blive den sidste. Men lad mig gemme det til det følgende: afsnittene om middelalderstaden på den jyske højderyg, Viborg, der kom til at omslutte mit treårige gymnasieliv og hændelser til ind i 1930'erne. Byen og egnen blev rammen om iagttagelser af historisk og arkæologisk art. Siden skulde byen på en måde svige mig, da den, i 1959, forskertsele muligheden for at knuge mig til sit bryst som tjenestemand og borger.

Sceneskifte. Fra Randers til Viborg

Jeg kom cyklende fra Randers til Viborg. Der var seks mil, og selv med en frisk realeksamen i ryggen kunde den lange vej med de stejle bakker ved Fusingø, formede om Skalsåens mægtige istidsdal, i stiv modvind fra vest være en anstrengende tur. Cyklen var dengang det naturlige befordringsmiddel for unge folk, selv om rutebilerne nu begyndte at spinde deres faste net over landet. Der blev cyklet. Ungdommen kamperede i høstakke, efterhånden også i telt. Kysterne var åbne og frie, næsten uden sommerhuse. Amts- og sogneveje blev om sommeren befolket med lange træk af cyklende ungersvende og piger. Byernes tohjulede ungdom drog ud og erobrede med sang og jubel det danske landskab. Solen lyste på nøgne, solbrunede rygge, og denne lyse tid skulde vare til efter den anden verdenskrig, da bilherredømmet satte ind.

Jeg kørte ved aftenstid frem forbi Asmild med klosterkirken til venstre og så nu Viborgsøerne brede sig for mig. I front løftede sig byens stolte profil, den velkendte fra de gamle stik. Midtfor og højest jo granitkatedralen med sin tætte, alligevel lette tyngde. Den kunde have stået alene, men er veltjent med sin søster, den armodige Sortebrødrekirkes yngre tegltårn; nu hedder den Søndre Sogns Kirke. Herligt var synet, når øjet fra Asmild-siden gled op mod Viborg ledet af den smalle træklædte chaussés dobbeltrække af grønne kroner og op mod de to kirker, ene bevarede af de ti i byen før reformationen. I tidlig middelalder må byen have frembudt et underfuldt skue, selv om de enkelte kirker og kapperler granitklædte alle har trådt tilbage for moderkirken, den til den hellige Jomfru, Guds Moder, viede. Ved søbredden neden for Vor Frue ligger endnu anselige dele af et voldsted, Borgvold, hvis øvre jordmasse i 1889 blev genstand for en undersøgelse, uden at klare bygningsspor blev bløtdragt. Rimeligvis er der tale om en tvangsborg rejst af Erik Menved efter nedkæmpningen 1313 af et jysk oprør.

Det er klart, at det ikke just var sådanne historiske synspunkter, der besjælede mig kraftigst, mens jeg kørte over vejdamningen ved Borgvold. Det var mere tanken på den glubende sult efter den sejge tur fra Randers – dog, de legemlige fornødenheder lod sig snart dække ved ankomsten til Gravene 9, hvor Far og Mor nu boede.

Viborg virkede på mig med mine seksten år mere gammeldags end det driftige Randers med sin havn. Egnen her vesterude var for nogle få slægtled siden en næsten ren hedeegn med »den sorte lyngs« brede slik-

tunger ind i de udstrakte byjorder. Sindelag og sprogets tone og fald var forskellige; herude hed det »æ mand«, »æ hus«. De raske og velbjergede køb- og handelsmænd i Randers var livligere. De sindige, mere tunge midtjyder havde gennem mange århundreder levet en mere afsondret, en armere tilværelse på den magrere jordbund. I de ti, femten år, jeg nu her- efter kom den nær, lærte jeg højt at værdsætte disse redelige, selvstæn- dige og gæstfrie bønder.

Og egnen blev for mig en fri og åben tumleplads i de nærmeste år. Na- turfølelse hviler på medfødte anlæg, som under ufri tilværelse i byen ikke når til udfoldelse, men i rette tid snart modnes ude i selve naturen. På dette punkt har også skolen et ansvar, og Viborg Katedralskole var begyndt at følge dette, idet man med eleverne foretog geologiske og hi- storiske ekskursioner. Vågne lærere, hertil en ældre ven, Rasmus Bro- strøm, som jeg allerede nævnte på andet blad – og jo mit hjems ligeså vågne historiske og humane opbakning – alle disse virkede som gunstigt sindede elementarånder ind på det givne stof: vågnende naturfølelse og sansen for at iagttage menneskets lange, lange liv i naturens værksted om mig. Alt dette voksede og modnedes gennem de nærmeste år ved mange oplevelser til en begyndende forståelse.

Viborg Katedralskole

En del af de ovennævnte elementarånder traf jeg straks på, da jeg efter sommerferien i 1921 mødte i byens statsgymnasium, som med fineste extraction tilbage i middelalderen kaldtes katedralskole. Jeg nævner straks denne gamle skole med hæder. Det blev tre udviklende og gode år i den frem til studentereksamen i 1924. Om selve skolebygningen vilde der kunne synges en hymne. Det gamle firfløjede anlæg omsluttede en lillebitte yndig skolegård med fire linde i midten. Hovedfløjen, en rolig toetages barokbygning fra ca. 1750 (huser nu kommunal administra- tion), vender ud mod domkirkepladsen. Denne, med skolebygningen, domkirken selv, Morvilles gård og det gamle rådhus (siden 1861 muse- um), er, med fire skønne døtre om sig, en af de dejligste pladser i Dan- mark, og kun få skridt fra denne henne ad Sankt Mogens' Gade lænker atter to eller tre gamle røde stenhuse, adelsgårde fra 1600'erne, blikket til sig. I disse lokaliteter udspinder sig oprinene om Snabstinget i Blichers uforglemmelige novelle, Fjorten Dage i Jylland.

Det var, som en fortidig stemning til en grad forplantede sig over byen, i hvert fald mærkedes den på skolen og i dennes tone. Den har sik- kert overlevet fra de ældre rektorer, H. Lefolii og Heise og fra elever i begyndelsen af 1890'erne som Johannes V. Jensen, P. Munch og Aage

Friis og levede i hvert fald i flør endnu under min rektor, J. E. Olsen.

Rektor Olsen var en fin klassisk filolog af den gamle skole. Han var ved at blive gammel og havde sine snurrige sider. Han var vor berømte »Wolle«, om hvem der alligevel stod respekt. Han var en udmærket fortæller, men med de ældre år tilbøjelig til at fortabe sig. Man ser den lille elskelige herre for sig. Det ene hvide øjenbryn stræbte kraftigt op, mens det andet hang mere modfaldent ned, dog ikke, fordi beretningen ikke blev livfuld nok. I en omtale af slaget ved Cannæ, det var i I G, sluttede han sin malende udvikling af Hannibals og den romerske strategi med følgende slutsats: »Og ro-o-merne blev flé-é-re gange gru-ú-ndigt slædede!« De for ham så typiske legemsbevægelser og tonefaldet lader sig ikke beskrive. Ansigtets levende minespil heller ikke, og imens gned han uafladeligt sin urkæde over maven, og vi ventede, at den, kæden, snart vilde være slidt over i to halvdele. I øvrigt afløstes den gamle rektor, vist i 1922, af Carl V. Østergaard, en moderne, men mindre farverig skolemand.

Lærerkollegiet var opbygget i gammel human ånd. I 1920, året før min ankomst, havde Knud Rasmussen hentet den unge Therkel Mathiasen til deltagelse i den femte Thuleekspedition; denne fremragende arkæolog, som han siden udviklede sig til, lærte jeg da først senere at kende, som fagfælle og ven. Som nysproglig fik jeg ikke meget at gøre med matematikere og fysikere. I engelsk var Cl. Clausen – fra 1925 rektor i Horsens – en solid vejleder, i fransk den tørre, lidt pedantiske lektor Chr. Sixhøi en effektiv indterper og helt vellidt.

Samtidig med min Far kom i 1920 adjunkt M. L. Grubbe til skolen. De to var gennem årene gode venner. Grubbe var en fortrinlig underviser i historie og forstod at ægge elevernes interesse for dette vanskelige og krævende skolefag. Han leddelte stoffet klart og opildnede sine elever. Mig fik han således manøvreret ud – ind på, at jeg selv skulde holde det foredrag om Bismarck, jeg som »præsident« for gymnasieforeningen Minerva havde søgt at slå ham for. Så slap han jo også selv, og jeg måtte i gang med kildestudierne.

I det svære fag, latin, underviste lektor Alex Krogh os. Jeg mindes, at jeg til studentereksamen blev eksamineret i kapitel 20 af Cæsars Gallerkrig, 2. bog, i hvis begyndelse der forekommer en kringlet periode med »indirekte tale«. Den krævede åbenbart eftertanke, idet nu lektor Krogh bemærkede: »Nu kludrer du vist, Erling.« Hertil udbrød censor, lektor S. P. Cortsen fra Helsingør, en livfuld, rødmosset mand, husker jeg, dygtig latiner og med anset forskning i det gådefulde etruskiske sprog: »Næh, jeg tror, det ingenlunde er Erling, men at det er Julius Cæsar, der kludrer!« Sagen udviklede sig da så vel, at min præstation blev honoreret med et mg+. Som jeg siden nærmere skal berøre, fik jeg næsten 50 år se-

Viborg fra øst. Efter en farvelagt tegning 1822 af S. L. Lange. I Viborg Stiftsmuseum. T.v. i forgrunden Asmild kirke.

neren megen brug for mine i gymnasiet erhvervede latinkundskaber – under min oversættelse til dansk af de frankiske og engelske krøniker fra vikingetiden.

Min Far havde jeg gennem de tre gymnasieår i fagene tysk og oldtidskundskab. Han forstod med humor at belyse de tyske læsetekster, at lade os umodne piger og drenge fornemme deres poesi. Særlig husker jeg den unge Heinrich Heines digte, Goethes »Gedankenlyrik« og den menneskeligt gribende første del af »Faust«, og i senere år har jeg studeret Faust II og glædet mig over digtets underfulde sammensmeltning af den græske klassicisme og den germanske gotik. I dette ret svære fag, tysk, fik jeg mig til studentereksamen, i oldtidskundskab alle tre år topkarakteren. Jeg husker, at Far ved den afsluttende prøve i dette fag eksaminerede mig i Odysseens sjette sang og i det kunsthistoriske spørgsmål: Parthenon.

Min Far var en livfuld og glad, altid levende optaget mand. Han havde ligesom min ven Brostrøm »lys i øjnene«, det ubedragelige tegn på, at der foregår noget bag panden. Han arbejdede i disse mine gymnasieår ivrigt med filologiske problemer. Siden 1916 havde han studeret russisk og opnåede i de følgende år fuldt skriftligt og mundtligt herredømme over dette sprog, for resten hjulpet af en russisk dame, fru Irina Sick. Hun og Far konverserede altid på fransk eller russisk, og hendes kvindrende elsk-

Min fader, lektor Hans Severin Albrechtsen (1875–1946). Tegnet 1915 af Theod. Hagerup.

værdige stemme lyder endnu i mine øren. Hun og hendes mand, overførster Emil Sick, blev i 1917 fordrevet fra Kiew af den russiske revolution, rippede for alle ejendele. Minister I. C. Christensen skaffede Sick en stilling ved Hedeselskabet i Viborg. Nu, jeg nævner I. C. Christensen, mindes jeg at have set ham engang i Viborg skridende høj og mægtig fra jernbanen op ad Jernbanegade mod Kreditforening eller Hedeselskab. Ansigtet var let rødsprængt, blikket isblåt og skarpt, og jeg synes, jeg mindes hans hår op i den kendte top, som karikaturtegnerne dengang gav ham. Nu var det hvidt.

Ved siden af sin interesse for russisk genoptog min Far også en anden lidt ældre syssel: studiet af nyislandsk. Han var et sprognille. Siden sit besøg 1921 på Island, hvortil han havde fået understøttelse fra Dansk-Islandsk Forbundsfond, havde han arbejdet med oversættelsen af den islandske professor Sigurður Nordals *Völuspá* fra islandsk til dansk. Far sendte mig den siden, fint indbunden hvori et brev:

»Kære Erling! Jeg beder dig ikke forsmå vedlagte, beskedne lille gave; det er *Völuspá*, som du burde have haft forlængst, og som nu endelig indløber til dig, samtidig med, at de første svage tegn til et sent frembrydende forår endelig viser sig. *Völuspá* er jo en røst fra Nordens Oldtid og som sådan ikke uden en viss berøring med Nordens urtid, som jo er den, du fortrinsvis beskæftiger dig med; det er derfor muligt, at et og andet af bogens blade kunde frembyde lidt interesse for dig. . . .«

*Hans søn, tegnet i 1929 på
Studenternes frokoststue
af en spasmager.*

Over tyve år senere afholdtes i 1952 det 11. nordiske folkelivs- og folke-mindeforsker-møde i Odense, og under dette standsedes jeg på trappen i Møntergården af en ældre herre. Han havde set mit navn på deltagerlisten og tillod sig nu at spørge, om jeg kunde være en søn af hans fagfælle, lektor Hans Albrechtsen, med hvem han havde opretholdt en ven-skabelig og faglig korrespondance gennem et kvart århundrede. Det var professor Sigurður Nordal, hvem jeg aldrig havde set, men hørt meget om. Jeg svarede professoren: »Jeg er sikker på, at min Far vilde glæde sig, om han kunde vide, at De og hans søn står her og taler sammen,« hvorpå Nordal så visst på mig og med sin islandske brydning sagde: »Jeg er sikker på, at han ved det!«

Endnu lidt om Skolen

Niels Jeppesen, lektor og digter, var også blandt lærerne med et personligt tilsnit. Han underviste os i religion og behandlede de religionshistoriske problemer og systemer. Denne gennemgang holdtes i første time. Om vinteren blev atmosfæren i klasseværelse T efterhånden næsten kvælende. Man varmede endnu dengang rummene op ved hjælp af store jernkakkellovne med en afskærmende blikkappe om og fodrede ovnen

Tre ungdomsvenner fra gymnasietiden (se overfor). T.v. Eilif Bøgebjerg, historiker, siden lektor i Svendborg. T.h. forfatteren ved Finderupkorset.

med store brændeknuder. Det hele var utroligt hyggeligt, men unægtelig også søvndyssende. Først nu lektor Jeppesens så tidligt på morgenkvisten endnu ikke inspirerede foredragsform, ildens buldren i ovnen, gasblussenes søvnige sprutten. Ovnen og gassen opåd til sidst resten af den ilt, de seksten gymnasister ikke havde forbrugt. Jeg fulgte dog gennem de tre år lektor Jeppesens teoretiske udredninger med interesse. Engang i III G fik jeg af ham i det ikke karakterbærende fag følgende vidnesbyrd: Flink og interesseret, men noget tilbøjelig til at forstyrre sine omgivelser med utidige morsomheder. Min Far så dog ikke særlig streng ud, da han læste det.

Jeg må også nævne den fine og sirlige hvidhårede lektor Hans Hansen, som underviste os i faget dansk. Han gennemgik og rettede vore stile omhyggeligt og var med sikker sprogsans en dygtig vejleder i den vanskelige kunst at skrive dansk. Selv syslede han med St. St. Blichers liv og digtning og udgav i begyndelsen af århundredet første bind af en Blicher-biografi; men fortsættelsen udeblev, standsedes måske ved forfatterens viden om Jeppe Aakjærs mangeårige studier over det samme emne.

Helge Weldingh, student 1924 fra Randers Statsskole, siden direktør for Midtkraft, Aarhus.

Om Skolens Ekscursioner

Skolens klasseudflugter til geologiske og historiske punkter i terrænet fik sikkert kun små offentlige tilskud om overhovedet noget. En mindeværdig klassetur gik i 1923 nordpå til Ertebølle ved Limfjorden. Turen lededes af lektor Grubbe og naturfagmanden Vagn Petersson. Den gik med tog til Ålestrup og herfra med bus til Ertebøllehoved. Her studerede vi de tertiære lag med molér og indlejrede striber af sort vulkansk aske. I strandengen en kilometer syd herfor berettede lektor Grubbe om den berømte køkkenmødding eller skaldyngde her, der har givet navn til den ældre stenalders kystkultur herhjemme, dengang befolkningen næppe endnu kendte agerbrug, men jagede vildtet i »egeblandingsskoven« og søgte føden i det meget milde klima ved ud for kysten at indsamle østers i umådelige mængder. Skallerne efter dem ophobede datidens jægere i store affaldsdynger, »køkkenmøddinger«, som i den omtalte ved Mejlgård, her ved Ertebølle og mange andre steder. Mine to første møder med arkæologien i naturen skulde da blive med vore to bedst kendte og største køkkenmøddinger.

Senere, på samme tur, kørte vi lidt længere mod nord til Bjørnsholm, hvis smukke bevarede klosterfløj og tilliggende kirkeruin minder om det vældige anlæg, som planlagdes under Valdemar den Store, Vitskøl, men ikke nåede at blive fuldført.

En anden gang kørte klassen vesterud fra Viborg på cykel gennem et let bølget morænelandskab, som navnlig vest for Ravnstrup til tider hæ-

ver sig til mærkbare højder med gravhøje på lyngklædte åse. Vejen gik over Ravnstrup til Mønsted kirke, og her blev vi gjort opmærksomme på en kvadersten i ydermuren med indhuggede runer: et fuþark-alfabet. Så kørte vi til de gamle, vist endnu tildels udnyttede kalkgruber ved Mønsted, de højtliggende forekomster, der gennem middelalderen og senere dannede grundlaget for en væsentlig del af jysk byggevirkosomhed i sten.

Herfra var der ikke langt til Dagbjerg Daas, den mægtige, 71 m høje og mærkeligt regelmæssige jordkuppel med sin brune lyngkappe, en mørkladen profil mod en blå himmel. Heroppe kan Steen Steensen Blicher have stået og ladet synet af landet sænke sig indad, til han med sin barderøst kvad:

Kjær est du Fødeland, sødt er dit Navn,
til dig staaer altid dine Børns Forlængsel . . .

Her på Daas'en holder det radikale Venstre hvert år møde, men de ved måske ikke, som Blicher først fortalte det i novellen Høstferierne, at dybt under dem vogter en af de underjordiske, Dagbjergmanden, sin store jernkedel med guld, skatten, bymændene så tit har søgt at fravinde ham, men uden held. Fra Daas'ens top så man ud over delvis dyrket hede, og et par kilometer sydvestfor kappedes en anden anelig kuppel med Dagbjerg Daas. Det var den prægtigt bevarede Flintebjerghøj. Den dag vidste jeg ikke, at jeg godt en halv snes år senere, i 1935, skulde heldigt bevæge ejeren til at fredlyse denne smukke oldtidshøj. Før fredningsloven af 1937 sikrede alle mindesmærker fra oldtiden mod vilkårlig ødelæggelse, måtte man i enkelttilfælde forhandle med lodsejeren om fredning og opnå hans samtykke.

Gymnasieforeningen Minerva

Det gærende og boblende i de unge sind; livsglæden, fik ikke mindst lejlighed til at udfolde sig i vor gymnasieforening, Minerva, for hvilken jeg havde den ære at være formand i skoleåret 1923–24, en post, der honoreredes med den fine titel, præsident. Om min tids Minerva har jeg skrevet et par sider i jubilæumsskriftet af 1960 til Minerva i hundredåret for foreningens fødsel og vil her ikke gå ud over det dengang sagte.

Det største kup i min præsidenttid var, at den højt bedagede folke-mindeforsker Evald Tang Kristensen indvilligede i at fortælle for os. Lidt tidligere havde jeg forsøgt hos digteren Jeppe Aakjær, der jo boede på Jenle i Salling og i disse år ved flere lejligheder besøgte mit hjem i Viborg; han var min Fars ven fra tiden, da de i København i begyndelsen

Dagbjerg Daas. Fotograferet af Niels Foged.

af 1890'erne sammen på Ludvig Triers kursus forberedte sig til studentereksamen. Siden holdt de forbindelsen vedlige. Men nu svarede Aakjær mig venligt i et brev, at han, da »han lå som en såret kriger på sygesengen«, desværre ikke ved denne lejlighed kunde tale for »Minervæe håbefulde sønner og døtre«. I stedet vandrede jeg da op gennem Gravene til Stærks Højskolehjem ved Gamle Vagt. Her sad under arkivstudier den gamle firsårige knortebul, folkemindeforskeren, i et lille rum opvarmet af en petroleumsovn, som stod og brændte. Den stærke vinterkulde udenfor satte em i vindueskarmen, og dette resultat af naturmagternes kamp udnyttede den spartanske Tang Kristensen til at bløde limen op i brugte konvulutter, så at disse lod sig vende til fornyet brug! På vor følgende mødeaften fortalte den gamle herre os mange historier af sin beholdning, sin skat af folkeminder. Dog gemte han af hensyn til Minervæe sarte døtre de mere saftige til en kop kaffe bagefter i et konditori.

Venner

Når tankerne samles om disse indholdsrige skoleår, der svulmede som kastanieknopper, når man søger at holde rede på det utrolige mylder af frembrydende erindringer, så må man lade sig nøje med at notere sig de mest iøjnefaldende. Det var jo let at skaffe sig venner. Hos »Lange Vig-

go«, den ældste af landstingsmands H. Hauchs tre sønner, kom jeg en del. Landstingsmanden, senere minister, var forstander for Asmild Landbrugsskole. Fra det store røde hus på bakken øst for søen havde man hele udsigten over søen, over til Viborg.

Denne dejlige sø. Også om vinteren havde vi glæde af den. Jeg lærte at udspænde et sejl mellem to bambusstænger, at holde sejlet stramt med en smækker tværstang over skulderen og således i læsiden af lærredet på skøjter at skyde med hvinende fart hen over den vidtstrakte isflade – til man nåede søens nordlige del. Her måtte man i farten se til at komme uden om de svære isklodser, som ålestangerne markerede deres stangehuller med. Det var et malerisk syn at se de mange tæt påklædte mænd med svære bælgvanter stå i sol eller rimtåge og radiere søbunden vejen rundt med deres 24 alen lange stager, med ålejernet forneden.

Allerede i I G fik jeg en ven, med hvem jeg siden har bevaret et livs-langt venskab. Han hed Vagner Fischer og gik i den matematiske parallelklasse. Hans hjem var i Grundvad Mejeri, elleve kilometer syd for Viborg ved hovedvejen til Vejle. Utallige gange kom jeg i dette gæstfrie hjem, ofte med min ven Helge Weldingh fra Randers. Vort lønlige formål var fra først af at fiske ørreder i den lille, meget smalle, men vandrige bæk, som fra mosebredningen ved Vium glider forbi ved Grundvad og herfra baner sig vej ned til den nære Hald sø gennem en skarpskåren morænedal og her neden for Most Mølle krydser Oksevejens prægtige hulveje.

Hald søs afløb, den første begyndelse til den store Nørre Å med udmunding i Gudenå lidt oven for Randers, passerede man på vej ud til Grundvad. Her ved strømmen lå den kønne Non Mølle, og her måtte man belave sig på en alvorlig terrænstigning, »Birgittelystbakken«. Hvor var der dengang fredeligt, ingen biltrafik, næsten. Jylland var ens eget. Set øverst fra bakkens top bredte hovedlandet sig for blikket. Denne udsigt mod nord blev for altid siddende hos beskuerne. Blikket gled ned over det lavere landskab med Vedsøs lysende vandspejl, eller blygråt i dæmpet lys, og standsedes fjernt i nord af en bakkerygning, oldtidens Hellige Bjerg, med Viborg på kronen, hele byen løftet mod himlen af de to kirkers tårne, så at sige som på en bakke! Just her oven for Birgittelyst passerede Hærvejens færdsel, og en kilometer eller så syd for bakketoppen bøjede de fromme pilgrimme af fra vejsporene ned mod vest ad søen til, hvor man en stund dvælede i det lille kapel lagt her lidt afsides i dalen; endnu ses resterne af det, i Kapeldalen.

Tilbage i nutiden kunde man, ankommet til Grundvad, være sikker på straks at blive sat ved et gæstfrit kaffebord bugnende med alle slags kager. Vagner var der jo, og med hans søster blev jeg fjorten år senere gift. Hun hedder Esther.

*Bregninggårds portal;
prydet med lybske tegl-
ornamenter. Bregninggård
i Bregning sogn, Ring-
købing amt.*

Foreløbig gjaldt det dog fiskeriet. Jeg har vist aldrig fisket i den lille yndige bæk med de kønne omgivelser, eng, lyng, egekrat, uden fangst. Jeg kom gerne hjem med fire, fem foreller, skønne sort- og rødplettede fisk, som blev gode ved kogning. Om sommeren badede vi i søen, i dette enestående landskab, hvor søbredderne var klædte i lyng eller vejrbidte egepurl og rejste sig stejle fra søens mørkeblå spejl. Ved isens afsmeltning fra dette sted, hvor den store jyske endemoræne fra vest bøjer mod syd, blev der her liggende en enorm klump »dødis«, og da isen til sidst smeltede bort, blev et vældigt »hul« liggende tilbage og vandfyldtes som den sø, der breder sig for blikket. Også historiens åndepust svæver om søens bredder. I vest ligger endnu betydelige rester af flere voldsteder efter det gamle Hald, nordligst biskop Jørgen Friis' på sin lille odde, sydligt, ud for Bækkelund, et, som måske med urette kaldes Niels Bugges.

Det var i virkeligheden forbavsende, så vidt vi unge kom ud i terrænet dengang, altid på cykel. Mest gjaldt det vandløbene vesten for Viborg, til Haderup å og den berømte Karup å.

På cykel til Sønderjylland

Jeg har tidligere berørt friluftsbewægelserne, som i 1920'erne og 30'erne var blevet et behov for ungdommen og nu førte den ud på lange cykletu-

re. Meget bidrog også hertil den store krigs afslutning og den glædelige følge, at Sønderjyllands nordlige del stemte for Danmark, og at landsdelen i 1920 kom tilbage til moderlandet. Over Dybbøl og Tønder befør jeg landet med en klassefælle, den senere læge Majgaard Christensen. Fra den lange og udbytterige tur vil jeg kun berette, at på vej hjem langs vestkysten på højde med Ringkøbing søgte vi ind til Bregninggård. Det skete vel nærmest ud fra min respekt for slægtens fortid. Gården havde jo været i min farfars eje otte år i århundredets begyndelse, og her havde jeg været som lille dreng. Besøget nu blev en succes. Den os ganske ukendte ejer, Gammelgaard, modtog os gæstfrit med sin frue. Vi blev bospist og overnattede. Vor vært fortalte, at han var den trettende ejer efter Bedstefar. Da jeg hjemkommen til Viborg fortalte Far og Mor om vor nylige oplevelse, syntes de, det var en god idé, og ved eget besøg snart efter genopfriskede de på Bregninggård deres ungdoms fælles minder om den fine gamle herregård og betragtede igen dens yndige beliggenhed, dens fornemme gamle arkitektur. Siden er den indrettet til efterskole. Den kunde lige så godt være blevet i slægtens eje. Men Bedstemors død dér i 1906 fik Bedstefar til at ønske sig bort derfra, og så blev Bregninggård afhændet, og han vendte tilbage til det vendsysselske, til Røntved.

Studentereksamen. Til Vendsyssel.

Afsked med Viborg

Fjernt i horisonten, bag alle de festligheder, som i det foregående har svævet over scenen, tonede jo studentereksamen frem, Athenes, Minervas, strenge gestalt, rede til snart at modtage vort treårige daglige slids offergaver. Det gjorde visdommens gudinde da i maj-juni 1924. Alle seksogtyve bestod, hvoraf ti nysproglige, seks klassisk sproglige, samt ti, som var forblevet i den tykke skal, deres matematiske lod og særlige evner havde indkapslet dem i. Venner var vi og jublende glade. Fem dage og nætter i træk festede vi i hjemmene, dansede om natten i en festrus. På dagen, da vi alle havde været oppe i sidste fag, alle studiosi efter gammel skik ved skolen i smoking (!), kørte vi i hestetrukne vogne pyntet med bøgeløv ud af byen mod syd til Danerlyngen og drejede af i Sydvest til Hald og Bækkelund. Ved hjemkomsten til Viborg var vore stemmer allerede næsten sat ud af spil ved hurraråb og sang.

Min ven Helge Weldingh fra Randers og jeg sadlede snart i fællesskab vore cykler og stod ud på sommer- og studentertur til Vendsyssel. Ruten gik over Oddesund ud til Agger, hvis høfder stod i bråd. Over Ve-

Katedralskolen i Viborg. Studenterafgang 1924 fra Domkirkepladsen.

stervig og Sjørring Volde ankom vi til Thisted, som var mig i frisk erindring fra gennemgangen i gymnasiet af I. P. Jacobsens Niels Lyhne. Men til kulturhistorien knyttede sig geologiske og naturhistoriske iagttagelser: Bulbjerg med kalkblokken Skarreklit ude i havstokken, allermest måske Thys og Hanherredernes forunderlige skarpe bakkeprofiler fra højland ned til fladt, lavt og siden hævet forland: gammelt stenalderhav med datidens havslikkede og bølgeslidte kystklinter, landets bryn mod havet. Pennen danser, når den skriver om disse fjerne ting set for hen ved tres år siden. Også til Skagen kom vi. Om »Grenen« og et møde alt i 1921 med en høj cyklende herre med cykelspænder, kong Christian den Tien-de, skrev jeg i min slægtsbog. På herregården Knivholt blev vi gæstfrit modtaget af ejeren Helmer Frederiksen, hvis fader, før århundredskiftet, havde tjent som karl på Knivholt under min farfar. Fra Knivholt gik turen over Hjallerup gennem Himmerland hjem til Viborg.

Studietid i København

Den glade, stort set ubekymrede skoletid var forbi. Nu skulde man stole på sig selv og stå på egne ben. For mig blev det næste tiår en arbejdsperiode, noget spredt og løst opbygget; men ad de bugtede veje blev sagen dog gennemført. Mit medfødte lyssyn svigtede mig ikke. Efter et forsøg med juraen, hvis 1. del jeg tog eksamen i, skiftede jeg over til sproglige studier og tog i januar 1934 skoleembedseksamen. Dette studium mente jeg det af hensyn til mine forældre nødvendigt at gennemføre, men de sidste fire, fem år studerede jeg egentlig lige så meget arkæologi. I dette sidste fag kunde man i begyndelsen af 1930'erne endnu ikke aflægge eksamen; men frem gennem årene herefter udbyggede jeg mine studier deri ved i 1968 at erhverve den filosofiske doktorgrad på arkæologisk felt.

Når jeg dengang begyndte at studere jura, var det på ingen måde min egen idé. Jeg tænkte mig nærmest historie. Min Far rådede mig imidlertid fra at blive cand. mag.; han fandt, faget førte ind i en trædemølle. Men der var i de ældre led af vor slægt, den større københavnske gren, ikke så få jurister. Jeg prøvede, fordi jeg så, at det faderlige råd var vel ment, men jeg har aldrig rigtig forstået dets psykologiske begrundelse, da juridisk formalisme turde ligge langt fra min natur.

Logi fik jeg hos en ældre dame i den daværende Livjæger Allé, nu Næstvedgade, en sidevej til Strandboulevarden. Blandt de herboende og -spisende var senere professor i fysiologi ved Stockholms Högskola, Erik Hohwü Christensen, der besøgte af sin tyske ven fra Kiel, Heinrich Bach, senere professor i germansk filologi ved Aarhus universitet.

En ret så notabel personlighed mødte jeg i samme bydel. Nærved boede, på Strandboulevarden i nr. 27, en nu meget gammel herre: Georg Brandes. Jeg mærkede hans stærke blik rettes mod mig under buskede grå bryn en dag, da den gamle professor gik sin tur på Strandboulevarden. Georg Brandes står ikke nu for mig som det, han gjorde dengang: som den hvast dadlende samfundskritiker, men mere som den opmuntrende, med varm ildhu ansporende. Og så skrev han sit klare rene, og som han selv sagde, gennemsigtige, dansk.

Det kunde være drøjt at høre på en forelæsning i nationaløkonomi, når man kom fra en anstrengende tidlig morgenøvelse på Rosenborg eksercerplads. Jeg havde nemlig med flere af mine kammerater fra Viborg meldt mig ind i Akademisk Skyttekorps. Mere liv fandt jeg dog i filoso-

fikum, forprøven til det egentlige universitetsstudium, dengang obligatorisk. Min studiegruppe lededes af professor Frithiof Brandt, som efter Harald Høffdings grundbøger gennemgik psykologien og filosofiens historie. Jeg husker også en fødselsdagsforelæsning, som den, om jeg mindes ret, 85-årige Harald Høffding, holdt om Spinoza, med svag stemme, men for et pakket auditorium. Eksamen i filosofikum erhvervede jeg maj 1925 med et ug.

Veltilfreds med dette rejste jeg da hjem til Viborg på sommerferie. Rejsen foregik med telt på cykel over Sjælland og Fyn, desværre med en lille pinsestorm mod mig fra vest. Lidt vest for Ringsted måtte jeg slå teltet op. Jeg rejste mig næste morgen, 2. pinsedag, i årle gry og fortsatte til Korsør færgehavn. Først om aftenen samme dag krydsede jeg Lillebælt med en lille motorfærge; da var klokken 10. Jeg fortsatte over Vejle nordud mod Viborg over Tørring og Nørre Snede, en øde og ensom tur i mørke over heden. Først ved halvelvetiden på trediedagen trådte jeg udkørt ind i det fædrene hjem, »som en streg og med vejrslagne øjne,« sagde min Mor. Herefter fulgte toogtyve timers søvn, så var jeg frisk igen.

Denne sommer holdt min Far ferie ved Hanstholm, mens min Mor var i Sverige. Far tog mig med til Hanstholm. Vi boede på den gamle kroder. Her havde også en 32-årig herre, Hartvig Frisch, lektor ved Metropolanskolen, slået sig ned med sin frue. Frisch var i disse år ved at skabe sig et navn. Han var dybt inde i klassiske studier og havde lige møret sig ved i en aviskronik om homéroversættelser at kalde en nylig udkommen skoleoversættelse af Iliaden for en enlig tudebøje i havnen. Man var ikke længe om at måle den slanke herres skarpe intelligens og hurtige iagttagelsesevne. I disse år forberedte han og arbejdede på sit store værk, Europas Kulturhistorie. Et par år senere hørte jeg i Folkeuniversitetet hans gennemgang af Cæsars Gallerkrig og blev en aften efter forelæsningen inviteret med ham til hans hjem i Valby. Siden steg hans stjerne som forsker og politiker.

Bekendtskab med Rasmus Brostrøm

Samme år i sommeren indledte jeg mit bekendtskab med planteskoleejer Rasmus Brostrøm i Mogenshus i Viborg. Som unge sæsonmedhjælpere brugte han studenter og andre til bærplukning og andet nødvendigt arbejde og betalte med timelønning. At få et job her passede mig godt, da Brostrøm gerne omtalte sine topografiske og arkæologiske interesser for mig. Der er ikke tvivl om, at disse samtaler efterhånden vakte en sans for arkæologi til live hos mig. Jeg husker den korte vej fra mit hjem i Sct.

De to venner, planteskoleejer Rasmus Brostrøm, Viborg, og kulturhistorikeren Hugo Matthiessen, inspektør ved Nationalmuseets 2. afdeling. Fotografiet, der er fra 1941, er venligst stillet til rådighed af Lokalhistorisk Arkiv i Viborg.

Mogensgade 33 gennem Viborgs Nørreport til hans hjem i Mogenshus, der var opkaldt efter Magnus Øjarl på Orknøerne. Gadesnævringen, »porten«, var randet af lave, nydelige boliger formentlig oprindeligt i slutningen af det 18. århundrede rejst for almuefolk. I 1940'erne forsvandt det yndige gamle bybillede og veg pladsen for nutidens hustype: etageejendomme.

Fra de følgende år stammer erindringerne om en række udflugter, jeg med Rasmus Brostrøm foretog i Viborgs omegn, de fleste dog efter slutningen af tyverne. En dag vandrede vi fra Højslev jernbanestation nær Skive over den del af Fjends herred, som ligger mellem Skive fjord i vest, Virksund og Hjarbæk fjord i øst, over Højslev kirkeby og Bruddal bakker til Ørslev Kloster, op gennem det høje terræn, hvor det hvide firfløjede klosteranlæg ligger som et smykke på landskabets højthvælvede bringe. Herfra er der udsyn i vest, nord og øst til fjordens bredninger og

Fra »Det fortryllede Slot«, Mogenshus. Brostrøms spurve, fra 1908, modtog gæsten, der søgte ham i hans kontor.

vige, blå i klart vejr, mørkere, sølv- eller blygrå, når himlen dækker sig. Forinden havde jeg dog på cykel besøgt stedet med min fader. Det middelalderlige nonnekloster, vist af benediktinerordenen, afgrænsedes i nord af den romanske kirke, og jeg husker fra dette første besøg, at man uhindret kunde kigge udefra gennem en lysåbning ind i en gravhvælving, ned i den. Den var fyldt med læderbetrukne, af tiden hårdt medtagne kister, som stod i megen uorden; i en af dem var endog et kranium synligt. Klosteret syntes her ved midten af tyverne ikke egentlig beboet. Vi kunde uhindret gå ind i beboelsesfløjene. I en anselig sal opbevaredes svære korndynger på gulvet tilsmilede af amoriner ned fra et farvestrålende loftsmaleri omgivet af en rokokoramme i brudt arbejde. Med beklemmelse gik man dengang fra det forsømte sted, men har siden kunnet glædes ved dets ophøjelse til fordums værdighed ved en nyere ejers, rigsgrevinde Sponnecks, virke, og hertil kommer, at gården ved indsats i 1960'erne fra Viborg Museums side lykkeligvis er taget i brug som et slags refugium med midlertidigt ophold for studerende.

Fur i Limfjorden

I 1926 tog Helge Weldingh og jeg på en udflugt til Sallings hjelmkalot i Livø Bredning, til øen Fur. Vi cyklede fra Viborg, over Skive op gennem

»Frøen«. Et frugtbarheds-symbol? Den lille delvis forgylde bronzefigur fandtes for længe siden i en vikingetids grav v. Sdr. Teglgård syd for Viborg. Rasmus Brostrøms tanker om den lille kvindefigurs mytologiske karakter blev senere ført frem af professor J. Brøndsted i Acta Archaeologica XIII. s. 315ff. 2:1.

Salling, først forbi gården, hvor den radikale Bertel Dahlgaard havde overtaget den politiske arv efter sin fader. Længere mod nord kørte vi forbi to glatte natursten, der stod om munden på en stedlig vej ned til højre. På den ene stod med sorte bogstaver: »Mig og min bror«, på den anden: »viser vej til Jenlegøer«. Det var altså vejen ned til Jeppe Aakjær.

På den nordre side af Fur Sund hævdede øen sig mod nord til anelig højde. Her lå 76 m over fjordens spejl den lyngklædte Lille Jens' høj, en gravhøj med fredningssten. Her lidt nedenfor rejste vi ved en ødelagt langdysse vort telt med den lange udsigt over Livø Bredning, til Livø og Hanherred i nord, til Mors i vest, til Himmerland i øst, over mod Ertebøllehoved. I en lille dal lidt inde i landet finder man den navnkundige Rødsten, som St. St. Blicher inddrager i en kendt novelle. Stenen er en vældig rødbrun formation, vist af alagtig sammensætning eller et konglomerat. Den synes under jordfladen at fortsætte mod nord; thi et fotografi, jeg tog, viser i strandlinien en knude, af hvilken afslører sig en gallionsagtig kvindefigur med hovedet højt rejst og brystet hilsende havet. På en maleriudstilling i Odense så jeg mange år senere det samme motiv gengivet af Johannes Larsen, på en akvarel signeret o. 1924. Da jeg i 1948 med familien atter besøgte stedet, var denne skønne kvindebuste med det stolt rejste hovede slidt bort af vand, vejr og vind, og kun en uformelig klump rødsten mindede om fordums herlighed.

Til England

Hjemturen fra Fur blev tiltrådt efter et par dages ophold på øen. Jeg skulde nemlig videre. Mine forældre var allerede rejst på ferie til de franske kanalegne for senere at krydse over til England; her skulde vi mødes i Manchester med min farbroder, Onkel Aksel, smørimportør der, og hans engelske hustru. Hos dem var min søster i dette år i huset som ung pige.

Vi afteltede da om morgenen på Fur og kørte i bagende sol ned gennem Salling, over Skive til Viborg. Helge måtte da klare sig selv tilbage til Randers, mens jeg med toget kørte til Esbjerg og derfra stævnedes ud over Vesterhavet, ikke i et vikingskib, en søgående havhest, men i en smørbåd i rute på Grimsby ved munden af the Humber. Grimsby og Cleethorpes! Danske navne i Danelagens hjerte. Det havde man da allerede hørt om i skolens undervisning, og dette rige danske navnestof på angelsaxisk jordbund har lige siden været den dengang unge iagttagers til undren og i sene år til sylsende studium fra filologisk og især bebyggelseshistorisk synsvinkel.

Her i Grimsby dok blev man ved skibets ankomst stillet ansigt til an-

»Skålstenen« med de hellige tegn. Den stod som randsten i en af de seks eller syv delvis sløjfede småhøje oven for bakkefaldet ned mod Skals å, ved Kistrup i Løvel sogn. I Viborg Museum. Se tekst s. 48.

Dybe hulveje. De er nedslidte i bakkefaldet ned mod Skalsåen, hvor landevejen fra Viborg i strækket gennem Vesthimmerland bærer færdselen mod nord frem til V. og Ø. Ørbæk ved Løgstør, derfra videre til færgestedet over Limfjorden ved Aggersborg og frem til Thy. Fot. 1931 af forfatteren. Se tekst s. 47.

sigt med en hyggelig »immigration officer« og hørte vel næsten for første gang en rigtig englænder tale engelsk direkte til en. Næste morgen satte jeg mig i toget på Grimsby banegård og kørte vestpå over Sheffield til Manchester. Her blev jeg modtaget af onkel Axel og min kære søster, og så kørte vi syd ud af byen gennem forstæder til Ashley Heath, til deres villa, der lå i et udstrakt grønt vænge med enligt stående store træer; deres velplejede kroner kastede skygge over det græssende kvæg, et pastoralt landskab, som man almindeligt møder det i England og på de store engelske maleres lærreder.

Huset var gæstfrit. Dagen åbnedes med et solidt morgenbord mindende om det norske og svenske. Siden, da Far og Mor stødte til os fra Frankrig, afholdtes et par anselige middagssammenkomster. Min onkel var en ven af den danske konsul i Manchester, Anton Knudsen, der stammede fra den lille Blicher-landsby Katballe syd for Viborg. Disse middage var ganske statelige og begyndte med en helkøgt laks, som det var husherrens opgave elegant at afskinde, ligesom han med færdighed trancherede stegen. Blandt min onkels gamle venner var Alfred Hallam, en ældre herre, som for at leve havde beskæftiget sig med lidt handel, men som i sit liv var stærkere optaget af engelsk litteratur og kunst. Gen-

Samme motiv set på afstand fra nordvest. Den brede vifte af hulveje skimtes ned over bakkefaldet. Se tekst s. 47.

nem mange år var Alfred Hallam og min Far forbundne i en regelmæssig brevveksling af litterær art.

Men også det engelske landskab fik vi lejlighed til at færdes i. Vi foretog et par større dagudflugter med onkels bil og havde smørrebrødspakker med i kurv. En gik til den gamle romerby Chester i sydvest ved floden Dee. Endnu har den lille hyggelige by i sig bevaret sit gamle romerske borgnavn, *Castra*, og betydelige dele af den romerske bymur; tilmed var en bred spadseresti anlagt på murkronen langs floden. En anden, noget længere, udflugt førte os mod nord til Cumberland. Vi nåede frem i det idylliske cumberlandske landskab med lave, grønne bjerge om blåsmilende småsøer, besøgte den lille Grasmere kirke, på hvis kirkegård den store lyriker Will. Wordsworth ligger begravet.

Endnu har jeg lyst til at nævne mit første lille eventyr i luften, på aviatikkens vinger, op fra en lille flyveplads ved Mobberley, ikke langt fra Ashley Heath. Det var jo ikke mere end otte år siden at krigen var slutet. For den eventyrlige sum af fem shillings kunde man opnå en flyvetur. Maskinens krop og vinger var betrukket med gulmalet lærred, som gav efter, når man satte fingeren på. Det var en af kampmaskinerne fra krigen, der nu i en kneben tid tjente skillinger ind til piloten og hans mekaniker. Forrest sad piloten i et næppe afskærmet sæde; for mig syntes det, som hans sad frit i vinden. Ellers var der i kroppen to sæder med et

håndtag i hver kant af hullet, ingen fastbinding. Jeg sad forrest, mekanikeren bag mig. Maskinen, et biplan, steg rask op. Dybt under os bredte sig den tætbefolkede slette med Manchesters røde farveflage i midten; man sagde dengang, at der her i en kreds med tyve miles i tværmål boede ti millioner mennesker. Pludselig begyndte maskinen at foretage et looping-the-loop. Det hvinede og peb i bardunerne, og man knugede de to håndgreb. Hej! Nu stod Manchester og den lille blanke sø ved Knutsford dernede over hovedet på en, lige til at studere, et farvebillede indrammet af skævsudte horisontlinier. Maskinen gik nu ned i et dybt bru-u-um, og sidste højde tog piloten af den ved et nyt loop, og så var vi nær ved den faste Moder Jord igen. Jeg stod ud veltilfreds, men blev hjemme i Ashley Heath modtaget af min mors dadlende blik. I stilhed morede Far og Onkel Axel sig, med dulgte smil, naturligvis over min tur; derfra kom ingen knubbede ord. – Tænk, at have set Danelagen fra luften med hovedet nedad. Mon nogen dansk historiker kan stikke den?

De fortsatte Studier

Hjemkommen til det kære Danmark søgte jeg at underbygge grundlaget for mit kommende liv. Jeg studerede videre på juraen, uden lyst, tog som foran nævnt i 1927 første del. Men så kunde jeg ikke mere tygge på det formalistiske stof. Bortflyttet fra et toårigt lunt ophold på Vesterbrogade hos min rare og gode onkel og tante til en fri studenterhybel i Sølvgade nr. 104 på fjerde sal overvejede jeg sagen grundigt. Jeg vilde nu forlade juraen og begynde at studere tysk og engelsk. Over for mine forældre gjorde jeg i et langt brev rede for mit svigt. Men de forstod mig og gav deres billigelse. Bedst havde det nok været, om jeg var skiftet til historie, men her skræmmede en vis lighed med juraen. Med andre ord: Man skulde i 1924 have ladet den unge være frit stillet.

Jeg opsøgte da den unge 35-årige professor i germansk filologi, L. L. Hammerich, søgte råd hos ham og fulgte siden denne udmærkede pædagog og vidtspændende sprogmand gennem studietiden. Denne afsluttedes januar 1934 med skoleembedseksamen. At han med rette var anset som fremragende sproghistoriker, kunde jeg allerede erfare i hans først følgende gennemgang af *Das Nibelungenlied*, denne middelalderlige tyske ridderdigtning fra o. 1200. Om karaktertegningen i digtet skrev jeg siden specialeopgave. Den grundige indsigt i middelalderligt højtysk sprog er siden kommet mig til adskillig nytte. Det gælder for mig også hans gennemgang af det indoeuropæiske lydssystem og dets lydlove, endvidere hans ethniske og historisk betonedede gennemgang af de germanske stammer på grundlag af Tacitus.

Årsfest på Studentergården, ved 1931. Tegning af P. F. Truelsen.

Også professoratet i tysk litteratur var besat med en dygtig germanist, Carl Roos, noget frygtet af studenterne for sin diktatoriske form. Siden støttede han mig, og jeg husker klart, da han til den afsluttende eksamination valgte Wielands ridderdigtning, Geron der Adelige, som grundlag for prøven, gennemførte denne konsekvent og velvilligt, så vor livlige samtale over det grønne bord forløb på en måde, som det er mig værd at mindes.

Også bifaget, engelsk, skulde jo plejes, og jeg havde her solide lærere som den aldrende professor Niels Bøgholm, Otto Jespersens kollega, den unge docent C. A. Bodelsen, senere professor og efter den anden verdenskrig kendt som medlem af Frihedsrådet. Mens Bøgholm især tog sig af de ældre sprogtrin, læste Bodelsen over den nyere litteratur og samfundstilstandene. Jeg blev ved prøven i bifaget eksamineret af professor Bøgholm, blandt andet i Shakespeares Macbeth, i Oscar Wilde's The Picture of Dorian Gray samt lydhistorisk i konsonanten w!

Lykkelig overståelse af eksamen blev snart fulgt af dens logiske fortsættelse, nemlig videre pædagogisk uddannelse, praktisk og teoretisk. Men den afsluttende eksamensdag fejrede jeg om aftenen med den unge dame, jeg i 1932 havde valgt til livsledsagerinde, og hvis ja jeg lykkeligt havde opnået – ved med hende at gå i det kongelige teater. Her overværede vi en festlig opførelse af Offenbachs Orfeus i Underverdenen, så vidt jeg husker med Johannes Poulsen i hovedrollen. Vi morede os stort og glædede os.

Da det jo var meningen, at jeg efter eksamen skulde følge skolevejen, og da hertil udkrævedes de såkaldte pædagogiske prøver, praktiske og

teoretiske, meldte jeg mig til dem. Jeg kom på Østre Borgerdyds Skole i Stockholmsgade og fik som vejleder skolens rektor Einar Andersen, en mand af imponerende skikkelse, udstyret med evnen til fuldt at kunne lede store og små elever. I juni samme år aflagde jeg med godt resultat prøverne.

Hermed var vejen banet, og jeg kunde nu begynde at søge stilling. I de år rådede en alvorlig arbejdsløshed hos kandidater med skoleembedesksammen, især i de humanistiske fag, og det viste sig umuligt i øjeblikket at få ansættelse ved noget stats- eller kommunalt gymnasium. Der måtte da forsøges ved de private realskoler. Jeg var da heldig pr. 1. august 1934 at blive ansat ved Tølløse Kost- og Realskole.

Til nær på dette tidspunkt havde jeg siden 1930 boet på kollegiet Studentergården på Tagensvej og tilbragt tre gode år her. Historikeren professor Erik Arup var efor for kollegiet. Hvert halve år valgte »gårdbrødrene« et »gårdstyre« med en »oldermand« i spidsen. Også jeg nød den ære, vist i 1932, at sidde som folkevalgt »gårdmester«, som de fem i styret kaldtes. Ved en »gårdbroderfest« førte jeg som gårdmester forfatteren Gunnar Gunnarson til bords.

I 1933 fyldte Johannes V. Jensen tres, og studenterne gav ham ved den lejlighed et fakkeltog. Vi samlede os i en tæt skare foran hans bolig i Rahbeks Allé. I faklernes skær hyldede studenterne digteren i en tale, som holdtes af Alf Henriques, og man sang: »Hvor smiler fager den danske Kyst«. Dog kneb det lidt med fællessangen; de to melodier kan dengang ikke rigtig være slået igennem, således som den ene, Carl Niensens, jo siden gjorde det. Fra en altan i første etage svarede digteren med sin rolige, lidt enstonige stemme. I mindet har jeg bevaret aftenens hjertelige stemning.

I 1932 opdagede jeg og oplevede Skåne. Med en fælle fra Studentergården, senere overlæge i Glostrup, dr. med. Marcus Ottens, cyklede jeg i herligt pinsevejr fra Malmø og overnattede i Lund, hvor vi naturligvis besøgte domkirken og dens krypt. Vi kørte videre til Bosjöklöster ved Ringsjön, til Skärälid og Odensjön med Klövahallar, videre mod nord-vest ned over den skånske slette dér til lilleputstaden Ängelholm. Næste morgen langs Skälderviken og herfra ud på Kullen. Denne herlige klippeås rækker som en spydod ud i Kattegat frem mod den fjerne Hesselö og byder fra sin top en dejlig udsigt ud over havet, ned i syd mod København og mod nord over Skälderviken til Hallandsåsen og Hallands Väderö. Vort gamle Skåneland.

Skoleliv

Kost- og Realskolen i Tølløse

Men tilbage til det foran berørte emne: skolen i Tølløse. Det blev et ikke helt let prøveår: elevmateriale af blandet art, ledelse: to myndige velmenende damer. Det gik dog helt godt, og ved årets afsluttende prøver fik alt et gunstigt forløb. En god støtte var en få år ældre kollega, cand. mag. Voldby. Hver dag efter skoletid vandrede vi ret lange ture i Tølløses smukke omegn, til slottet, til herregården Aastrup, forbi Kvarmløse ned til Elverdammen, hvor den store verden åbnede sig ved landevejen. I pinsen 1935 cyklede vi over Lammefjorden, Løvenborg, Fårevejle kirke med jarlen af Bothwells lig, til Dragsholm og op på Vejrhøj, til sidst hjem over Jyderup.

Omtrent samtidig, lige før sommeren, restaurerede jeg et dyssekammer ved Nyrup lidt nord for Tølløse. Det skete efter aftale med Nationalmuseet og på dets vegne. Resultatet blev så godt, at jeg derom skrev til min mig personlig ubekendte yndlingsforfatter, Johannes V. Jensen. Han svarede mig venligt i et kort brev og tænkte sig et senere besøg på stedet: »Jeg kender Egnen, værd at køre efter en Sommerdag.« Dette brev har jeg opbevaret siden.

Haslev Gymnasium

Men stationeringen i Tølløse skulde ikke komme til at vare mere end et enkelt år. I sommeren 1935 blev en stilling ledig ved Haslev Gymnasiums kostskole. Jeg blev foretrukket blandt ansøgerne, traf aftalen med skolens rektor, Carl Emil Olsen, og forblev siden i Haslev fire og et halvt år, det første år som timelærer, derefter som adjunkt.

Det var en stor milieuforandring at komme fra Tølløse til Haslev. Skolen var anseligere, ledet af Indre Mission, men utvivlsomt med frisk luft over sig og båret af et ungdommeligt og livfuldt lærerkollegium. Rektor Olsen døde allerede 1935 og fulgtes af den energiske og dygtige P. Kæstel, skolens gode leder gennem det meste af en menneskealder.

Her satte jeg i 1936 fast bo, da jeg i Vium kirke blev viet til Esther Fischer af Grundvad. Her i Søndergade 17 kom året efter vor søn til verden.

Men den rette tidfølge er det mig ukært at forsynde mig unødigt imod; lad os da dreje tiden tilbage til årene lige forinden, andre fire rige og afgørende år, 1930–34, da jeg som student med lyst arbejdede ved Nationalmuseet og fortsat lærte af Naturen.

De gærende Kræfter

Ved Nationalmuseet

Ved Nationalmuseets 1. afdeling, Den danske Samlings forhistoriske Del, indtrådte jeg den 15. februar 1930. Året i forvejen havde jeg nemlig med henblik på en eftersøgning i Viborgs limfjordsegne af køkkenmøddinger, skaldynger fra den ældre stenalder, henvendt mig til dr. phil. Therkel Mathiassen, der i 1919 i lignende anledning havde været virksom langs den indre del af Roskilde fjord og om sine resultater havde skrevet en lille populær oversigt. Siden havde han deltaget i Knud Rasmussens femte Thuleekspedition, gravet ved Inugssuq i Vestgrønland og herefter skrevet sin doktordisputats om Thulekulturen, hvis forsvar jeg overværede den sidste del af. Mathiassen, dengang 36 år gammel, indbød mig såre gæstfrit i sit hjem i Søborg. Det var i februar 1929, og samme års påske tog han mig i blæst og sludbyger med på en tur til fjordområdet ved Roskilde. Han spurgte mig, om jeg ikke kunde tænke mig at få et honorarlønnet studenterjob ved 1. afdeling; i så fald vilde han gerne lægge et ord ind for mig. Naturligvis vilde jeg det. Det skete dog først et lille år senere. Jeg tror, Mathiassen var væsentlig medvirkende hertil. Selv blev han fast ansat ved 1. afdeling i 1932.

Dette mit fodfæste ved Nationalmuseet har naturligvis sine forudsætninger, og det vil da være nødvendigt at søge et par år tilbage i tiden, til 1928 eller det følgende år. Årsagsforbindelsen må søges hjemme i Jylland, i det kære Viborg. Her vaktas ad flere veje min stærke interesse for arkæologi, hurtigt grundfæstet og noget udbygget ved gennemgang af den vigtigere litteratur. En bog som Johannes V. Jensens Cimbrernes Tog skal ingenlunde glemmes her. I virkeligheden studerede jeg nu tysk og arkæologi på én gang. Hensynet til mine forældre bevirkede dog, at jeg ikke forlod filologien.

Til Tyskland

Kræfter fik jeg i den frie natur. Denne lyst til om sommeren at udnytte tiden til studier i landskabet har aldrig forladt mig og har haft sammenhæng med mine interesser. Lad mig redde et par ture fra forglemmelse ved kort at omtale dem. Tre gik til Tyskland. Den første var i 1927 og

førte ikke Helge Weldingh og mig særlig langt, men dog ned i landet mellem Danevirke og Ejderen. Vi vandrede langs Danevirke til Thyrborg og på Margretevolden, kom også til halvkredsvolden og Skardes sten, til »forbindelseshøjen«. Vi badede i Isted sø, gennemvandrede det skønne landskab på valen, hvor det store slag stod den 25. juli 1850. Fra Schleppegrells mindesten ved Øvre Stolk nåede vi frem til passet foran Gryde skov. Fra en gravhøj eller lille højning ledede oberst Læssøe hovedangrebet i centrum, og her faldt han, ramt af en kugle i hovedet. Vi læste dette af teksten på mindestenen, som siden rejstes for ham på højen. Ikke langt fra vejkrydset ved Isted kro med de gammeldanske navne på vejskiltene, Isted, Gammellund, lå et lille slesvig-holstensk museumshus med minder om treårskrigen. En pæn gammel mand foreviste os seværdighederne. Han talte rigsdansk med en færdighed opnået før 1864, sagde han, i stedets skole, hvor dansk efter sprogreskriptet af 1846 optoges og opretholdtes i undervisningen på stedet til 1864. På hjemturen kom vi over Husum, op over det frisiske Vestslesvig og Tønder til Ribe, og, akkurat som Viggo Hauch og jeg et par år forinden havde gjort det, slog vi omtrent på det samme sted vort telt op i en klitgyde ved Vejrs strand. Vi var oppe i fyret på Blåvands Huk og vuggede uden for revlerne i rolig svømning på havets dønninger.

En anden rejse gjaldt sprogstudier og strakte sig i sommeren 1930 over en måned. Der afholdtes i universitetsbyen Jena et studiekursus i tysk for studenter fra de nordiske lande. Piger og drenge kunde sammen vandre op på Landgrafenberg og ved Napoleonstenen skue ud over valpladsen ved Jena, hvor slaget stod i 1806. Efter arbejdet om dagen morede vi unge os strålende med at danse om aftenen.

Da vi var tyskstuderende, besøgte vi naturligvis også nabobyen Weimar, hvor Goethe levede og digtede det meste af sit liv. Vi kunde i den lille by besøge de to museer for digtervennerne Goethe og Schiller. I Weimar kunde jeg også studere provinsialmuseet med mange snorekeramiske fund, hvis lerkar er formede og ornamenterede som de sene enkeltgraves i Jylland; økserne var derimod meget forskellige. Herom kunde jeg siden fortælle til dr. Brøndsted i Nationalmuseet ved tilbagekomsten.

Hjemrejsen fra Jena foregik til fods og med tog. I begyndelsen vandrede jeg i selskab med tre unge tyske »vandrefugle« ad Thüringerwalds højderyg på den gamle postrute, »Der Rennstieg«, helt til Eisenach. Med disse tre udmærkede ynglinge vandrede jeg gennem dejlige bjerglandskaber, sang deres vandresange med dem under høje graner, over grønne enge og sætere, sov i de prunkløse »Jugendherberger« om natten. Jeg skiltes fra dem i Eisenach og på Wartburg. De var brave; mon de overlevede anden verdenskrigs ragnarok?

*Rast i Thüringerwald,
i selskab med unge tyske
vandrefugle. 1930.*

Jeg kørte nu med toget over Erfurt til Frankenhausen, og vandrede derfra til fods over den lille smukke bjergknode Kyffhäuser. Som Holger Danske under Kronborg vogter Danmark, således sidder Frederik Barbarossa i Kyffhäuser omsværmet af ravne og krager og vogter Det hellige tysk-romerske Rige.

Jeg passerede nu den brede dal nordfor og fulgte vejen ind mellem Harzens sydlige udløbere og lave randbjerge. I mørkningen nåede jeg dygtig træt efter tredive kilometers marsch frem til den lille bjergby Stolberg. Den næste dag ankom jeg efter en lige så lang vandring til Thale i det østlige Harzen, og endelig nåede jeg på den tredie dag vestpå gennem den klipperandede Bodetal til Altenbrak. Nær dette sted drejede jeg mod nord. I den sene eftermiddagssol løftede sig i vest Bloksbjergs kuppel mod himlen; men jeg gik mod nord ad den afmærkede vandrersti og spurgte her de nynnende og pludrende sæterpiger om vej til Wernigerode. De gik endnu hen mod mørkningen og rev hø. Nu var snart vandreturen slut, og næste morgen fortsatte jeg med toget fra Wernigerode til Hildesheim, hvor jeg fik nogle timer til at kunne betragte byens fornemme middelalderbygninger. Endelig var der i Hildesheim tid til at få den sidste gang middagsmad for resten af mine tyske penge, DM 1.25; det kunde man dengang få en ret middagsmad for – mirabile dictu. Så gik toget over Hannover, Lehrte til Hamburg, og tidligt om morgenen næste dag var jeg i Viborg.

Arkæologien

Med denne åbne sans for Naturen opfattede jeg alt om mig, landskabets linier, fjerne bakkerygge bag fjordarmene, lysspillet mellem himmel og jord, landskabets liv under skyernes vandren, farvernes skift, rugens gule bølger mod himmelblået, gyvelens gyldne ild mod den brune lyngbakke, hvide kamme på den dybblå fjord, farvernes fine overgange i stråenes lilleverden især når skyer hyllede dagen i grålys – opfattede alt om mig som menneskene i hundrede slægtled forud, ja, sådan så det ud for mig, nu da jeg stod her med Brostrøm på en gravhøj i Legind Bjerge på Mors med udblik til Sallingsunds vindrørte småbølger og Sallingland ovre bag.

Rasmus Brostrøm

Brostrøm havde skærpet denne sans. Først viste han mig i det gamle hyggelige Stiftsmuseum, indrettet siden 1861 i byens fine gamle rådhus, de senest indkomne oldsager, eller fremlægningen fandt sted i hans gæstfrie hjem, Mogenshus, den store røde villa ved Mogensport. Fru Ingeborg Brostrøm var en statelig og livfuld dame, datter af zoologen Kjærbølling, direktør for Zoologisk Have i København. Hun digtede, d.v.s. tilberedte, prægtige middage for husets vennekreds, hvortil mine forældre hørte. Det morede Brostrøm at vejlede den unge student, der i ferierne besøgte ham næsten tidlig og silde. Han anviste mig arkæologisk litteratur, og jeg husker meget gerne, at han sagde, at jeg hurtigt tilegnede mig kundskab om de arkæologiske tidsgrupper og de til dem hørende oldsager. Jeg opsøgte også mange af amtets oldtidshøje, talrigere end i noget andet dansk amt, og studerede oldsager, især til en begyndelse stensagerne i de køkkenmøddinger, som dengang var kendte ved Limfjordens nærmereliggende forgreninger.

Men vi vender tilbage til vort udgangspunkt, til Legind Bjerge, hvor Brostrøm og jeg havde taget stude. Det må have været i sommeren 1929, idet min aldrende ven just den dag fortalte mig, at han var 59; han var da født i 1870 (døde 1955 i en alder af 85). Vi var kommet med toget fra Viborg op med bus gennem Salling til Glyngøre og nu med færge over til Nykøbing. Her besøgte vi museet for Mors indrettet i det gamle Duebrødrekloster og hilste på dets leder, den sympatiske apoteker Olufsen.

Fra duebrødrene gik vi langs stranden fire, fem kilometer mod syd til den kendte kro, Plagen, dengang en jævn kro, der gennem århundreder havde levet af færdselen til og fra færgestedet her mellem Mors og Salling. På en græsklædt skråning ned til sundet blev vi undervejs en del hvide svampe vár. »Se, Erling,« sagde Brostrøm, »det er champignons, dem må vi have med.« Vi plukkede en mappefuld, og da vi kom til kroen, bad Brostrøm krokonen tilberede dem, da vi havde rensset dem. Konen stirrede som forstenet på Brostrøm, da han bad hende riste »skorhatte- ne« i rigeligt rigtigt smør. Det havde hun aldrig været ude for før; men folk er jo mærkelige; dog, hun fik ristet svampene. Vi spiste dem og stegsmørret til frisk, dejligt franskbrød og fik snaps og øl dertil og kaffe tilmed. Herligt naturmåltid.

Men lidt senere skulde vi i det klare, smukke vejr over Sallingsund. Nu ager man over pr. bro. Men skulde man i 1929 fra Mors til Salling, fra »Plagen« til »Pinen«, så foregik det med en båd roet af en enkelt færgekarr. Mens denne roede, fortalte Brostrøm med den kultiverede tung- høres dæmpede tonefald og med øjnene plirende, lysende af humor, om det gamle fjendskab mellem morsinger og sallingboer. En morsing kom i båd til Salling, men faldt i vandet ved færgebroen i Pinen. Her stod der en mand og så til, og den anden i vandet begyndte at gå ned: »Jamen, så hielp mæ da mand, a drowner!« »Næj,« sagde manden på det tørre. »Jamen, hvorfor ve do æ't hielp mæ?« – »Forde te a æ æ Sallingbow!«

Sådan var Brostrøms påvirkning. Sådan var han altid på turene. Han havde den kulturhistoriske sans, en bred historisk interesse for landskabet, hvordan mennesket i tidens løb har udnyttet det, i ældre tider, i middelalderen, i oldtiden. Meget fængslende lod dette sig iagttage til eksempel ved Kistrup, otte kilometer nord for Viborg nær ved nyere tiders Løgstørvej. Lidt øst for landevejen trækker sig her et storslået net af hul- veje ned over det lyngklædte bakkefald ved Skalsådalene. De veje har båret tidligere århundreders færdsel fra Vesthimmerlands kyststrøg til Vi- borg, er nedslidte af den. På samme måde var Brostrøm ud fra sit kendskab til gamle veje – han vandrede også ad dem med sin jævnaldrende ven, Hugo Matthiessen, som skrev Hærvejen og Viborg Veje – også meget optaget af et fund, der i de samme år, ved 1930, blev gjort i Skalsåen længere mod øst, hvor hovedvejen til Aalborg nord for Løvel passerer åen. Her fandtes i ålejet rester af bropiller og en hugget bue- eller arkade- sten med latinsk indskrift, som, så vidt jeg husker, lod sig datere til Erik Menveds tid, og som vistnok indgik i Viborg Museum. Jfr. s. 36.

Men fund fra oldtiden optog ham ikke mindre. De guldbelagte øjne på Fårdalfundets lille gudindestatuetten – dette fund var kort forinden ind- gået til museet i Viborg, og med Brostrøm besøgte jeg findestedet – gjorde stærkt indtryk på ham. Hans fantasi vakttes også af sten- og bron-

zealderens »skålformede fordybninger«: var de soltegn eller måske som de skånske »älvkvärnor« offerskåle til naturvætter? Her oplevede vi noget. Da vi i januar 1930 besøgte de just omtalte hulveje, så vi også på de ligeved liggende Kistrup Trehøje (der har vist været seks). En af disse gravhøje var desværre under sløjfning, og vi kiggede da efter på de blottede sten. Nu løftede sig et jubelråb fra os alle tre (sønnen Karl Jakob Brostrøm var også med), da vi øjnede en randsten oversået med skåltegn. Den står nu ligesom en anden, meget større, sten med skåltegn, vi samme år fandt på Skern kirkebanke, opstillet i Viborg museumhave. Har måske den kristne kirkebanke i Skern i oldtiden været et hedensk kultsted?

Videre besøgte vi i Viborg østeregn steder med pust fra hedenold, blandt dem den mærkelige bakke, »Ø«, i den ældre stenalder omflydt af den lange brakvandede fjord, som fra Kattegat over Randers gennem hele Nørreås dal har ført ind mod Hald sø i Jyllands hjerte. Her var engang den falliske mand fra Broddingbjerg fundet! Nu ligger Ø omgivet af grønne enge, selv i ager og lyng. Her vandrede vi i fortiden. »Se, hvor knægtene piler af,« hviskede Brostrøm, »de har ikke her set fremmede siden svenskekrigenes tid!« Nu passerede vi Øs søndre eng- og ådal for ned ad Løvskaal til at besigtige en vældig grå mosgroet vandreblok oppe på en skovbakke. Den kaldtes Den grå Galt, og det siges, at den vender sig, når den lugter, at bondens kone bager brød. Vi besøgte også en anden helligsten, Aarup Kirke kaldet, ved Kvorning. Begge stenene anmeldte jeg til Dansk Folkemindesamling, og de blev optagne i Aug. F. Schmidts bog om danske helligsten.

Den første Gravning

I Viborgs omegn tiltrak også minderne fra jernalderen vore opmærksomme øren og øjne. Det blev da også et kulturminde fra ældre jernalder, jeg i 1929 for første gang satte spaden i som udgraver. Af min svoger, købmand Thorvald Nielsen i Viborg, som i 1928 var blevet gift med min søster, henleddes min opmærksomhed på, at hans broder, Jens Nielsen, lidt nord for Møldrup i Tostrup sogn havde fundet lerkarskår i marken. I sommeren dette år fik jeg lov at grave her og til på familieskabets vegne at slå mit telt op i haven. Den fundne grube lå på flad mark tæt syd for den øst-vestforløbende bakkeryg Tuelsbjerg nord for Møldrup. Denne landryg ansås dengang med sin høj række som en af Danmarks smukkeste og søger, som Ravnehøjene ved Snæbum lidt østligere og Frendrup Nihøje i Ø. Hornum sogn, sidestykker i det sydligere Danmark. I en vel mere end en kilometer lang række lå store velbevarede høje øverst på åsen og tegnede sig klart mod kimingen, når man kom fra

Den første gravning, i 1929: Ved Møldrup i Tostrup sogn nord for Viborg fandt jeg i en affaldsgrube fra ældre jernalder mine første lerkarskår.

syd. De nævnte potteskår fandtes i en nedgravning, en affaldsgrube, et par meter i tværmål. Der kunde iagttages lagdeling af aske, der skiftede med stenlag, og derimellem en del lerkarskår af grovere forråds krukker, altsammen udrømningsmateriale, man har udkastet fra husene i nære ler- eller sandgruber på marken. Om min udgravning sendte jeg en beretning til Nationalmuseet, i hvis arkiv den opbevares. Det var min første personlige kontakt med museet, og fra 1. afdelings leder, inspektør Carl Neergaard, indløb siden en artig takkeskrivelse. Det er troligt, at min indberetning sammen med Therkel Mathiassens anbefaling (der vist gik gennem inspektør H. C. Brøholm) har medvirket til min indtræden ved afdelingen det følgende år. Det bestod af to timers honoreret dagligt arbejde.

Omtrent samtidig, i 1930, fik jeg lejlighed til for første gang at iagttage aflejningsforholdene i en større bebyggelse, en landsby fra den ældre jernalder. Ejeren af gården Carlslyst i Foulum ved Tjele havde under stenbrydning på plan mark optaget mængder af sten, blandt dem vel femten kværnsten, flere af dem vist fra underjordiske gangkældre af den type, man kender fra Østvendssyssel. På marken i Foulum kunde man iagttage jordens mørkfarvning over det dengang beboede område, så stort, at der må have ligget en landsby. Arkæologisk gravning er desværre ikke foretaget på pladsen. Men de mange kværnsten blev nu opstillet i Latinerhaven ved det stensatte dige i øst ud mod domkirkeplad-

sen. Det var Brostrøm, der foreslog navnet Latinerhaven, da han for byen anlagde den gamle rektorhave i et nyt pynteligt anlæg, og han tegnede mønstret i de kønne smedjerslåger.

I Kano på Himmelbjergsøerne

Ind i det nære venskabsforhold mellem Brostrøm og mig havde jeg efterhånden draget også hans søn, Karl Jakob, senere gennem en del år Niels Bohrs medarbejder ved det fysiske institut på Blegdamsvejen og ved 1960 professor ved Aarhus universitet i teoretisk fysik. Han døde desværre tidligt, i 1965, næppe tres år gammel. Med denne kvikke og tiltalende ven foretog jeg i sommeren 1931 en interessant tur til Himmelbjerg-søerne. Vi brugte hans kano og mit telt. Ad den brede å padlede vi fra Silkeborg op til Borressø med de små Paradisøer. På den østligste slog vi teltet op og forankrede det med en bardun til en gammel bøg, i hvilken boede en velsindet dryade. Her levede vi nærmest som et par baroner vel i en lille uge. Vi sejlede alle vegne i det vide terræn, besteg lyngklædte højder og Himmelbjerget, gjorde talrige landgange på øer og næs.

En eftermiddag satte vi ud på en atten kilometer lang udflugt fra Borressø til Øm Kloster på landtangen mellem Guden- og Mossø. Gennem snævringen ved Svejlbæk gik det, over Julsø og atter ind i den brede skovkransede Gudenå, gennem Birksøen og igen ind i åen, til vi kom til Rye. Her måtte vi bære kanoen om møllens stemmeværk, og satte den så ovenfor atter i den her meget brede, roligt flydende å, roede opad til Gudensø, som vi krydsede for sluttelig at lande ved Øm Kloster. Det var blevet aften efterhånden, men stedets dengang velkendte A. Andersen, den ansvarsbevidste opsynsmand, fulgte os gerne rundt, forklarede anlæggets murrester og de dækkede munkegrave, viste, hvordan han om vinteren tog de enkelte knogler af abbed Jenses skelet op og igen lagde dem på rette plads om våren, når vejrliget mildnedes. Han bød os derefter ind i huset til sin kone, der gæstfrit lavede kaffe til os, og først ved halvelve-tiden forlod vi atter cara insula. På søbredden sikrede vi os hø fra en stak til at lægge over knæene mod nattekulden og sidenhen som teltunderlag. Det blev snart bælgmørkt og overtrukket. Kun den svageste lysning i augustnatten hjalp os fra søernes flade at finde vej ind i åsnævringerne. Over Julsø pejlede vi retningen mod Himmelbjerget og nåede, stadig søværts, ved tretiden om morgenen velbeholdne hjem til vor ø. Her fik vi travlt med at stege flæsk og tomatskiver over primussen, hertil en øl, bagefter kaffe, en pipe tobak og så til køjs på frisk, blødt enghø.

*Fra en kanotur 1932 på
Himmelbjergsøerne.
I træet til højre våger dulgt
en velsindet dryade over
ekspeditionens velfærd.*

Fund. Fortsatte Gravninger

Inden jeg forlader Viborgs magiske cirkel fra begyndelsen af 1930'erne med de vigtige nye erfaringer, må jeg nævne nogle af disse, fordi de udbyggede mit praktiske og teoretiske grundlag. Tidligt i 1930'erne lærte Brostrøm og jeg det en menneskealder senere så navnkundige Hvolris at kende, hvor siden Viborg Museum har oprettet en art operationsbasis. Vi indførtes på stedet af den friske og livfulde pastor Harald Sandbæk, nyansat sognepræst til Hersom-Bjerregrav pastorat, senere kendt modstandsmand mod tyskerne, men endnu ved 1973 provst ved Holmens kirke. I 1986 afgået ved døden. Stedets lodsejer hed Mads Dalsgård, og fra hans mark fik vi lerkarskår med hjem til museet i Viborg, oldsager fra en boplads anlagt i den ældre jernalder; de stammede åbenbart fra et affaldslag.

Livfuldt skiftede fundene med tidsaldrene. Ved 1930 eller lidt før kom amtslæge Vilh. Kjær til byen og udførte siden et længevarende arbejde ved Viborg museum og længe som bestyrelsens formand. I 1930 udgravede han et ejendommeligt fund ved Skringstrup i Skals sogn, en lille kiste, kun 1 m lang, af udkløvede stenfliser. Graven fandtes på en landejendom lidt østen for Skringstrup i Skals sogn. Da ejeren, Peder Nørskov, senere fandt en lignende grav på samme sted, bad amtslægen mig undersøge den. Jeg tog af sted en dag i august 1931 i selskab med min fader,

som morede sig udmærket og med mig efter undersøgelsen blev budt på stegt kylling af Nørskovs gæstfrie kone. Det blev et langvarigt bekendtskab, og fra tid til anden er her gennem det meste af en menneskealder nu og da fremkommet hen mod femten grave i alt.

Denne gravning kom med de andre anlæg, som jeg et par år senere afdækkede ved gården Merritsholt i Vive sogn nord for Mariager fjord, til at danne grundlaget for min første arkæologiske artikel i et fagligt tidskrift, nemlig i Årbøger for nordisk oldkyndighed og historie, 1936. Dens titel var: Nogle Stenkistegrave fra den yngre Stenalder. Jeg tolkede heri denne hidtil ukendte gravtype som barnegrave fra senere stenalder, slutningen af enkeltgravtid, daterede af deres små lerbægre fra overgravstid. Disse grave kan umuligt have rummet skeletter af voksne, og gravene må derfor være afbilleder, efterligninger af de store samtidige gravkister uden forrum. Samtidig med min første artikel mente C. J. Becker om den nye gravtype, at den var ført til Danmark af indvandrere fra området ved Oderflodens munding, hvorfor det nu blev mode at kalde sådanne grave herhjemme for »odergrave« – meningsløst, for kronologiske grunde taler afgjort mod denne afledning, da kisterne herhjemme er ældre end de nordtyske. Senere har Becker da selv taget afstand fra sin idé (Acta Archaeologica, 1954).

Fra stenaldergravpladsen ved Skringstrup i Skals sogn. Den første grav, jeg afdækkede, i 1931.

De højtliggende Tvillinghøje i fjordlandskabet ved Virksund i Ulbjerg sogn blev ved deklARATION fredlyste sommeren 1934. Samtidig optagelse ved forfatteren.

Højfredninger

I de samme år blev jeg tillige meget optaget af de almindelige bestræbelser for at fredlyse landets gravhøje. Med den tekniske udvikling blev det efterhånden en let sag for landmændene at afgrave og overpløje en oldtidshøj. Fra den store udskiftnings tid var det også, om ikke god latin, så dog god tone og rosværdig handling at »rydde krat og uføre«, og hertil hørte også oldtidens grave. Gennem Nationalmuseet fik jeg lejlighed til at afslutte og ved eget initiativ i landskabet at iværksætte adskillige fredninger, jeg vil tro henved fyrretyve, men så kom naturfredningsloven af 1937, og ved dens totalfredning af oldtidsminderne beskyttedes også resten. Af mine fredninger vil jeg gerne fremdrage et par, som det særlig glæder mig at mindes.

Foran, s. 24, har jeg allerede nævnt den store, helt ubeskadigede Flintebjerghøj i Dagbjerg sogn, ikke langt fra Dagbjerg Daas. I anden anledning kom jeg i 1935 til sognefoged Niels Faarbæk i Dagbjerg og var heldig i hurtigt at gøre ham indforstået med den nationale værdi af højens fredning.

En fredning, det endnu i dag dybt glæder mig at have gennemført, fandt sted i 1934 ved Virksund i Ulbjerg sogn. Jeg havde tidligere fra mit høje stade på de to Tvillinghøje nydt udsigten ned over sundet og over

til Fjends herred med Ørlev Kloster på banken. Det var to pragtfulde, uskadte storhøje med lyngebklædning og ved dem også en lav røse. Af dem har senere P. V. Glob fra båd ude i det smalle sund taget et virkningsfuldt, næsten dramatisk fotografi (i Danske Oldtidsminder, 1967, side 12).

Men hvordan skulde nu fredningen af de to storhøje klares? Måske det kunde gå let nok? For de to høje lå på en lyngebakke af ringe landbrugsværdi. Jeg henvendte mig da til ejeren, gårdejer Svenning Svenningsen i Sundstrup dernede. Han var som mange andre landmænd ikke særlig glad ved tanken om at få en behæftelse tinglyst på sin ejendom, og det må huskes, at fredningsspørgsmål fra Nationalmuseets side principielt løstes på frivillighedens grund. Kun nu og da blev af museet udbetalt små erstatninger eller godtgørelser. Svenningsen trak da også på det og gik ikke straks med.

Imidlertid var midten af 1930'erne en vanskelig tid for det danske landbrug, og det forhold kom nu til hjælp. Jeg tænkte, at hundrede eller halvandet hundrede kroner vel ikke kunde vælte Nationalmuseet helt i grøften. Bedre for mig at få en mulig »næse« fra museet, end at der skulde ske skade ved stentægt fra de to høje. Jeg kom da igen til gårdejeren og bød ham halvtreds kroner i godtgørelse for hver høj. Nu bredte munden sig straks i et smil: »Ja, se, det er der mening i!« og deklARATIONEN blev da snart sat op og straks underskrevet. En lille næse fik jeg faktisk fra Nationalmuseet. Fra dr. H. C. Broholm kom nemlig et brev, der delte min glæde over fredningen, -- men -- : »Albrechtsen, penge – penge – PENGE!« – Det gamle jammerskrig.

Lidt tidligere, i 1929, udgravede konservator G. Rosenberg for Nationalmuseet en dobbeltjættestue i Snæbum, kaldet Spanshøj; den lå lidt syd for et andet, endnu mægtigere anlæg på bymarken, i øvrigt af samme art. Herom læste jeg i Viborg og sadlede straks min cykel for at køre de 30–35 kilometer til Snæbum ved Hobro. Jeg fandt let udgravningsstedet. Foran indgangen til jættestuen stod en lille spinkel herre i blåt cheviot, i det solbrune ansigt en lille grånende moustache. Jeg fortalte, hvorfra og hvorfor jeg kom, og lettet over at være fri for besværet med en journalist, bemærkede han velvilligt: »Det var dog et stykke vej at køre,« og så fortalte han mig lidt om udgravningen og om et lille fladt ravsmykke, en arbejdsmand just kom ud med fra et fundlag i det ene gravkammer. Konservator Rosenberg var den første af Nationalmuseets faste stab, jeg traf, Egtvedkvindens berømte konservator, Hjortspringbådens og Ladby-skibets udgraver, en venlig, naturlig mand, praktisk, stiltfærdig nærværende.

På hjemvejen fra »Spanshøj« havde jeg mellem Snæbum og Brøndum den imponerende række af store lyngeklædte gravhøje, Ravnehøjene,

Den anselige »Hornshøj«, omtalt her. Mindesmærket beherker fra sin bakkerand udblikket ned over Klejtrup sø. Det ligger i skellet mellem Ø. Hornum og Snæbum sogne. Fot. Hans Kierulff Nielsen, Hjørring.

umiddelbart vest for mig. Om dem skriver Johannes V. Jensen i sit skrift fra 1931 om oldtidsmindernes bevarelse: Paa danske Veje, s. 77 f.:

«. . . Selve Vandskellet udgøres af en Aas, der gaar i Nord og Syd mellem Snæbum og Klejtrup og naar til en Højde af 80 Meter. Langs Toppen af den ligger en Række Kæmpehøje, paa Generalstabskortet tæller man fjorten; det er *Ravnehøje*; og heroppefra er der en vældig Udsigt, slaaende, mærkelig, til at tabe Næse og Mund over; det er Indjylland, det er Rum og Tid i et, en mægtig, stum Udfoldelse for Øjet. Ikke uden en Udvidelse af Lunger og Sind kommer man ned derfra . . .«

Den sydligste kuppel i denne uforglemmelige højrække ligger, hvor vejen ved Brøndum drejer i vest ned mod Klejtrup. Jeg gad vidst, om det ikke var på denne storhøj, St. Hornshøj, den lettest tilgængelige, Johannes V. stod, da han ikklædte landskabet sine ord ovenfor. Til dem kunde man vove at føje billedet af det mod sydvest faldende og livfuldt mellem lyng, krat og ager vekslende jordsmon, fjernere dernede bremset af en ildflade i blændende hvidgult: Klejtrup sø i eftermiddagssolens modlys og i flimmeret Klejtrup voldes jordpukkel ud fra søens sydbred.

Da jeg fire år efter, i 1933, kom tilbage med Nationalmuseets ønske om at søge denne høj fredlyst, viste opgaven sig overkommelig. To lods- ejere, et par rare husmænd fra Brøndum, ejede højen og erklærede sig villige til fredningen mod en lille godtgørelse for udjævning af et beska- diget sted i højfoden. Det var vist denne beskadigelse som lod Johannes V. Jensen henvende sig til Nationalmuseet i et brev. Helt blev skaden

dog ikke udbedret. Den ses endnu som et græsdækket skår nær højfoden ud til sognevejen. Det burde helt jævnes.

Læreårene ved Nationalmuseet

Midt i februar 1930 havde skæbnen, støttet velvilligt og befordret af Therkel Mathiassen og vel også af min egen lille forberedende indsats, maget det så, at jeg nu, som tidligere omtalt, kunde indtræde som medhjælper ved Nationalmuseets 1. afdeling. Man honorerede to timers dagligt arbejde med firs månedlige kroner, omtrent halvdelen af en students levebehov dengang. Vi var tre studenter dér samtidig. Den ene var Knud Thorvildsen, der snart efter sin eksamen – han var historiker – gik over til museets konserveringsanstalt og blev her mange år også som dens leder. Siden fik han overdraget ledelsen af museets fortidsmindeforvaltning. Med ham foretog jeg en del udflugter på cykel til de mange mindesmærker fra den yngre stenalder i herrederne vest og nordvest for København, ved Sengeløse, Gundsømagle og så videre. Min anden kollega var den livfulde Roar Skovmand.

Museet havde dengang som nu til huse i det skønne gamle barokhus, Prinsens Palæ, ved Frederiksholms Kanal med åben udsigt til Christiansborg, til Gammel Strand og Thorvaldsens Museum. Ordet palæ var på institutionens brevhoved altid stavet Palais, og den havde nu haft til huse her i hundrede år fra Gamle Thomsens og Frederik VI's tid. Ingen kan i vore dage forestille sig den utrolige pladsmangel, der rådede inden for de gamle vægge. I palæets stueetage stod og lå oldsagerne stuvet og stablet op sammen. Skabene var rejst helt op til de høje lofter, og heroppe i de højere luftlag balancerede samlingens ældre og yngre inspektører og medhjælpere på en slags fæstningstårne, særligt byggede rullestiger, for at nå ind til studieobjekterne i de øverste skabsrum. Just på denne tid var, og havde siden 1925 været, en folkebevægelse i gang for at skaffe folkets museum bedre pladsforhold. Det gamle palæ udvidedes da med en række nye bygninger, så at hele komplekset nu kom til at danne en karré mellem Frederiksholms Kanal, Ny Vestergade, Vester Voldgade og Stormgade. Det blev indviet i 1938. Mange års berettigede museumsønsker blev hermed opfyldt, og for samlingernes overskuelighed kom udvidelsen til at betyde umådelig meget, betegnede tillige et nybrud for forskningen. Der kom nu desuden yngre, dygtige mænd til.

Men før vi nærmere betragter dem, må vi dog kaste et blik på det gamle museums kontorer ved 1930 og på den befolkende stab. Om den grønne ungdom er der allerede ubeskedent først talt af den selv. I 1920'erne rådede egentlig her en vis form for interregnum. I 1921 var

nemlig den gamle Sophus Müller, museets i virkeligheden enerådende direktør siden begyndelsen af 1890'erne, gået af. Hans styre var på en måde arv fra enevældens tid, og ved en art inertitet havde dette styre fortsat gennem tyverne, men uden Müllers styrke, idet ledelsen blev overtaget af den efterhånden aldrende inspektør Carl Neergaard med bistand af hans nære hjælper Hans Kjær. Müller var en veludrustet, højt begavet mand af ædel byrd; biskop Peder Erasmus Müller var hans farfader. Men sønnesønnen bar jo den gamle myndighed i sig, embedsmandens fra enevældens tid. Hans væsen og optræden kunde støde kollegerne, hvad man dengang hørte disse berette. Hans tidlige beskytter og beundrede forbillede tilbage i 1870'erne og 80'erne, J. J. A. Worsaae, kammerherren i Det Oldnordiske Museums chefstol efter Chr. Jürgensen Thomsen, betegnede ham under en fælles rejse i et brev hjem som værende af rastløst væsen. Der er heller næppe tvivl om, at Müller kunde være hård ved sine medarbejdere. En af dem, den betydelige zoolog Chr. Sarauw, måtte under en tilspidset situation i 1912 vige for Müller, drage af riget, idet han kunde overtage en lederstilling ved museet i Göteborg gennem den svenske riksantikvar Oscar Montelius' ædelmodige mellemkomst. Det kan da ikke undre, at mere tilbageholdende personligheder følte sig kuede, og at de med bitterhed så Müller lægge hånd på deres gravningsresultater.

Det gjaldt ikke mindst Carl Neergaard, af legemsvækst høj og kraftig, o. 1890 så ung og så bjergtagen i arkæologiens tjenete, at han ingen sinde nåede at tage eksamen; dog blev han en dygtig museumsmand, en god kender af oldsagerne og en habil forsker. Ved Müllers afgang i 1921 fik han sæde i første afdelings chefstol; men Müller havde dog ikke ladet ham blive direktør for det hele museum. I Neergaard ophobede sig med årene en bitterhed, som efter lederskiftet rettede sig direkte mod Müller som chikane. Men Müller stak ikke op for bollemælk. Daglig klokken halvt otte kom den gamle herre i grå jaket ind på 1. afdelings kontor, elegant, mager, med stramt sammenrullet paraply og med grå bowlerhat over ørneprofilen. Han vidste, at Neergaard sad i det tilstødende kontor. Han hilste derfor højlydt: »Gomaa -- ren!« ud i rummet og lod sin paraply fra en anelig højde dumpe ned i et stokkestativ af metal. Herved fremstod et hørligt bump, hvis ekko kom som et lydeligt hvæs eller grynt inde fra Neergaard. Mod os tre unge studerende var Müller imidlertid venlig nok og ret inladende, hørte gerne på en saglig meddelelse og fremsatte hertil belærende bemærkninger. Man måtte ofte skrive en seddel, da han med årene var blevet stokdøv; men han havde opøvet en forbløffende færdighed i sikkert at kunne mundaflæse det sagte. Om Müller lidt mere siden.

I mine år ved museet lod den anden ældre ugifte inspektør, cand. mag.

Sophus Müller (1846–1934). Efter portræt ved artiklen i Årbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie, 1934, om mindefesten for den store arkæolog. Med tilladelse fra Det kgl. nordiske Oldskriftselskab.

Hans Kjær, sig opfatte som afdelingens næstkommanderende. Også han havde været klemt af Müller, der, fortalte Brøndsted mig, i medarbejdermøderne kaldte ham Kammerat Kjær – det var i den frembrydende kommunismes tid – og ved i øvrigt med skarp tunge at have ham til bedste. Kjær manglede humoristisk sans, var afmålt, formel og kom os ikke synderligt i møde. Han havde et vist navn i samtiden ved i 1925 at have skrevet og udsendt en oversigt, Vor Oldtids Mindesmærker. Det var også hans udgravninger i 1920'erne ved Ginderup i Thy, som væsentlig udvidede kendskabet til den ældre jernalders hus- og boligform. Men kollegerne satte ham ikke særlig højt. Ved 1930 gravede han nogle år i det nuværende Israel, men blev under det sidste ophold dernede syg og døde. Jeg spurgte ved den tid inspektør Broholm, hvordan Hans Kjær havde det, og fik følgende koldsindige svar: »Veed De ikke det, Albrectsen, Kjær er død i Jødeland!«

Hans Christian Broholm fra Bellinge bevarede hele sit liv sit fynske syngende mål: »Pas på it' å fo vå' før'r!« For der kunde jo være vådt i felten. Han var historiker og klassisk filolog, en bekendende humanist, kollektivist, avet af Neergaard og Kjær, en munter fortæller, endnu ikke moden, med sorte krøller, rund og buttet legemspragt, kinder som mælk og

*Johannes Brøndsted
(1890–1965). Portræt ved
mindetale over Brøndsted.
Årbøger for nordisk Old-
kyndighed og Historie,
1966.*

blod. Müller vilde gerne åle ham, og da Broholm i 1930 i Nationalmuseets årsskrift skrev en artikel om et jernalderfund ved Broskov på Stevns, trådte Müller ude i samlingen, jeg overværede selv optrinet, hen mod Broholm og sagde med sin sprøde, men alligevel klare gammelmandsstemme: »Hør, min gode, den artikel ser ud, som den er skrevet af en seminarist!« Broholm krympede sig, skød sin stive Arkansas-stråhat bag i nakken, hånden i siden, sin runde mave frem i forsvar som en raveline på Christianshavns vold og søgte afparering ved at svare: »Den er også skrevet for seminarister.« Han forlod nu i nogenlunde orden valpladsen, mens Müller blev tilbage, og med den fortrolighed, han ofte viste os unge, og som klædte ham, sagde han nu om Broholm: »Der er ikke tvivl om, at han har det vigtigste, kærlighed til oldsagerne; han går til dem – men, han er for tyk; jeg har aldrig været tyk!« Det første af de to udsagn nævnte jeg siden for Broholm. Denne skrev 1933 sin disputats om den yngre bronzealders gravfund. I 1940'erne kom hans store fortjenstfulde firebinds værk om Danmarks bronzealder. Værdifulde er også hans to sene udmærkede bøger om dansk jernalder og romerriget.

I denne kølige og lidet kollegiale atmosfære fandtes dog et pust af renere luft. Det udgik fra den da fyrreårige Johannes Brøndsted, hidkaldt

*Therkel Mathiassen
(1892–1967). Portræt ved
mindetale over arkæolo-
gen og eskimoforskeren,
i Årbøger 1968.*

1918 som underinspektør af Sophus Müller. Brøndsted har selv fortalt mig, at den gamle herre i året før Brøndsteds eksamen opsøgte ham på Elers' kollegium, dikterede ham eksamensterminen og stillede ham pladsen ved museet åben. Lykkeligvis lod Brøndsted sig ikke indfange af stedets intrigefyldte milieu, men frigjorde sig med rolig spot. Af det gamle tog han kun det bedste med, den endnu levende, fine gamle tradition fra Thomsens, Worsaaes dage, den prægtigt opretholdt og udbyggede forskningslinie under Müllers videnskabelige ledelse i en menneskealder. Brøndsted var smidig, hurtig, humørfyldt, vist et afbillede af sin berømte oldefader, arkæologen og kunsthistorikeren P. O. Brøndsted. Han havde inspirationens nådegave, indskydelsen, der vækker medarbejderne, ægger dem til selvvirksomhed, udstedte aldrig ordrer, udtrykte kun ønsker. At være sammen med ham følte som fest og glæde, allerede under hans muntre, funklende blik. Herom lidt mere siden.

I 1932 skete der en eksplosion på første afdeling. Kjær var død i Palæstina, Neergaard sinkede afdelingens administration, og afdelingens personale lod indgå klage til ministeriet over afdelingslederen. Denne valgte da at gå, og Brøndsted trådte i stedet. Der råder ingen tvivl om, at det skete blev til fordel. Tonen blev nu fri. Brøndsted sikrede sig hurtigt

Therkel Mathiassens medarbejderskab, denne dygtige og flittige forsker, som burde have været knyttet til afdelingen i 1919. De heldige personelle forhold, den nye leders energi, førte snart til anselige vindinger for den arkæologiske forskning. Mathiassen begyndte på sine stort anlagte stenalderundersøgelser langs Gudenåen. Brøndsted udgravede stenvejen til »kimbrerborgen« i Borremosen ved Aars. Egekistegraven ved Skrydstrup gemte en kvindedragt fra den ældre bronzealder. Vikingeskibet ved Ladby blotlagdes. Om det meste af alt dette, om vikingeborgen ved Trelleborg, kunde man læse i *Acta Archaeologica*, VII, 1935.

En lille erindring kan jeg skyde ind her, selv om den ikke direkte hører under dette lige tegnede billede af afdelingens nye opbygning og ligger lige før denne. Dog hører den til berøringen mellem dansk og tysk arkæologi. Der skete nemlig det, at Gustav Kossinna, tidens førernavn i tysk arkæologi, den algermanske og sværdblinkende, i 1930 eller 1931 kom på et vistnok uanmeldt besøg i Nationalmuseet. Det må nok have været i 1930, da Kossinna, om jeg husker ret, døde i 1931. Den aggressive form i hans skrifter tirrede gennem årene Sophus Müller, som i sine svarartikler i *Årbøger for nordisk oldkyndighed og historie* piskede modstanderen med ironiens skorpioner. Mens jeg nu en dag sad i stenaldersamlingen og skrev »seddelkatalog«, kommer en lille grå, af udseende ret fordringsløs herre hen til mig og spørger, om dr. Brøndsted var at træffe. Han forestiller sig som professor Kossinna. Jeg skyndte mig straks til Brøndsted, som gik til den tyske gæst og indledte en samtale med ham. Kossinna søgte vel Brøndsted og undgik nok Sophus Müller, som han ikke har ønsket at binde an med her i selve løvens hule. I øvrigt sagde Brøndsted bagefter til mig, at han ikke gennem den ansete tyske gæst fik indtryk af en stor, klar og førende personlighed.

Men sligt var en hændelse i den daglige forretningsgang. Daglig gik det indre museale arbejde sin gang. Tjenesteskriver fra ledelsen skulde renskrives i hånden; thi først i 1932 indførtes en skrivemaskine og en kontordame i afdelingen. Med henblik på den forestående nyordning af samlingerne udfærdigedes såkaldte seddelkataloger: for hver enkelt genstand blev udskrevet et kort med findested og oplysninger. Her gennemgik jeg lange serier af den yngre stenalders flintøkser. Det kunde da ske, at Sophus Müller, den uophørligt arbejdende, kom og vekslede bemærkninger med mig. Jeg husker således, at den gamle herre på sin femogfirs års fødselsdag den 24. maj 1931 kom hen til mig i samlingen (han studerede jo dér selv på den store runde dag), hvor jeg sad og skrev kort, og med et blik til økserne på bordet sagde: »Ja, det er vigtigt at gå til sagerne selv. Det har jeg altid gjort. Selvfølgelig må man vide, hvad de andre skriver, men det er ikke heraf, men af oldsagerne selv, man vinder klarhed.« Den stund har jeg aldrig glemt. Står jeg med en oldsag i hån-

Dr. Johannes Brøndsted sætter mig ved en gravkiste på Merritsholts jord i Vive sogn ind i opmålingsteknik. Nordvest for Hadsund, 1933.

den, har jeg altid den glæde at føle dens hemmelige kraft, den fornemmelse, Müller kaldte kærligheden til de levne, vore forfædre efterlod os.

Det blev også Brøndsted magtpåliggende at få os tre studenter ud i terrænet, så at vi nødtørftigt kunde sættes ind i udgravningsteknik. Brøndsted interesserede sig for nyskabelse af forskningen, for de unges oplæring, og tog da i 1933 Thorvildsen, Skovmand og mig ud på hver vor lille instruktionsrejse, først mig til området nord for Mariager fjord, siden Skovmand til Thy, Thorvildsen til Bornholm. Vi blev de første af en lang række.

Udgravninger for Nationalmuseet

Jeg rejste da i juni 1933 til Hadsund. Snart kom også Brøndsted, og vi tog stude på Hotel Hadsund. Vi skulde hver morgen køre nogle kilometer på cykel til den lille gård Merritsholt på Vive hede. De to mindesmærker, der skulde behandles, var to sene gravkister fra »Dolktiden« i stenalderens slutning, i hver sin lave gravhøj. De to kister var udmærket egnede til indlæring af planopmåling. Ud fra en målelinie af fast længde krydsmales ind til gravens enkelte sten. På grundlag af målene kunde siden på tegnebræt en plan rekonstrueres, ikke blot i plan, men også i snit, når gravens forskellige højdemål var taget ved nivellering. Tidlig lært, sent glemt.

Vi gravede i to høje, den første næsten udjævnet, så kisten nu lå blot. Lige nord for gravkisten, hvis indhold var borttømt før vor ankomst, men hvis oldsager vi sikrede for museet, fik jeg nu lejlighed til at undersøge en lille stenkiste ganske af samme art som den, jeg to år forinden havde undersøgt i Skringstrup (se s. 52). Et lignende held meldte sig, da Brøndsted et par dage efter var rejst. Nært op til en gravkiste, der blev undersøgt i den anden høj, lå en lille, kun én meter lang stenkiste som Skringstrupkisten. I sprækken mellem to af dens dækheller var der henlagt et offer af østers fra den nære fjord, ildsodede skaller, og nedenunder i gravrummet var et lille stregpnydet retvægget enkeltgravsbæger henstillet ved de svage rester af et skelet, som antropologen K. Fischer-Møller siden påviste var af et nyfødt barn. Forholdene bekræfter, at disse mærkelige småkister må have at gøre med de store gravkister uden forrum og må være barnegrave, hvis form afspejler de store kisters. Brøndsted opfordrede mig til ud fra de to nye fund at skrive den lille artikel i *Årbøger for nordisk Oldkyndighed*, 1936, som jeg nævnte foran, s. 52.

Også en lidt nordligere nabogård, Svalhøjgård, besøgte vi og afkøbte ejeren et fund af flintdolke fra en gravkiste. Til sidst fik vi både den og den bedste af kisterne ved Merritsholt fredlyst, se s. 65.

Under besøget på Svalhøjgård blev vi tillige opmærksomme på to pragtfulde gravhøje, Solhøje, gennem hvis lyngskjold ejeren havde gravet flere snævre, dybe gange ind i højene i håb om at finde skatte. Brøndsted foreholdt ham det livsfarlige i at bore sig så dybt ind i højene uden afstivning – det så faktisk uhyggeligt ud – men indledte derefter en for mig lærerig forhandling om de to højes fredlysning. Brøndsted bød ham halvtreds kroner for hver mod tildækning af hullerne (50 kroner dengang svarede vel til ca. 1200 kroner efter nutidsniveau). »Det går a gladelig ind på«, udrød manden, men syntes, da jeg året efter kom for at sætte fredningssten op på de to høje, alligevel, at han havde fået for lidt.

Mens fredningsdeklarationen på de to høje blev skrevet, sad Brøndsted uroligt med synlige tegn på utilpashed ved den lille forkomne haves stenbord. Under det lagde sig nemlig nu med venlige lader en langhåret hund af helt ubestemmelig race, hvis luv kunde huse små gæster, og Brøndsted, den forfinede københavner, så ud, som ønskede sig langt væk. »Puh, hvor den lugter, Albrechtsen!«

I Brøndsteds væsen og optræden var en fornem tilbageholdenhed. Man kunde stole på ham. Han støttede mig, da jeg i 1939 søgte museumsstillingen i Odense, og han skrev i de sene år til mig: »Der har altid været et eget venskab mellem os.« Jeg har ofte drøftet Brøndsteds personlighed med min ven P. V. Glob, og jeg tror, vi om ham helt delte opfattelse. – Men, ak, nylig er nu Glob gået bort fra os også.

*Gravkiste på Svalhøjgårds mark i Vive sogn, udgravet og fredlyst 1933. Østersskal-
lerne på den midterste dæksten lå sod- og ildsværtede i sprækken mellem denne mid-
terste dæksten og den til højre – som rest efter et offermåltid.*

For Brøndsted blev 1930'erne vel hans rigeste tid. Alt syntes at lykkes. Aktiviteten voksede, og han udvikledes som forsker hurtigt under forberedelsen til den store opgave, han snart skulde løse, affattelsen af Danmarks Oldtid, 1938–40. I 1941 blev han professor. Tekstens indhold er fortættet, båret af forfatterens klare og kunstneriske stil. Fyrré år forinden kom Müllers berømte *Vor Oldtid*. Den bog fordunkles ikke, men afløstes værdigt af Brøndsteds bog, og forskningen førtes op til tiden gennem de tre store bind, som omhandlede stenalderens, bronzealderens og jernalderens kulturhistorie.

Skoleår i Haslev

Da tidspunktet, offentlige midler, stedfunden personudskiftning ved Nationalmuseet dengang ikke kunde befordre min ansættelse der efter eksamen, måtte nu skolevejen betrædes, først jo et år i Tølløse, derefter fire og et halvt år i Haslev. Jeg mindes disse år med glæde. Årene i Haslev gav mig mulighed for dybere indtrængen i mine to sprog til embedseksamen, tysk og engelsk, til en udbygning af deres teori og, vel allermest, af deres praktiske brug. I årene 1937–39 førte jeg de nysproglige studenterklasser op i tysk til studentereksamen.

Jeg tænker tilbage på mine år ved Haslev Gymnasium med glæde og taknemmelighed. Der herskede en tiltalende tone i det ret unge lærerkollegium, et frisindet syn over skolen. Nok var det Indre Mission, der drev den. Men der øvedes intet pres på nogen. Hvor var der dejligt i Haslev. Skolens bygninger løftede sig frit i et åbent parkagtigt anlæg. Fra mine høje vinduer vestud så jeg morgensolen farve Testrup kirkes hvidkalkede mure lyserøde, ligeså det på en fjernere bakkeryg knejsende gudshus, Tybjerg kirke – som et skær af Alpenglühén over det friske grønne land, Christian Winthers smaragdsmykke. Her lå skolen. Den var en kostskole og måtte kappes med sine ansete ældre fætre, Herlufsholm i Næstved og med Sorø Akademi, også på sportsbanerne.

Disciplin og tone var god, og der blev arbejdet i klasserne uden spildtid, lige meget om det var en III G nysproglig, der sled med det teoretiske grundlag for udfærdigelsen af de tyske stile – et skæbnefag – eller det stod på en lille 1. mellem med dansk diktat. Små sjællænderpiger og -drengé pludrede og småsang på det vaskeægte folkemål, og de sad dér på bænkerne anbragt to og to aldeles demokratisk: for eksempel en lille Valborg fra Holme-Olstrup siddende ved siden af en datterlil fra Gissel-feld slot. Med eleverne cyklede jeg over Holmegårds mose til glasværket og beså med dem den glasglødende og -pustende virksomhed. Herregårde var der nok af i det sydsjællandske. Ene på cykel og til fods fulgte jeg bredderne af den også i arkæologien navnkundige Holmegårds mose og indsamlede megen flint på en stor boplads nær herregården Broksø.

Søndergade 17

Men nu måtte et andet problem med uafviselighed løses. I tre, fire år

havde jeg været forlovet med min udvalgte, og nu gav rektor Peter Kæstel fri bane for min frigivelse som kostskolefange. Jeg blev da viet til Esther Fischer den 4. august 1936 i Vium kirke ved Viborg. Et hundrede og tredive gæster indfandt sig i Lysgård forsamlingshus til den festlige bryllupsmiddag og dansen bagefter. Alle slægtninge og venner var til stede, brudeparrets forældre, også min gamle ven Brostrøm og frue.

I Haslev flyttede vi ind i en lille lejlighed i en villa, Søndergade 17. I det lillebitte køkken malede jeg med sorte minuskler et til stedet passende fyndord fra edda'en:

Verdner aabnes for Asers Sønner,
naar Kedler løftes af Krog,

og ånden i det forstod min unge hustru at udfolde i et følgende langt livs festligt digtede og prægtigt tilberedte frokoster og middage til fryd for talrige asesønner og -døtre. I forgårs holdt vi guldbryllup!

I dette samme år planlagde rektor Kæstel og jeg en rejse til Tyskland for eleverne i III G. Den skulde finde sted i oktoberferien. Vi drog af med færgeren fra Gedser til Warnemünde og med tog derfra til Berlin. Her overværede vi allerede den første aften en forestilling på Volkstheater, hvor man gav Schillers Die Räuber i en ypperlig udførelse. Et af ministerierne havde sikret billetter for os i parkettets forreste række. Vi var jo gæster fra et af de nordiske lande, nazisternes Urgermanien. Ved et besøg i Altes Museum studerede vi dronning Nefertites elegante hovede, det genopførte Zeusalter fra Pergamon, løveporten fra Nippur, samt den berømte Hildesheimer-sølvskat fra den romerske jernalder. I Weimar overværede vi på Goethe-Schiller-teatret en opførelse af Wagners Tannhäuser.

Jeg tror, jeg med personligt udbytte og med tilfredsstillelse kunde være forblevet i Haslev. Resultaterne, mine elever opnåede ved prøver og eksaminer, svarede til mine kollegers. Alligevel gnavede en uro i mig gennem de halvfemte år. Min forbindelse med oldhistorien, med arbejdet ved Nationalmuseet, kunde og vilde jeg ikke frigøre mig for. Båndet blev da heller ikke revet over. Jeg fik Brøndsted til Haslev med et arkæologisk foredrag, og Therkel Matthiassen kom med frue en søndag til middag hos os. Om eftermiddagen kørte vi til Holmegårds mose, besøgte flintpladsen ved Broksø, og han fik mine oldsager derfra og andre, jeg havde samlet ved Undløse Bro i Åmosen, med hjem til Nationalmuseet.

Den 10. juni 1937 kom vor lille søn til verden. På dagen måtte jeg til en årsprøve eksaminere en 3. mellem i tysk, men et par kolleger afløste mig. Skolebørnene spurgte i de dage hinanden: »Har I hørt, at hr. Al-

brechtsen er blevet menneskeæder?» »?» »Jo, han har fået en dreng til middag!»

Da han var nitten dage gammel, tiltrådte vi hjemrejsen på ferie til Jylland. Målet var Grundvad. Her tilbragte vi væsentlige dele af vore sommerferier, for min Mor var i de år temmelig svækket. Da hjertet svigtede, afgik hun den 11. oktober 1940 ved døden. Far klarede sig med husbestyrerinde og forblev i sit embede endnu i tre år, til han i 1943 med 67 tog sin afsked og flyttede til Hjørring, hvor jo også min søster og hendes mand boede. Her døde han den 12. september 1946 efter tre gode år i otium, stadig utrættet cyklende og fortsættende sine sprogstudier.

Afskeden med Haslev

Forfriskede af ferien i sommeren 1939, der havde ført min hustru og mig over Trollhättan til helleristningerne i Båhus Len, kunde vi nu rejse tilbage til skolearbejdet i Haslev. Jeg havde en formodning om, at det kommende år måske vilde blive mit sidste i skolens tjeneste. På sin naturlige, venlige og muntre måde havde dr. Brøndsted ved nytårstide 1939 eller en kende før (brev ikke bevaret) henvendt sig til mig og meddelt, at der inden for nærmere fremtid formentlig vilde blive en arkæologisk stilling ledig ved Fyns Stiftsmuseum i Odense, og han lod sin viden gå til mig, fordi han mente at have en moralsk forpligtelse over for mig, således udtrykte han sig. Sagen blev aktuel i efteråret 1939. Jeg søgte, og i november samme år forelå Odense byråds afgørelse, efter hvilken jeg blandt seks ansøgere blev valgt til stillingen som museumsassistent; det var dengang i Odense stillingsbetegnelsen, som først i 1946 blev ændret til museumsinspektør.

Efter muntre afskedssamvær med mine kolleger og venner i lærerkollegiet, og efter at jeg op til jul i en tale efter morgensangen havde takket skolen og taget afsked med lærere og elever, rejste vi den 22. december 1939 til Odense til vor nylejede bolig og videre til vore forældre i Viborg og Grundvad.

Jeg har nu gjort rede for de første femogtredive år af mit liv. Fremstillingen rummer det bedste af det, jeg husker, og nok det meste af det, jeg syntes burde tillægges vægt. Gang på gang har jeg måttet undre mig over, hvor umådeligt et materiale der lader sig hente frem. Hukommelsen er en myretue, når der pirkes i den. Talløse erindringsglimt dukker frem – som de ildfluer vi senerehen så danse for os om aftenen på lejrpladsen uden for Siena.

Fra Skole til Museum

Født i hovedstaden, opvokset i Midtjylland, siden i studietiden indforskrevet københavner og i Haslev-årene sjællænder, kom jeg med nytåret 1940 til Odense. Jeg var da nu fynbo, men egentlig en hjemstavnsløs dansker uden rod i stedet,

. . . »jeg ejed' vel aldrig et gran af din jord,
som hjemløs jeg kvitted' min stavns« . . .

dog besad jeg en tilpas bred baggrund til nu for eksempel at kunne kritisk vurdere mine jydere ofte uskyldigt udtrykte selvfølelse eller -godhed, men også sjællænderens lune stavnsbundne og milde snuethed, når han iagttager og dulgt morer sig over den jyske Don Quichote. Men hvordan var nu fynboen? Indlæringen kom til at strække sig over mange år uden nogen sinde at være hørt op, for fynboen er svær at lodde, han smutter mellem fingrene. Men fynsk oprindelighed lyste op, da en gammel mand under min udgravning af gravpladsen ved Trøstrup-Korup gik frem til os med den karske gamle fynske hilsen: »Gu's fre' og Gu' hjælpe jer!« Den kendte jeg ikke fra Jylland. Den berømmede gæstfrihed kom jeg tit ud for under mine gravninger. Fynsk underfundighed og lune mødte man, når indbydelse til skiven til en hjertestyrkning blev fremsat med ord som: »La' os nu få en bitt' ma'; det er ingen ska'e te'; det har vi got av!«

Det følte som en stor forandring at forlade Haslev Gymnasium, mine elever, det så sprællevende arbejds materiale, det strenge tidsskema. Her ved Fyns Stiftsmuseum skulde jeg nu ikke arbejde direkte med mennesker, men med ting, som forfædre havde brugt for tusinde eller mange tusinde år siden, med kulturhistorie altså, med slægternes liv i en tid, da intet skrift fortæller om dåd eller tanke. Ved sammenstilling af fundene i oldtidens grave og fra dens bopladser havde jeg det nu som opgave at tegne et rids af folkets liv på øen i de fjerne tider, at bevare tingene, at give arbejdsresultater videre, bringe dem til hvo som gad høre i min samtid. Det var for så vidt også en pædagogisk opgave i slægt med den nu forladede. Denne linie har jeg uden afbrydelse fulgt gennem de enogtredive år, jeg tjente Fyns Stiftsmuseum før afskeden i 1971. Om Fyns jernaldergrave har jeg skrevet et fembinds arbejde, mange små populariserende artikler i årsskriftet Fynske Minder og i 1974 en samlende bog, Fyn i Oldtiden, for en bred læserkreds, har desuden oversat en række latinske tekster til dansk for at lette studiet herhjemme af vikingetidens historie.

Isvintrene. Den store Krig

Fra vinduerne i vor trediesals lejlighed gled blikket vidt ud til Kragshjerggårdens – den ældre Rødegårds – åbne marker og fæstnede sig ved plovspandene, der over den lange afstand knap syntes at røre sig på vidden. Sneen var endelig smeltet bort. Vi, som nu er ældre, mindes den frygtelige kulde i de tre isvintre 1940–42, den isnende frost, der hver vinter bandt bæltene med svær is, kraftige snestorme, som dækkede landet med tykke snelag til hindring for færdselen; denne var i forvejen hæmmet ved mangel på drivstofferne kul og olie. Der blev rig lejlighed til at stå på ski både på Kragshjerggårdens flade marker og, jo langt bedre, i Hesbjergskovens bakkeland, her i det prægtige morænelandskab, hvor vi siden hvert år har søgt ud i de skiftende årstider. Længe var der her uberørt natur, på stierne i skoven og på herregården Hesbjergs åbne marker med de vide udsyn; men i de seneste år har til landsdelens kraftforsyning myndighederne trukket vansirende strømledninger gennem landskabet.

Dr. Johannes Brøndsted, min beundrede lærer og endnu på dette tidspunkt leder af Nationalmuseets 1. afdeling – fra 1941 professor i nordisk arkæologi – kom den 24. februar 1940 fra Langeland efter besøg hos Rudkøbings hæderkronede gamle arkæolog, købmand Jens Winther. Der var ingen broer dengang. Motorfærgerne gled på sundene mellem Langeland, Tåsinge og Fyn. Brøndsted fortalte: »Fra Rudkøbing gled bilen ud på isen til den lillebitte Siø og kurede atter over isfladen til Tåsinge, og isen holdt jo som i Carl den Tiende Gustafs dage!« Under sammenkomsten i vort hjem samme aften talte vi om de truende udsigter for Danmarks neutralitet, og Brøndsted mente, at Danmark kunde blive besat af tyske tropper, blive et tysk protektorat.

Besættelsen

Just dette skete en måned efter, da tyske tropper den 9. april 1940 med panservogne tidligt om morgenen kørte ind over den danske grænse, ind i Sønderjylland og samtidig i nattens mulm og mørke fordækt sejlede ind i Københavns havn. Dette overfald skete trods en ikke-angrebspagt mellem Danmark og Tyskland, nylig indgået. For altid fyldte disse begivenheder mine landsmænd i samtiden med foragt og afsky, følelser, som tiden vel har kunnet dæmpe, men ikke udslutte.

Jeg husker tydelig denne morgen, den dystre brummen i luften lige efter daggry, forfærdelsen der greb en ved at se de store flyvemaskiner over os, påmalet sorte jernkors, og snart efter meddelelsen i radio'en om tyskernes besættelse af hele vort land, en forsmædelse, der ikke havde ramt Danmark, siden Niels Ebbesen for seks hundrede år siden på sin egen måde havde afsluttet en lignende folkelig fornædelse. I fem år skulde nu befolkningen leve under fremmed militær besættelse. Men stort set holdt folket sig, vandt modstandskraft ved viden om sin fortid. Det strammede sig op under stævner med »alsang«, lyttede til Hal Kochs ildfulde tale, når han fremmanede Grundtvigs syner om nordiske kæmpers kraft i hedenold. Man stod i en fælles front mod tyskerne, passivt vel de fleste, men mange virksomme i en aktiv modstandsbevægelse. Ofte lød om natten luftalarmens hylende sirener, især efter et par års forløb, da englænderne ved De forenede Staters hjælp efterhånden opnåede herredømmet i luften. Både ved dag og ved nat kunde luften brumme af lyden fra de allierede luftflåders hundreder og op til tusinde enheder, der som bisværme i en kasse hult rumlede ind i luftrummet over Danmark på vej mod bombemålene i Tyskland. Om natten så vi klart antiluftskytset og bombeglimtene 115 kilometer borte over Kiel og fjernere over Hamburg. Turen gik da tit for os ned i beskyttelsesrum i kælderen med to søvndrukne børn på armen, den fireårige Esben og den lille Ingrid, som fødtes den 8. juni 1940.

Det skete ikke helt sjældent, at der faldt sprængbomber over byområdet og længere ude. Fyn blev tit om natten overfløjet af engelske bomber, der vel på vej til og fra bombemålene i Nordvesttyskland havde fastlagt flyvejen over Syddanmark. Jeg mindes i øjeblikket mindst tre lejligheder, hvor jeg hørte bombernes uhyggelige piben ned gennem luften, de mere eller mindre fjerne brag efter nedslagene, men var ikke i tvivl om, at sådanne bombekast var tilfældige, stammende fra engelske flymandskaber, som på togt over for eksempel Kiel blev angrebet af tyske natjagere, og som nu, idet de søgte hjemad i en bue over Fyn og Sydjylland mod England, nord om den tyske luftværnsspærring på de nordfrisiske øer, i deres nød kan have lettet sig for resten af deres last af sprængstoffer.

Efterhånden blev visheden om det tilstundende tyske nederlag stærkere. En sidste dramatisk erindring fra luftkrigen var bombningen april 1945 af husmandsskolen i Tarup, Gestapos hovedkvarter. Luftalarmen lød om eftermiddagen. Som en skratten af en jernkæde trukket af et ankerspil hørtes motorlarmen fra en engelsk eskadrille. Lynsnart kastede den sine bomber over bygningerne og ødelagde dem. Helt inde i bymidten hørte vi bombernes fløjten og fornam jordens skælven under sprængningerne.

Trods en bred rationering af levnedsmidler var der ikke egentlig mangel på mad. Mere kneb det med varme i de tre hårde isvintre. Olie var slet ikke, kul næsten ikke at få. Man så på ejendommenes gårdpladser store stakke af tørv, halv våde vemodige tørv fra tørvemoserne, blive hobet op. De gav den nødtørftigste varme i rørene, men en af vintrene blev det nødvendigt, at min hustru med de to børn i den værste tid rejste hjem til sine forældre i Grundvad mejeri ved Viborg; her kunde dampkedelen jo nok skaffe den fornødne varme.

Under adskillige uroligheder og strejker, der nu og da brød ud som følge af spændingen mellem besættelsesmagten og befolkningen og kunde få hussprængninger, drab og moddrab til følge, skete også, at byen blev afsondret, indkapslet, at ud- og indfaldsvejene spærredes. En eftermiddag kørte jeg på min cykel, hvis dæk var armeret med talrige forstærkninger og overtræk, sangvinske lapper, uhindret ud på Åsumvej, forbi »byfredsstenen« i St. Jørgensgades nordre fortovej, over viadukten ud på en lille eftermiddagstur. Den gik som ofte før til Åsum og derfra det lille stykke mod syd til hovedvejen. Men på denne stod der længere inde mod byen to tyske vagtposter og forlangte passérseddel. De hørte dog høfligt på min forklaring om intet at vide, men advarede mod gentagelse.

Venner og andet Godtfolk i Odense

Mens jeg i Haslev som adjunkt havde haft tyve kolleger, var jeg her ene arkæolog. Min eneste kollega var museernes leder, museumsinspektør, cand. mag. Svend Larsen, som imidlertid var historiker. Larsen og fru Margrethe Larsen inviterede os til middag, og her traf vi adjunkt ved katedralskolen, cand. mag. Aage Fasmer Blomberg og hans frue, Merete, datter af museumsdirektør Otto Andrup, Frederiksborg slot. Med Blomberg, den lynhurtigt formulerende, med hans utrolige evne til at kunne opdigte en øjeblikkets fabel, en Münchhausen-historie, så at vi alle omtrent tror på den – og med hans hustru – har vi bevaret et stadigt venskab. Vi har glædet os over hans i 1974 forsvarede doktorafhandling, Fyns Vilkår under Svenskekrigene 1657–60, og over doktoreringen der nu skinner muntert fra hans lærde hånd.

I den samme kreds traf vi endvidere sønderjyden og lyrikeren Martin N. Hansen og frue, adjunkterne Hasselmann og Jørgen Hæstrup. Fra Viborg huskede jeg sidstnævnte som trettenårig med lange solbrune stikkelsbærben i udspring fra vippen på Viborg Søbadeanstalt. Sammen glæder vi os over vor fælles tilknytning til Viborg. Med samme sikkerhed og elegance behersker Hæstrup nu besættelsestidens historie. Siden

traf vi adjunkterne Gunnar Andersen, Niels Foged og Frederik Andersen ved katedralskolen, begge de sidstnævnte plagede af tyskerne i besættelsestiden, Foged livsfarligt såret af tyske bødler, Andersen udhungret i tyske koncentrationslejre, begge dog frelst hjemkomne til os igen. Endnu et vennepar fra de unge år her vil jeg nævne, redaktionssekretær ved Fyns Tidende, Svend Arnvig, og hans frue, Gudrun Schack Arnvig.

Alle var vi rystede over at se vort gamle fædreland ligge under fremmed jernskoet hæl. Med fem af de førnævnte mænd fulgte jeg opfordringen i professor Hal Kochs ildnende taler til folkelig sammenslutning mod de indtrængende fremmede. Vi seks udarbejdede en plan, hvorefter gruppen skulde holde seks foredrag, hver mand et, så væsentlige sider af dansk kulturliv gennem tiderne blev belyst. Blandt emnerne husker jeg Blombergs dansk adel, Martin Hansens om folkeviserne og mit eget om Danmarks bronzealder. Hver enkelt af os kom til at holde sit foredrag for lydhøre kredse fire, fem gange.

Én fordel havde krigen dog. Det var en lise at færdes på vejene. På grund af olie- og benzinmangelen var vejene blæst næsten rene for biler. Bortset fra militæret kørte kun nogle få last- og hyrevogne, som dreves frem af trægas fremstillet i en stor klodset såkaldt generator ophængt bag på bilen. Vi kunde derfor trygt cykle ud med børnene på ture til skov og strand, tit til Store Bælt og hjem igen. I 1941 lejede vi af den venlige sognepræst i Oure, pastor Dag Monrad Møller, et dejligt hus i Præsteskoven, en kilometer syd for Lundeborg. Der var springende og flyvende egn, sorte, i de store træer ved huset, til undren for børnene.

Det første Tiår i Odense

Det halve af mit liv har jeg levet i Odense. Hjemmet er ét. Men for manden er hans arbejde, vilkårene for dette og arbejdsstedet af ikke mindre betydning. Jeg har haft den lykke at have mit arbejde som min største interesse, har kunnet væve det sammen med mine øvrige tilbøjeligheder: lysten til at færdes i naturen, arvet efter min fader, til at udvide naturen i tidddybden på historiens og geologiens baggrund. Jeg har kunnet arbejde med arkæologien både praktisk med hånden og forskningsmæssigt efter teorien. Et vist praktisk håndelag har været mig en støtte under konserverings- og opstillingsarbejde.

Jeg må nu med nogle linier kaste lys over arbejdsforholdene ved institutionen Odense Bys offentlige Samlinger eller, som den senere i fyrerne blev kaldet, Odense Bys Museer.

Fra 1906 havde museet, der blev oprettet i 1860 som offentlig samling med en museumsforening bag sig, og som i 1885 ændredes til en kommunal institution, haft en inspektør, som på halvtid ledede museets forskellige afdelinger. Han hed C. M. K. Petersen og var af uddannelse cand. theol. Fra 1931 fik den aldrende herre en faglig medhjælper, idet det kommunale museumsudvalg formåede byrådet til at oprette en heldagsstilling ved de historiske afdelinger, og den udvalgte museumsassistent, som stillingsbetegnelsen var frem til 1946, da den ændredes til inspektør, blev cand. mag. Svend Larsen. Om museets historie har Svend Larsen i øvrigt i 1935 udgivet en værdifuld oversigt i sin bog, *Et Provinsmuseums Historie*, et skrift, som siden fulgtes op, i 1985, af hans efterfølger Niels Oxenvad, i bogen *Othiniensia*.

Kontorrummene lå dengang dybt i kælderetagen til venstre for bygningens trappeopgang i Jernbanegade. Der var småt med råderum, men allerede året efter, i 1941, blev Møntergården, det nye museumsanlæg i Overgade-Møntestræde, taget i brug efter stedfunden bygningsrestaurering, og »historikerne« rykkede ind der og skabte den smukke opstilling af de byhistoriske samlinger. I Stiftsmuseet standsede driften af varmeanlægget på grund af krigen. Jeg sad da i mit kælderkontor med fodkulde samt med tørverøg fra en kakkellovn. Men dengang tålte man alting. Efterhånden, efter krigen, fandt en forbedring af mine kontorforhold sted, da der indrettedes et kontor i malerisamlingen på første sal. I løbet af de seks år frem til 1946 lykkedes det at påbegynde, udfærdige og afslutte et fuldstændigt kartotek over alle museets fynske oldsager. De

tusinder af dobbelt fremstillede kartotekskort med fotografier deltes i to hovedgrupper, en, der var topografisk ordnet, og en opdelt efter en saglig registrant, jeg udfærdigede ved arbejdets begyndelse i 1940. Det blev eftertiden til megen nytte, ikke mindst for de forskere, som besøgte museet for at studere.

Til Svend Larsen kom jeg til at stå i et lidt fjernt og køligt, men korrekt samarbejdsforhold. Den flittigt arbejdende museumsleder gik op i sin gerning med iver. Han ledede sin institution med myndighed, en disciplin, der vist ikke vilde have rakt langt i dag med vore løsnede forhold i sådanne ting. Beløbet for den arkæologiske samlings årsudgravninger var sat til kr. 900,-, der, selv om det ganges med 20 i forhold til nutidens prisniveau, alligevel forslod som en skrædder i helvede. Sagen bedredes dog langsomt gennem årene, da indtægter fra Ladbyksibets drift blev lagt til.

Svend Larsen nød ry som en god administrator. Det lykkedes ham at grundlægge og udbygge det fynske landsbymuseum ved Hunderup Skov og at gennemføre flere byggearbejder i forbindelse med bymuseet i Møntergården. Sin styrke havde han ikke som kulturhistoriker, men som historiker af faget. Sine flittige arkivstudier udnyttede han i en stor bog, Studier over det fynske Rådstuearistokrati i det syttende århundrede, der udkom i 1965, året efter hans død. Han oplevede, at den blev antaget som doktorafhandling af det humanistiske fakultet ved Aarhus universitet. Et smukt billede af hans indsats og personlighed har hans efterfølger, Niels Oxenvad, tegnet i sit førnævnte skrift fra 1985, Othiniensia.

Samlingernes Nyopstilling

Trods snævre plads-, personale- og finansforhold blev oldsagssamlingen dog efterhånden en aktivt og fuldt fungerende enhed. Ved anskuelighed i opstillingen fik den et nyt kundskabsmeddelende kald. Gennem bevilninger fra byrådet lykkedes det at anskaffe nye montrere. Der foretoges en nyopdeling af museumsrummene, der udstyredes med lyse farver. Ved den nyopstilling af samlingerne, der fandt sted 1950–52, lykkedes det at skabe et publikumsvenligt museum. Jeg kunde selv udfærdige og farvelægge vægkort og -tavler samt oplysende gipsmodeller i rummene. Til vægpanoramaets sidste udformning ydede maleren Georg Poulsen sin værdifulde hjælp. Ved gave fra bryggeriet Tuborg kunde en række store væg fotografier anskueliggøre den kulturhistoriske udvikling i oldtidens skiftende perioder. Alt det blev til gavn for skolernes lærere og børn og var til uvurderlig nytte under den række foredrag, kurser og

gennemgange af oldtidskulturen, som gennem årene sidenhen fandt sted. Se billedet s. 159 af jernalderopstillingen.

Ingen museumsopstilling er dog endelig. Tyve, måske tredive, år er levealderen. Støv daler. Et nyt slægtled rykker frem, fjernt i blikket ved ideen om sin bedre viden. Selv mindes jeg min kære opstilling for dens æstetiske egenskaber. Den blev så lys og let inden for de snævre pladsgrænser. Nogle billeder i de samtidige årgange af Fynske Minder viser karakteren af opstillingen i sammenligning med den ældre. I 1973 syntes der endelig, det var ikke for tidligt, for oldsagsamlingen at åbne sig mulighed for udvidelse af pladsforholdene ved overflytning til Det adelige Jomfrukloster ved Albanitorv. Men det blev ved et første tiltag . . . Fordelene ved at anbringe oldsager i en fin gammel bygning, der vel naturligere burde være ramme om senere byhistorie, er måske temmelig begrænsede. Man undrer sig. Hvorfor har ikke Odense løst sine museale udstillingsproblemer forlængst? Enten ved at bygge et nyt kunstmuseum, som man har gjort det i Aarhus og Aalborg, eller ved at rejse en moderne bygning for byens værdifulde oldsagsamling. Nu endelig, i 1986, synes sagen at kunne stå for en løsning, ved oldsagsamlingens udflugt til Hollufgård, et foretagende, der er sat i gang og nu synes at skulle følges af bliden bør.

I Felten

I 1940 var altså den vending indtrådt, som jeg i en halv snes år havde set frem til som lykken: at få mit eget museum at arbejde med. Forrest af den mængde af tiltag, der loftede sig i hob forude, løkkede udgravningerne. Således har det altid været for unge arkæologer. Spændingen ved fundenes afdækning er som spændingen mellem to elektriske poler, den ene: den grå teori bag forhåndsviden, den anden: den praktiske udgravnings grønne gren med gyldne frugter. Herligt, når man i marken løfter oldfundet til sig og fornemmer dets »hjemmelige iboende tryllekraft«.

I de enogtredive år blev jeg aldrig arbejdsløs i felten. Med museets stigende virksomhed kom der hvert år flere anmeldelser ind om nye fund. Alle stederne skulde besøges og de vigtigere udgraves. I det første år indkom en prægtig guldring, en »ormehovedring« fra det 5. århundrede. Den var fundet i havstokken neden for den klint, som den lille banke Sappesborg danner ud mod Store Bælt. Herfra så vi tyske kampflyvere afpatrouillere farvandet. På toppen af Sappesborg ses endnu to i tidligere tid ødelagte bronzealderhøje, som jeg nu med min medhjælper rettede lidt op på. Vi blev herunder gæstfrit huset på Brockdorf af forpagter Madelung og frue. Under opholdet her fik jeg rig lejlighed til at lære det mærkelige og yndefulde landskab på det nordlige Hindsholm at kende,

Lillestrands smilende blå fjordspejl spættet med små venlige grønne øer. Her har den ældre stenalder fiskere og jægere levet og efterladt de mange flintredskaber, man i dag kan opsamle i kystlinien på pladserne, hvor menneskene i længere eller kortere tid havde slået sig ned, for fem tusinde år eller længere siden.

Ikke blot med guldringen fra Sappesborg, men også med en urnegravplads bød jernalderen mig velkommen til Fyn. På Lindegårds mark i Trøstrup-Korup var tidligere, i 1920'erne, fundet urner med brændte ben. Ved pløjning var nye fund fremkomne, og med kustode P. Hansen foretog jeg en større fladeafgravning, og herved blev en anelig mængde urner og brandpletter fra den romerske jernalder afdækket og hjemførte. Daglig kørte vi på cykel de otte, ni kilometer fra Odense til Korup og hjem igen – der var ikke noget med tjenestekørsel med bil dengang – og en dag i begyndelsen af september 1940 var der stiv blæst, ja, storm fra vest. I telefontrådene hang der da lange liner, og på markerne lå iturevne flager af gummieret stof. Det var ruinstumper af de store spærreballer, som englænderne satte op som en ring om London til forsvar for storbyen mod de tyske luftangreb, og som nu af stormen var forslået helt ind over Danmark. Her mødte vi da under vor fredelige dont krigen, den, vi jo også daglig mindedes om af de tyske soldater i Odenses gader og af det militære træn på landevejene.

En anden større udgravning gik jeg i gang med det samme efterår. På Lundsgårds grund i Åsum sogn havde ejeren, den for sit sogns historie virksomme gårdejer Svend Frederiksen, ved dræning af sin mark gennemskåret mange affaldsgruber, der var fyldte med aske og masser af potteskår. I årene lige før min ankomst havde Svend Larsen, der ikke af uddannelse var arkæolog, men som af den fynske amatørarkæolog, apoteker Poul Helweg Mikkelsen var indført i det arkæologiske feltarbejde, udgravet to hustomter fra den ældre romerske jernalder. Larsen fik på pladsen besøg af professor Gudmund Hatt, den store kulturgeograf og udgraveren i 1930'erne og sidenhen af jyske jernalderboplads. Det interesserede Hatt at iagttage de korte, brede hustomters skævsidede grundplan med stolpebyggede og risflettede lerkliningsvægge og især det mærkelige træk, at vægten af husets tag mest har været båret af tre midtsuler i bygningens længderetning. Der var da tale om den endnu i vor tid kendte og til ind i det 19. århundredes begyndelse byggede hustype, sulehuset, hvoraf man ser bevarede eksemplarer i Den fynske Landsby. De fundne oldsager viste, at de to huse er rejst på Kristi fødsels tid, ved overgangen mellem førromersk og ældre romersk jernalder.

Jeg skulde nu søge videre efter sporene af Fyns første kendte jernalderlandsby. Opgaven var egentlig vanskelig, da der i mange år har været pløjet hen over stedet, og mange spor derfor er udjævnet af ploven. Det

lykkedes mig at finde yderligere fem tomter, så at man med rette kan tale om levnene efter en landsby, måske den forsvundne Hjerlev, hvis navn er stednavneforskerne bekendt fra ældre tid.

I Årbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie, 1946, har jeg skildret disse hustomter. Det ser ud til, at to af dem er fra det 4. århundrede, og at disse to med deres dobbelte stolperækker i langvæggene er forløbere for den yngre jernalders langhuse, som de er fundne her og nu efter tomterne ved Lundsgård dukker op andetsteds på Fyn og afdækkes også på jyske bopladser. Af de mange enkeltfundne genstande på husgulvene var der én, der fængslede mig: et stort brudstykke af en provinsialromersk rødbrændt lerskål med romerske relieffigurer. Den tyske kender Dr. Ricken i Hanau meddelte mig på forespørgsel, at karret var fremstillet ved år 200 i Westerndorf i Øvrebayern. Mange år senere skulde jeg på Møllegårdsmarken ved Broholm finde flere eksemplarer af disse karformer, der er så sjældne i Nordens lande og meget vigtige for den absolutte kronologi.

Endelig fik jeg i dette første år lejlighed til at række en ung mand en hjælpende hånd. Det var Hakon Berg, der i Haslev, mens jeg var der, arbejdede i gartnerfaget. Han var interesseret i stenalderarkæologi og havde som jeg selv samlet oldsager i Holmegårds Mose. Han skrev herom til Therkel Mathiassen, som atter satte ham i forbindelse med mig. Undselig, meget genert, viste han mig en lille artikel, han havde skrevet om sine fund i mosen. Jeg spurgte Mathiassen, om han vilde give den et godt ord med på vejen i Præstø amts historiske årbog. Med sædvanlig velvilje skrev Mathiassen de fornødne linier. Berg fik sin artikel optaget, og den er måske siden kommet ham til gavn, da han fik arbejde på Langeland og inden længe kom i forbindelse med købmand Jens Winther. Ved dennes død blev Berg en energisk leder for Langelands Museum. Ved min 70-års fødselsdag kvitterede han, snart fyrrer år efter sin sjællandske debut som arkæologisk forfatter, med en elegant artikel om en stenalderdysse ved Stengade; den kom blandt lykønskningerne i skriftet til min runde fødselsdag. I 1978 gik Hakon Berg svækket af sygdom bort.

Den ældre Stenalders Bopladser

Da nu emnet stenalderarkæologien selv har ført sig frem, er det naturligt at fortsætte i dette nye spor.

Tidligt i 1941 kom der fra Nationalmuseet gennem dets senere inspektør, cand. mag. C. L. Vebæk, en opfordring til samarbejde mellem vore to museer i en stor terrænundersøgelse. Der var dengang kun gået få år,

I 1954 undersøgte Fyens Stiftsmuseum jættestuen »Gåsestenen« ved Emmelev i Hjadstrup sogn. Billedet viser mindesmærket kort efter udgravningen.

siden Therkel Mathiassen havde lagt Gudenåkulturen frem i dagens lys ved at gennemtrave landskaberne om det jyske åløbs bredder og kortlægge den ældre stenalders mange bopladser dér. Jeg følte mig tiltalt af Vebæks plan. Vor viden om den ældre stenalders kultur på Fyn var begrænset til spredte ældre iagttagelser og fund. Nu vilde vi følge åernes, mosernes og søernes bredder overalt på øen for at finde afhugget flint, hvor jægerne havde ladt sig ned for længere eller kortere tid. De fundne ting skulde vi afgive hver til sit museum, og den samlede publikation af resultaterne skulde formelt tilkomme Nationalmuseet. Snart var vi i gang, strøg ud på den tidlige vårs vintervaskede, bare marker ved mosestrækket mellem Tommerup og Vissenbjerg, til de sandede stræk om Neverkær, hvor flinten skinnede under den endnu blege forårssols skær.

Undersøgelsen gav i en årrække fremover betydelige resultater. På den hviler nu Stiftsmuseets gode samling af flintoldsager og benredskaber fra den ældre stenalders jæger- og fiskerkultur. De nyfundne oldsager blev fremlagt og resultater anskueliggjort for museumsgæsterne i nyopstillingen af samlingerne fra 1950.

Det blev for resten ingen sinde til noget større med Vebæks publikation af fundene, for snart efter krigen blev han fanget af nordboarkæologien i Grønlands øster- og vesterbygd. I stedet omtalte jeg i kortere

oversigter vore resultater, for eksempel i min lille bog fra 1949, Danmark i Oldtiden, endvidere i Fynske Årbøger 1951 i afhandlingen om Fyns bebyggelse i oldtiden, og sidst i Fyn i Oldtiden, fra 1974. I de to sidste anvendtes betegnelsen Neverkærkultur, der synes velegnet og dækkende, når man taler om blandingen på de forskellige fynske bopladser af ældre elementer fra Maglemosekulturen og de yngre indslag fra kysternes Ertebøllekultur, ganske altså som man taler om den jyske Gudenåkultur og den sjællandske Åmosekultur. På en måde var den aftale, der i 1941 blev truffet om fundenes offentliggørelse ikke den rigtige. Eller rettere: Den var helt gal. Vebæk fik, som nævnt, ikke gjort noget videre ved sagen, da hans interessevinkel blev forskudt. Følgen er nu, at det store materiale aldrig er blevet fuldt udnyttet, og det er ret beset en skam. Forudsætningerne er nu forlængst ændrede. Stiftsmuseet kunde i dag samle stoffet og skride til opgavens løsning: publikation af det rige materiale ved unge kræfter.

I øvrigt var dette feltarbejde meget tiltrækkende. Afsøgningen af den enkelte plads var spændende. Man gik her og følte sig næsten i selskab med de gamle stenaldermænd, og løftede man en behuggen kerneøkse af sandet eller en af de fine pilespidslignende mikrolither op til sig, fornemmede man tingen som rakt en fra hånd til hånd over de titusind mellem-liggende år.

Til de mange harpunspidser og dyreknogler og økser af hjortetak, der samtidig med vore undersøgelser indgik under tørvegravningen i krigsårene, føjede sig også et menneskekranium, der blev fundet ved gården Grøftebjerg i Koelbjerg, Vissenbjerg sogn. Pollenbotanikeren Jørgen Troels-Smith, med hvem jeg besøgte findestedet, daterede siden fundet, kraniet af en kvinde, til tidlig boreal tid, da fyrren var begyndt at brede sig som skovtræ. Alderen kan skønnes at være 9–10000 år, og med fundet fra Koelbjerg har vi da det ældste og tilmed bedst bevarede menneskekranium fra Nordens oldtid.

Det vigtigste resultat af vort feltarbejde langs moserne blev vel foruden en stærk udvidelse af museumssamlingerne, at man nåede til en klar opfattelse af den ældre stenalders bebyggelse på Fyn. Der aftegnede sig nu på kortet fire hovedområder, hvor jægerfolkene dengang havde slået sig ned: først og fremmest om Neverkær og mosesænkningerne herfra ind til Tommerup. Dernæst var der mange bopladser om mosen Stævningen ved Glamsbjerg, et tredje felt langs vestsiden af Arreskov sø og endelig et i terrænet om Snarup mose nær Egeskov.

Under det frie liv derude i felten indtraf mange småhændelser. På en vejrmæssigt barsk dag i marts opholdt den småforkølede Vebæk sig med sine kammeratlige og spøgefulde bemærkninger over mine kortskaftede krigsgummistøvler. Vi var i Snarupregionen og skulde passere en lav-

vandet strøm for at spare et stykke vej. Vebæk gik i front over flodbred- den med sine flotte knælange støvler. Men ak! bunden var for blød, og han fik læmpet en pøs åvand ind i sin ene støvle. Det lagde straks en dæmper på hans ekskværdigt muntre ordstrøm.

Mens Verden stod i Luer

Det intensive arbejde i felten førte med sig, at museets samlinger vokse- de. For institutionen blev det en god hjælp, at borgmester I. W. Werner i 1942 indtrådte som formand for museumsudvalget. Praktisk og poli- tisk indstillet som han var, besad han alligevel forståelse for det kultu- relle museumsarbejde og hjalp ærligt og redeligt, også da museumsledel- sen nogle år senere søgte byrådet om pengemidler til nyopstillingen af oldsagsamlingen 1950–52. Han var en åben og vennesæl mand, en fast, dygtig og af byens borgere afholdt borgmester, uanset partifarve.

På arbejdspladser og i hjemmene gik da livet af sted, alt mens verden rundtom stod i luer. Regeringen Stauning og landets øvrige myndighe- der måtte bøje sig for påbud og krav fra Nazitysklands uberegnelige led- der, hvem de hårtagne folk hadede. Lykkeligvis kunde opmuntring modtages, og frihedens stemme hørtes gennem æteren fra England. Om begivenhederne på de militære fronter vidste vi god besked. Vi vidste, at der ved natlige overflyvninger kastedes mange engelske og amerikanske våben ned til den danske modstandsbevægelse. Fra midten af 1942 var vi klare over, at aksemagternes fremgang nu gradvis bragtes til standsning, at deres initiativ blev brudt af russernes sejr ved Stalingrad og den engel- ske ved Alamein, og at sejrene vilde fortsætte, når de allieredes overvæl- dende hjælpemidler vilde blive fuldt udnyttet.

Offerfund i Langmosen ved Bukkerup

Mere stiltfærdigt end bålet i verden udenom brændte fortsat den lille ar- kæologiske lue i Odense. Et mærkeligt og ganske anseligt fund kom for dagen 1943–44 i Langmosen ved Bukkerup i Søllested sogn, en række af enkelte fund, som uden tvivl må forstås som udtryk for den ældre jernal- ders rituelle offernedlægninger til vækstguddomme. Fundene blev fremdraget i samme niveau, nemlig i skellet mellem to tørvelag, et øvre grovfaset lag »hundekød« og et underliggende findelt og vandførende lag. Formentlig betegner dette skarpe skel mellem de to lag den klimaho- risont, hvor den øvre grovfasede tørv angiver en hurtig og langvarig vækstperiode som følge af indtrædende fugtigt og køligere klima efter

overgangen mellem bronze- og jernalder.

Der blev nu afdækket en del ret ensartede fund. Det første bestod af en hob dyreknogler overlejret af et oprinket reb af lindebast fastgjort til en fint tilskåren indstukken tøjrpæl. Siden gav professor Magnus Degerbøl, Zoologisk Museum, mig pr. brev og ved gentagne besøg rundelige oplysninger om knoglematerialet. Det stammede fra en ung ko, lemmeknoglerne fra alle fire ben. Op til behoben og tøjret lå et stort hankebæger fra det første århundrede. To af de blotlagte henlægninger blev urørte indskudte i hver sin trækasse og efter hjemkomsten til museet understøbt med gips. Det ene præparat pryder nu Stiftsmuseets jernaldersamling, mens det andet bevares i museets studiesamling.

På baggrund af de henmod et halvt hundrede fund af denne art, som Langmosen afgav, og hvis vidnesbyrd tegnede sig klart ved fundenes ensartede udsagn, har tanken let ved at sammenstille dem med vikingetidens velkendte sagn om Tors rejse til Udgårdsløke, hans bukkeslagtning og genoplivningen af dyrene næste morgen. Ved ofringerne i Langmosen forestillede vel bygdefolket dér sig belønnet med helsegudens velsignelse og øget frugtbarhed for folk og fæ. (Se Fyn i Oldtiden, 98).

Guld under Gyvelrod

Også fund af den art, som ellers mest fryder blikket, skulde ikke blive mig forholdt. En dag i 1942 kommer en mand ind til mig i Stiftsmuseet. Det er da, som den skumle tykning dernede i det mørke kælderkontor pludselig brydes i en lysning, en aura, just ikke om manden, men om det brune karduspapir om pakken, han har haft bagpå, på sin cykels bagagebærer de toogtyve kilometer fra Sallingelunde ind til Odense. Frem af papirfligene tager han nu to prægtige guldringe, halsringe, tilsammen vejende 1600 gram, heraf en fjerdedel sølv, og der blev da siden en klækkelig findeløn til gårdmand Hansen – 18000 kroner. Han havde fundet ringene ved harvning på marken. Jeg benyttede naturligvis lejligheden til i Stiftsmuseets lokaler at fremvise det kostbare fund for Odenses borgere og lagde under tilstrømning fra publikum guldringene om halsen på tilstedeværende unge damer. De kan også have været prydringe om arm eller på bryst.

Ikke længe efter kom endnu en guldring for dagens lys. Disse krigsår stod jo også i tørvegravningens tegn; overalt endevendte man moserne. I en mose ved Nonnebo fik en af mændene på et arbejds hold i det mørke tørvefilter øje på en skinnende ting, en nydelig tosoet guldhalsring, hvis ender greb over hinanden i et kroglukke. Den var fra den førromerske jernalder, århundredet før Kristus. I en omtale af dette fund mange

år efter, i Fynske Minder 1959 og i Fyn i Oldtiden, 1974, opfatter jeg det som et vidnesbyrd om den tidlige jernalders Kørende Gudinde, Tacitus' Terra Mater, Moder Jord. Der var nemlig ved ringen fundet dele af et nu ødelagt stort kørehjul samt knogler af et menneske. En anden mulighed er naturligvis, at et menneske til vogns har villet passere mosen eller søen, der her er ganske smal, og er forulykket.

I forbindelse med optagelsen af andre fund blev jeg af kammerherre Vind inviteret ud på Sanderumgård. Kammerherren og kammerherrenden udgjorde et stateligt par. Han var en myndig, barsk officers- og landherretype, der dog forgæves søgte at lægge røgslør over sit hjertelag. På frokostbordet stod en dampende varm leverpostej, og før vi gik til attaque på den, foldede kammerherren hænderne, kastede et blik hen til mig og sagde med streng stemme: »Vi beR boRRdbøn!!« Ned fra gulddrammerne på væggen overværede geheimekonferensraad Johan Bülow og hans viv, Else Marie Hoppe, med affable smil denne frokostscene. Til det første museum i Odense havde geheimekonferensråden just for 128 år siden skænket en samling oldsager fra hedenold.

Forinden havde vi jublet over en formiddagsudsendelse i radioen. Det var den 6. juni 1944, D-dag, den mindeværdige, da de allierede tropper foretog deres kæmpespring over Kanalen til invasion på Normandiets kyst. – »Den engelske flådes svære kanoner hamrer på de tyske betonstillinger, og 11000 fly bombarderer fra luften!« Den gamle herre var ellevild. Nu vidste vi, at det kun var et spørgsmål om kortere tid, før Europas tyran var slået endeligt ned.

En Fredningsrejse til Bornholm

Ved naturfredningsloven af 1937 var det af Statsministeriet blevet pålagt Nationalmuseet at besigtige til fredning de mange tusinde fortidsminder ud over vort land. Fra 1870'erne berejstes landet, væsentligst af Nationalmuseets folk, og mindesmærkerne indtegnedes systematisk på hvert sognekort i de såkaldte herredsbeskrivelser. Disse kort afgav et glimrende udgangspunkt for de rejser, der i de følgende tyve år skulde sikre fredningslovens gennemførelse i praksis. Ikke blot skulde den enkelte højs tilstand beses i terrænet, men lodsejeren måtte opsøges og oplyses om fredningen og om hans forhold til mindesmærket i fremtiden.

I de første år efter fredningslovens vedtagelse havde jeg deltaget i Første afdelings fredningsberegninger, både i Haslevs omegn og i landskaberne om Viborg, s. 53. I 1943 havde Therkel Mathiassen, som ledede Nationalmuseets fredningsberegning, bestemt, at nu skulde Bornholm gennemgås, og til dette arbejde valgte han C. J. Becker og mig.

At komme til Bornholm i 1943, midt under den store krig, var nu ikke så lige en sag. Vandene var stedvis minerede, regelmæssig passagertrafik aflyst. Der gik kun en ganske lille dampbåd, Carl, fra Havnegade i København, og flyveforbindelse var vanskelig at opnå. Carl startede sin rejse før daggry, krydsede Sundet og skar sig gennem kanalen, der fører over næsset øst om Falsterbo og Skanør, bravt gyngende videre frem til Rønne. Jeg slog mig ned i Gudhjem. Fra de tre bautasten uden for den lille by kunde jeg glæde mig over den skov- og lyngklædte klippekysts yndige linie nordud op mod Allinge og Sandvig. Ned mod Svaneke stod to ranke bautasten, Hellig Kvinde, vagt ud mod havet. Lidt oven for Gudhjem rislede, næsten brusede, øens højt påskønnede lille vandfald, Stavehøl, og ikke langt fra hævde sig Øster Lars med det runde midt-tårns hvidkalkede stenmasse. Levende gammel folketro kunde man endnu møde. Stedets navn husker jeg ikke, men erindrer tydeligt en gårdsplads nede sydligt på øen. Midt på pladsen stod der et anseligt træ, som ejeren anså for helligt og ukrænkeligt, for, sagde han, hvis træet fældes eller skades, vil ildsvåde løbe over gården.

Om den slags og om oldtidsminderne kunde man trygt gå til husmand Jens Thorsen, øens gamle og ansete folklorist. Jeg besøgte ham. Da han havde vekslet de indledende ord med mig, sendte han sin kone et blik og lille nik. Dette var tegnet til, at kaffe skulde stilles på bordet. Han udstrålede personlighed og mindede om min aldrende ven, Brostrøm i Viborg. Om den unge student fra Rønne, Ole Klindt-Jensen, sagde Thorsen: »Han tegner lovende.« Og deri fik jo Thorsen ret. For siden 1960 har Klindt-Jensen ledet arkæologiens jyske felttog fra Moesgård og Aarhus, til en for tidlig død for få år siden, i 1982, førte ham bort fra et virksomt liv.

Fra Svaneke og Neksø besøgte jeg øst- og sydlandets arkæologiske og historiske mindesmærker: bautastenenene i Louisenlund og Gryet, folkeborgene i Almindingen og i Paradisbakkerne, de store bronzealderhøje på sydlandet.

Efter godt en måned på Bornholm fløj jeg hjem til Kastrup. Det var første gang, jeg var i luften, siden 1926 over England.

Mønt- og Medaillesamlingen

Under den spænding, som efter 1943 opstod herhjemme mellem befolkning og besættelsesmagt som følge af de russiske og engelske sejre, måtte vi, især efter at det danske politi var blevet afvæbnet af tyskerne, søge at sikre samlingernes kostbareste stykker. Det gjaldt ikke mindst den så værdifulde møntsamling, blandt hvis sjældne stykker befandt sig den

uvurderlige portugalske, en tidukat, slået tidligt under Christian IV. Da krigen var forbi og faren ovre, måtte da mønt- og medaillesamlingen gøres tilgængelig påny, og en modernisering af udstillingen fandt sted fra 1946. Jeg videreførte nu det kartotek over møntsamlingen, som hvidgarver L. Chr. Petersen engang havde oprettet, og som med hans store møntsamling var overgået i sin tid til Stiftsmuseets samlinger. Samtidig oprettede jeg et kartotek over museets danske medaillesamling og udfærdigede ligeledes et kartotek over den romerske og den byzantinske møntsamling.

Møntfundet fra Hågerup

Min interesse for den kulturhistorie, der kan aflæses af mønterne, var opstået et par år forinden ved et skattefund, som den 1. december 1943 var blevet blotlagt under pløjning på et stykke sumpet jord i Hågerup. Svend Larsen, der havde bragt en del af de fundne mønter ind til Møntergården, bad mig foretage en nærmere undersøgelse af findestedet. Ved min ankomst lå stedet under tilflydt vand. Da det tilmed satte i med frost, gav det røde og blå hænder at søge i det våde hul. Især på ét sted skinnede det blanke sølv hvidgyldent frem i den kolde decembersol, og man så for sine øjne sølvet hastigt ilte mørkere til i hånden. Flere gange kunde hånden i et enkelt greb hente måske fem mønter frem af tørvedyndet, vikingetidens danefæ. I alt rummer denne skat, foruden det der muligt kan være ulovligt bortkommet, godt fjorten hundrede mønter, mange af dem halve, overskårne penninge, i alt en skat på fem, seks mark sølv.

Skatten indsendtes nu efter lovens bestemmelser om danefæ til den kongelige mønt- og medaillesamling på Nationalmuseet. Inspektør Georg Galster bestemte den som nedlagt i 1050'erne, i Svend Estridsens og Harald Hårderådes tid, da de kæmpede med hinanden, da på Fyn »Ilden løb over mændenes boliger«. I øvrigt er fundet en typisk nedlægning fra denne tid. Kun 8% er slået i Danmark, men langt flere, 41%, i England under Ethelred den Rådvilde, Knud den Store, Harald Harefod og Hardeknud, Danegeld betalt af englænderne. Rundhåndet lagde nu Nationalmuseet omtrent en trediedel af fundet i Stiftsmuseets fremtidige værge. Forstørrede fotografier af de bedste mønter opstilledes for publikum, blandt dem penningen med omskriften: Sven i Odense – slået af Alfnoð i Odense: SPENONOD ALFNOÐONODSVI, henholdsvis for- og bagsiden; Alfnoð, en møntmester med engelsk navn, Sven: Svend Estridsøn.

Byggeplaner

For mønt- og medaillesamlingen som for oldsager og malerier rådede der allerede da en håbløs pladsmangel. Svend Larsen tænkte på at flytte kunstsamlingerne ud i en bygning ved Den fynske Landsby, men da byrådet ikke kunde interesseres for denne plan, søgtes en løsning i forbindelse med komplekset om Møntergården, hvori sidst nu var indgået det fine borgerlige renaissancehus, Østerbyes gård. Den nye løsning havde som grundidé, at de små rønner i nord ud mod Sortebrødre Torv kunde sløjfes, og der på tomten skulde opføres en stor moderne museumsbygning med plads til oldsagsamlingen, foredragssal m.m. Midlerne bevilgedes af byrådet i 1959; men planerne blev år for år udskudt (se Othniensia, s. 85 f.). Spaden blev ikke sat i jorden, og der skulde gå over tyve år, før det med planerne omkring Hollufgård begyndte at lysne for den betrængte oldsagsamling.

Viborg, en Lygtemand

Trods rigeligt at rive i var jeg ikke fuldt tilfreds med arbejdsvilkårene ved Stiftsmuseet. Blev der en passende stilling andetsteds, kunde jeg tænke mig at søge derhen, og jeg har nok ikke lagt skjul herpå over for mine venner ved Nationalmuseet. Fra året 1944 har jeg bevaret et brev fra Therkel Mathiassen, hvori han venligt skrev, at han havde til hensigt at forhandle med museumsledelsen i Viborg om mulighed for oprettelse af en stilling ved museet der. Sagen kom dog kun til en første forhandling, for dr. H. C. Broholm, statens nye tilsynsførende ved provinsmuseerne, satte sig mod planen. Dette mellemspil voldte mig i øjeblikket nogen ærgrelse. Først langt senere, i 1960, blev der skabt en sådan stilling i Viborg, men da var for mig postgangen forsinket.

Danmark atter frit!

Stadig myldrede nye fund frem af mark og mose. Kun få er der plads til at nævne. I 1946 gravede fanger fra Statsfængslet i Nyborg tørv til fængselet i den lille Sludegårds mose otte kilometer syd for Nyborg. Fangerne drog mærkelige stenalderfund frem af mosen: flintøkser, et oksekranium med et knusehul i pandebrasken, fra det dødbringende slag, da dyret blev ofret til vækstguddommene for seks tusinde år siden. En dag cyklede jeg fra mosen med et prægtigt ornamenteret tragt bæger, som jeg befordrede i en hessianpose over styret. Et øjeblik gjorde jeg holdt på en

høj bakke nær Holckenhavn. Her sad jeg og glædede mig over min nye arkæologiske skat, mens Nyborg fjords blå flade bredte sig dernede med de snehvide svajende færger cirklende som svaner. »Kjær est du, Fødeland!«

Og hvor kunde man ikke glæde sig! Glæde sig ved at hvile her på en bakke med blikket ned over det stilfærdige danske landskab, fædrelandets jord, den blå fjord, fædrelandet, som nu atter var frit, befriet efter fem års besættelse af ubudne fremmede. Jeg følte mig som øens frie jarl.

Nu – fyrretyve år efter befrielsen, da tyskerne overgav sig på Lüneburgerheden den 4. maj 1945 – husker nok alle ældre den overstrømmende glæde over friheden, bruset af folkejubelen, da englænderne i deres kampvogne passerede gennem Odense. Man kunde knap besinde sig på den store lettelse. I dage, uger, vel endda måneder, indtil også budskabet om Japans overgivelse kom, levede man i en let sindets rus. Den 11. juni skrev Brøndsted til mig: »Friheden, og at vi har fået den tilbage, er en så stor sag, at vi ikke let straks besinder os på den.«

Fast i mindet står aftenen den 4. maj, da budskabet om overgivelsen lød fra London over radioen. Folk strømmede ud på gaden. I vinduerne brændte lysene i stager. De følgende dage vandrede afvæbnede og udmattede tyske kolonner ad gaderne på tilbagevej, på vej til krigsfangenskab, omend kun i Vesteuropa, ikke til tilintetgørelse i Sibirien. Jeg mindes fra kort før kapitulationen en kolonne, der fra Odense banegård vankede op gennem Jernbanegade forbi museet på vej til kasernen på Sønder Boulevard. Delingen, et hundrede mand eller to, var hærget og nedslidt. Nogle soldater humpede med hvide klude om sårede fødder; ansigterne var grå og gustne; man så blandt mændene fjortenårige drenge med gevær. Jeg fangede blikket fra en af dem og et ligesom undskyldende smil. Delingen hørte til de sidst rejste forsvarskolonner, folkestormen, der havde skullet opfange de allieredes stød frem over Rhinen, den algermanske sidste spærrebom fra napoleonstiden.

I tiden efter befrielsen tumlede sig herhjemme visse nationalistiske tankegange nok så frit. Hævntanker var vel indblandede heri. Kunde det nu ikke være rigtigst at indlemme Sydslesvig til Daneverke eller Kielerkanalen, tyvstjålet land fra Danmark, og helst at gøre det før landsdelen helt fyldtes af de flygtende tyske folkemasser fra øst? Man må dog tro, at Danmark gjorde rigtigst i at holde sig bag grænsen trukket af folkeafstemningen i 1920. Vort lille land vilde ikke have evnet at opsuge og danisere den med flygtningene voksende tyske folkedel i Sydslesvig. Men dengang, i eftertankens tid, var man ofte i syv sind.

Men vi kunde dog dengang glæde os over tilbageførelsen i 1945 af Bisens *Istedløve* fra Lichterfelde ved Berlin. I en kronik i Politiken skrev forfatteren og journalisten Henrik Vibe Ringsted om dens transport i de

første måneder efter krigen på en lastbil gennem Tyskland op gennem Slesvig og til Tøjhuset i København. Også den sønderjyske runesten fra Hovslund kom hjem. Jeg spurgte i et brev Nationalmuseets direktør, dr. Poul Nørlund, om ikke vi nu, da lejligheden var gunstig, burde søge at få to vigtige historiske minder hjem fra tysk opbevaring. For det første den ældst bevarede danebrogsfane, den, der hang under Mariakirkens hvælvinger i Lübeck, for det andet Nydambåden, som havde overlevet krigen på en tømmerflåde på Möllnersøen. Begge var de jo gammelt krigsbytte. Nørlund svarede mig, at tanken nok ikke burde følges op, da sagen som fortilfælde kunde få følger og i fremtiden rejse modkrav. I øvrigt var vist fanen i Lübeck gået tabt under krigen. På min cykelrejse i 1928 til Harzen med min ven Eilif Bøgebjerg, senere lektor i Svendborg, så vi den berømte fane hænge ret højt under en hvælving, svagt bølgende i et luftdrag, brunlig affarvet, ikke længere nu højrød, som da den fem hundrede år tidligere vajede i Øresund i orlog mod lybækkerne.

H. C. Andersens Hus

Det var kun rimeligt, at Svend Larsen fra tid til anden bad mig udføre arbejde ved H. C. Andersen-museet. Odense bys Museer er jo en blandet forretning. Da vi dengang kun var to fagligt uddannede ansatte, var det heldigst, at vi begge så vidt muligt beskæftigede os med samlingernes enkelte sagsområder. I de første år efter krigen gennemgik jeg digtermuseets rige samling af litteratur på dansk samt de til fremmede sprog oversatte arbejder af Andersen og førte hele biblioteket i kartotek. Under arbejdet erhvervede jeg mig en viden, som bravt lod sig udnytte under fremmede personligheders, kulturspidsers, gesandters besøg i digtermuseet. De skulde jo overstås. Måske husker jeg bedst et besøg lige efter krigen af en gruppe engelske journalister, fattige, krigshærgede og lidt luvslidte briter med deres muntre, venlige, også ironiske høflighed, der stak så meget af fra den preussiske stramhed, vi lige havde lært alt for godt at kende.

I 1947 fulgte kong Frederik IX sin fader, Christian X, på tronen. I det sidste eller næstsidste af sine leveår besøgte den gamle konge Den fynske Landsby. Kongen og dronning Alexandrine sad i bilen, der var omgivet af byrådsmand og museumsudvalgets medlemmer. Alle var bevægede ved nu så kort efter befrielsen at se kongen, atter rask, mellem sig. Borgmester Werner overlod kongen sin fyldepen til at skrive sit navn med i museets gæstebog, og kongen rakte ham den tilbage med et polisk blik og ordene: »Nu bliver den mange penge værd!« Hans blik var ellers nu mat og gammelt. Det var den samme konge, jeg for fireogtredivе år si-

den, i 1912, som otteårig dreng havde set ride rank, spændstig og solbrændt gennem Vestergade i Randers, s. 10.

Litterær Virksomhed. Rejser

I den foran s. 78 nævnte afhandling om Fyns bebyggelse i den ældre jernalder gjorde jeg en vis litterær status over de første fem, seks års virke ved museet. Et par år efter fortsatte jeg. I maj 1947 skrev professor Johannes Brøndsted til mig, og spurgte, om jeg ikke kunde have lyst til at skrive en lille bog om Danmark i oldtiden. Han havde modtaget henvendelse herom fra Det Schønbergske Forlag i København. Jeg sagde ja dertil og morede mig i dette og det følgende år med at skrive den lille populært affilede, men dog saglige fremstilling, der udkom i 1949, blev vel modtaget og anvendtes en del som lærebog, endog af universitetsstudenter, blev det sagt. Et par år efter kunde den ikke købes i boghandelen længere.

Jeg arbejdede endnu på den i sommeren 1948, da jeg med min kone og vore to børn tog fjorten dage på ferie med midlertidig standplads på Sundsøre kro ved Hvalpsund. I Skive, hvortil vi var kommet med tog, sadlede vi vore cykler og gled nu i det dejlige sommergejr op gennem Østsallings frodige landskaber, forbi Jeppe Aakjærs Jenle med dets to poetiske afvisersten (s. 34). Forbi den middelalderlige Grinderslev klosterkirke bøjede vi mod øst til Tise og fulgte vejen på den høje kystlinie langs den blå Limfjord, historiens farled, med oldtidens vige, middelalderens lange arme ind til borgene i landets hjerte, dens solbeskinnede sølvflader, i hvis dyb rige sildestimer og de tætte åletræk gjorde småstæderne Nibe og Løgstør velhavende til op i nutiden. Herom skrev jo Hugo Matthiessen mageløst i »Limfjorden«.

Vi nød de landlige og storslåede omgivelser her ved Sundsøre kro. Det var nu toogtyve år siden, jeg med Helge Welding var kommet cyklende til Fur med telt. Nu måtte vi da alle fire dérop, og vi cyklede nordud forbi den gamle hovedgård, Junged, udstykket, endnu med en ældgammel, formummet, lav og fordringsløs hovedbygning fra det 16. århundrede, dejligt liggende nær fjorden, endnu med »opus spicatum«, sildebensmønstrer, i murene. Videre kørte vi mod Fursund, forbi Urhøjene. Dette navn betegner to højtliggende kuplede mindesmærker fra oldtiden. Fra deres top fanges blikket straks af de gule kystlinier om gamle Himmerlandsmørs bryn og kyse hinsides fjorden i øst. Så blev vi færget over Fursund, søgte op til Lille Jenshøjs vide udsigt over Livø Bredning helt til Hanherred og til Feggeklit på Mors. Så gik vi ned til Rødstenen. Dens flotte udløber, en »dame« i strandkanten (s. 34) med stolt rejst hoved og blottet barm, var nu toogtyve år efter sunket sammen under sin

elskers, bølgeslagets, kys og – ak! nu ikkun en klump rustrødt konglomerat ganske som den store Rødsten længere oppe i bakken. I den reale verden forvitrer vist alt, men minder har evighed. Her på stedet kunde man med Blicher udbryde: »Ak, hvor forandret!«

En dag tog vi med dampfærgeren over Hvalpsund over til Himmerlands lange forbjerg ud i fjorden; det er gamle Himmerlandsmors lange spidse næse ned over Lovns Bredning. Vi kørte nu op til Ertebøllehoved og den navnkundige køkkenmødding. Min hustru og jeg var altid enige om så tit som muligt at tage børnene med ud i naturen, så at de hver med barnets ubevidste blik kunde suge dens mangfoldige udtryk til sig: landets linier, farver, vindens kærtegn under skyernes vandring, dyrenes færden.

Men også menneskenes færden, nu og i fortiden. Derfor tog den elleveårige Esben og jeg en anden dag igen over på »næsen«, men drejede nu i syd. Vi gik først to, tre kilometer og kom forbi herregården Hessel med sine lave, uanselige, ja, bondske bygninger. Med de fordringsløse huse trykker Hessel sig beklemt i det karrige landskab. Noget efter rundede vi Melbjerg hoved og Knudshoved og gik så lidt videre mod nordøst langs kysten til Lovns. Ved kysten og den lille »lagune«, et engkær bag Lovns kirke, fandt vi seks, syv mindre, men klare og hidtil ukendte »køkkenmøddinger« med flinteflækker og østersskaller. Siden indtegnede jeg på Nationalmuseets sognekort disse bopladser fra Ertebølle tid som nye arkæologiske punkter.

Gudmund Schütte på Eskjær

Fire, fem kilometer sydvest for Sundsøre kro lå det gamle herresæde Eskjær i slægten Schüttes besiddelse. Her var sprogforskeren og ethnologen Gudmund Schütte født og havde siden 1915 ejet denne sin fødegård. Hans ethnisk-germanske studier og hans bøger *Fra Flinteflækken til Lurmærket* og særlig den vigtige *Hjemligt Hedenskab* havde interesseret mig, ligeså hans indsats for de danske sønderjyder før den første verdenskrig. Min fader havde studeret med ham, havde besøgt ham og hans østrigsk fødte hustru på Eskjær. Jeg vilde da gerne træffe denne kulturpersonlighed, udbad mig i telefonen tilladelse til at aflægge et besøg og blev budt velkommen. Schütte var nu seksoghalvfjerds år, men ganske frisk. Han var en indadvendt, lidet talende type, hans frue langt livfuldere. Man viste mig venligt den lille fordringsløse, men fine herregårds hovedbygning, barokt eller nyklassicistisk stafferet, om jeg husker ret, endvidere dens park eller have, der alt fra havesalen, hvori fruen nu serverede jordbær, åbnede for blikket ned mod fjorden. På min fore-

spørgsel svarede Schütte med liv, at efter hans overbevisning havde for to tusinde år siden en romersk flådeafdeling hernede stævnet fjorden ind, dengang da ifølge indskriften på Monumentum Ancyrantum Augustus' flåde fra Rhinens munding satte kursen mod den opgående sols land, hvor kimbrer og charuder bad om romerrigets fred og venskab. Også lavede den gamle herre op i en samtale om Sallings bronzealder. Det var interessant at træffe denne mand. Han var som en knortet og knudret egebul, som vokset ud af Evald Tang Kristensens, af Brostrøms, Hugo Matthiessens, Johannes V. Jensens urgamle Jylland, hvis gamle oldhistorie også havde ligget mig på sinde tidligere.

På en udflugt nogle dage efter vandrede vi, familien og jeg, ad en sti forbi Jenles stuehus, hvor Jeppe Aakjær så ypperligt gennem mange år med ægte livsnær poesi fortolkede jysk natur og folkesind. Stien førte ned til den lille yndige Astrup Vig. Her er Aakjærs urne nedsat dækket af en stenflise, der bærer en strofe af digteren. Til dette sted strømmede folk før årligt til Jenlefest. Hestevogne og cykler gled ad vejene til Jenle, og fra Himmerlandssiden stævnede fartøjer over fjordens lyse vover af sølv, for at man kunde høre den folkekære digter tale. Min Far og Mor kom som Aakjærs venner flere gange til møderne ved Jenle. Selv har jeg ikke deltaget. Men ved et hjemstavnstævne 1929 hørte jeg digteren tale om hedeopdyrkingen. Han stod dér, digteren, i Vium præstegårdshave med bredskygget hoveddække og langede drøje hug ud mod hedeopdyrking og vindesyge. »Den danske mand er kjær, men han har altid haft vanskeligt ved at gå med oprejst pande forbi et dampende grøfdad!« Den dvælende stemmeføring, det jyske tonefald, de meget åbne a'er, står som ætset i min hukommelse.

Nordisk Arkæologmøde i Lund

I det samme år, hvori vi besøgte Salling, altså i 1948, blev der første gang efter den store krig kaldt sammen til fælles møde mellem Nordens arkæologer. Længe havde vi jo ikke på gammel vis kunnet mødes mand og mand. Atter skulde vi nu træffes personlig, denne gang i Lund, »fra de fjerneste egne af vort vidtstrakte skandinaviske imperium,« som professor Johannes Bøe fra Bergen udtrykte det i sin tale ved den middag, som staden Lund gav for kongressen.

Hans kongelige Højhed, kronprinsen af Sverige, hertugen af Skåne, den senere kong Gustaf 6. Adolf, blev af mødets leder, professor Holger Arbman, hilst velkommen til »Skåne, Sveriges og Deres kgl. Højheds provins.« Kronprinsen var forlængst velbevandret i arkæologiens teori og i dens praksis fra sine udgravninger i Etrurien. I egen bil fulgte kron-

prinsen selskabet på dets terrænture.

En dagsudflugt endte ved Lundemuseets udgravning i det store moseområde, Agerödmosse, i nærheden af Ringsjön. Efter forevisning af det store udgravningsfelt med bopladsfundene fra den ældre stenalder sluttedes dagen festligt af med et vældigt krebsekalas midt ude i mosen. På en græsbevokset plads var opstillet lange fjæleborde med klapstole. Fadene med deres ildrøde, dampende indhold blev sat på bordene, øllet skummede, og snapsen skinnede i glassene som diamanter. Der fulgte taler. Thorkild Ramskou sang en morsom vise til guitar modtaget med glad latter fra de unge og bifaldsmumlen fra de forsamlede dignitarere udi den nordiske arkæologi. Mens skumringen faldt på, og regnen, som længe havde truet, så småt var begyndt at dryppe, holdt H. K. H. en munter og vellykket, muligvis improviseret, tale. Nu tændtes fakler på stolper langs adgangsstien til mosen. Regnen faldt tættere i den lune, skumrende sommeraften, og i faklernes skin var vejen ikke lang til busserne.

Jeg havde denne dag på den lange tur gennem Skåne til Kivik og Simrishamn haft den fornøjelse at sidde ved siden af den elskværdige og muntre professorska Sune Lindqvist. Jeg mobiliserede dagen igennem mit ypperste svensk og modtog da fortjent belønning og tak, da fru Lindqvist med tydelig anerkendelse i stemmen bemærkede: »Inspektören talar verkligen utomordentlig tydligt danska.«

Vallhagar på Gotland

Allerede året forud havde jeg aflagt et længere besøg i Sverige. Fra den daværende første antikvarie ved Historiske Museet i Stockholm, senere professor i Uppsala, dr. Mårten Stenberger, havde jeg modtaget en indbydelse til at deltage i et stort anlagt udgravningsarbejde på *Vallhagar* i Fröjel sogn på Gotland. Jeg sagde tak, og på Øresund kunde min hustru og jeg allerede se Lunds domkirketårne fjernt fremme hæve sig på bakken over sletten. I Stockholm gjaldt det for mig også at se det nyopstillede arkæologiske museum, hvis pædagogiske enkeltheder skulde blive mig til nytte, da et par år senere Stiftsmuseets samlinger blev nyopstillet. Vi besøgte også Uppsala og kongehøjene i Gamla Uppsala. Tre år senere skulde vi atter stå på dette minderige sted og drikke velkomst i mjød af sølvhorn, som ræktes os af professor Sune Lindqvist.

Fra Stockholm rejste Esther atter hjem, mens jeg tog bådforbindelsen fra Nynäshamn til Visby. I den tidlige morgens klare sollys løftede Gotlands kyst og Visbys, den gamle hansestads, mure sig op over himmelranden. Visby er en idyl med ynde og roser, siger man. Om det middel-

alderlige byområde med den halve snes kirkeruiner trækker sig forsvarsmuren mere end en kilometer lang, svær og, man kan roligt sige det, udstyret med tårne og tinder. Langt herfra blev jeg næste dag mellem arkæologlejrens telte modtaget af dr. Stenberger, som trods sin rolige ydre værdighed altid forblev »Mårten«. Midt i »lövängen«, det friske, grønne vænge, vajede fra fem høje flagstænger Sveriges, Norges, Danmarks, Finlands og Islands flag. Der var også plads til et engelsk, ét »from the far-off outskirts of our Scandinavian empire,« som professor Bøe fra Bergen siden udtrykte sig. Spredt over terrænet lå en samling hustomter, en lille landsby, gotlandske jernalderhuse, vist nedbrændte o. år 500 som følge af angreb fra sveer og gøter på fastlandet. Om de flerårige undersøgelser på denne boplads skrev Stenberger siden sit ansete værk, Vallhagar.

Øen rummer mange velbevarede middelalderlige kirkebygninger med prægtige portaler. I kirkernes indre måtte det jo gøre indtryk, når man på den malede tavle over stedets præster, på en sådan »series pastorum«, så, at de ældste navne var danske. En sådan Her Peder Jensøn eller Lauritz Nielsøn har virket her i tiden mellem reformationens indførelse og 1645, da Gotland ved freden i Brömsebro blev afstået af Danmark til Sverige.

Da Valdemar Atterdag i 1361 erobrede Visby lod han den store afpressede brandskat afskibe, men allerede ved de små Karlsøer ud for Gotlands vestkyst gik skibene under i storm, og skattene siges at hvile etsteds her. Stenberger syntes, at vi skulde besøge de små øer. Vi sejlede da fra Klintehamn i motorkvase til de høje, flade og ubeboede kalkstensøer med deres rige fugleliv. Vi besøgte også den forhistoriske grotte, Stora Förvaret, fra den yngre stenalder. For de fleste lykkedes det at nå derop, selv om flere var hæmmede af anstrengelserne under en munter festlighed aftenen forinden.

Hjemlige Forbindelser. Tredelingen og Odense

Forfriskende var det at knytte bånd ud over Danmarks grænser som nu med Sverige, men også herhjemme sluttede jeg nye forbindelser. Fra den flittige museumshistoriker, udgiveren af Worsaaes erindringer og breve, museumsinspektør Victor Hermansen ved Nationalmuseets anden afdeling, modtog jeg senere på året en forespørgsel: Eksisterede endnu hos os i Odense den lille samling oldsager, som i 1818 var kommet til Odense efter et stedligt ønske dengang i byen? Ansøgningen herom til Oldsag-commissionen i København var formet af Fyns guvernør, prins Christian Frederik, den senere Christian VIII. Hermansen havde i National-

museets arkiv fundet listen, som commissionens sekretær, den unge Christian Jürgensen Thomsen, dengang havde opstillet over de godt hundrede udvalgte sager. Fandtes disse sager endnu i museet i Odense? Jeg kunde dertil svare, at en del af oldsagerne endnu lod sig bestemme. De var nemlig mærkede med de gamle af Thomsen påsatte mærkesedler eller med senere småsedler, hvis numre svarede til en liste, som biskop Engelstoft i 1860 opsatte, da man oprettede Museumsforeningen i Odense.

I de følgende år arbejdede Hermansen og jeg sammen for at udskille så mange som muligt at Oldsagcommissionens samling fra 1818. Arbejdet med denne tidlige Odense-samling lå for Hermansens vedkommende i fortsættelse af hans tidligere studier for at udrede og grundfæste Thomsens førsteret på opstillingen af det arkæologiske treperiodesystem. I praksis var Thomsen den første i verden, som ordnede og opstillede en oldsagsamling efter sagernes alder, inden for rækkefølgen sten-, bronze-, jernalder. Et sidste led for Hermansens beviskæde var netop Thomsens oldsagsliste af den 14. juli 1818. Jeg spurgte nogle år senere Hermansen, om ikke det kunde være en idé, om han samlede disse sidste resultater i et skrift, der kunde udkomme i forbindelse med Odense bys Museers hundredeårs jubilæum. Resultatet blev hans nydelige bog, *Tredelingen og Odense*, der udkom som *Fynske studier IV*, 1960. Afsendelsen af denne lille samling i juli 1818 betegner ved dens modtagelse i Odense i virkeligheden oprettelsen af *Danmarks første provinsmuseum*. Denne fornemme lille række oldsager blev nu med ære fremhævet som en lille enhed i museets samlinger.

På Dansk kulturhistorisk Museumsforenings årsmøder havde jeg også haft lejlighed til at knytte venskabelig forbindelse med den betydelige jyske kulturhistoriker H. P. Hansen, som ledede museet i Herning. Han skrev vigtige arbejder om den nyere tids jyske kulturhistorie, men havde vist et horn i siden på arkæologerne. Nu rykkede han i 1947 i sit udmærkede tidsskrift, *Sprog og Kultur*, som han udgav sammen med professor P. Skautrup i Aarhus, ud med en pebret artikel, der skarpt angreb arkæologernes syn på de såkaldte offerfund, for de tolkninger de stablede på benene ud fra en formening om oldtidsmenneskets religiøse forestillinger. I virkeligheden var mange af disse »offerfund«, mente H. P. Hansen, lette at forklare. Den berømte »offerbrønd« fra Budsene på Møn med sine mange dyreknogler og de smukke metalsager fra den yngre bronzealder kunde såmænd, mente Hansen, ligeså godt stamme fra en tyv, der havde gemt sine koster i et brøndhul og midlertidigt dækket over dem med et dyreådsel!

Hans form var morsom og æggende, hans eksempler dog set med arkæologisk perspektiv behæftet med svigtende logik. Jeg lugtede kri-

stenblod. Nu måtte klingen hvæsses. Opgaven blev temmelig let. Enhver, som kender lidt til oldtidens gude- og trosverden, ved, hvor dybt mytiske forestillinger overalt i verden, også ind i middelalderen, går i folkesjælen, at ofringer til helligkilder og naturvætter var en del af hverdagens liv. Man troede på årets skift og på årstidernes vækstguddomme, ofrede til dem, sådan som vi så det i det fynske eksempel fra Bukkerup Langmose. Jeg samlede mange af disse eksempler sammen i et foredrag, som jeg holdt den 4. september 1947 ved Museumsforeningens årsmøde i Maribo. Foredraget blev trykt året efter i Sprog og Kultur.

Der var da atter bragt ligevægt i tingene: manglebrætterne måtte igen træde tilbage i et passende forhold til »skærvekulturen«, som Hugo Matthiessen med ikke helt artig sarkasme kaldte den arkæologiske forskning. Just i disse år blomstrede stenalderforskningen med mange vigtige fund som bopladserne ved Dyrholmen og ved Brømme. Arkæologien var jo i dette tiår inde i en rig udvikling befordret af to førstekræfter: Therkel Mathiassen og Johannes Brøndsted. Sidstnævnte havde 1938–41 udgivet sit trebinds værk, Danmarks Oldtid, vort nyeste oversigtsværk, siden i nye udgaver, vægtigt, let læst, med dristige, elegant formede og velfunderede teorier i den løbende drøftelse. Dog kommer Brøndsteds værk for mig at se næppe op på siden af Sophus Müllers stolte klassiker fra 1897, Vor Oldtid. Müllers bog er som en tæt og ren dorisk søjle, hvor Brøndsteds stilistisk snarere svarer til det viltre bladværk i den korinthiske søjles kapitæl, uden at stilevnen dermed skal underkendes.

Guldkarrene fra Midskov

Omtrent på samme tid, da H. P. Hansen og jeg havde udvekslet hug i Maribo, førte nye fund mig tilbage i den reale verden. I september 1948 var en landmand i Midskov nær indsejlingen til Odense fjord i færd med at opfylde et vandhul i marken. For at fjerne nogle tykke vidierødder i kanten satte han et spand heste for, og da rodnettet løsnedes, så han noget gult glimte frem af den mørke grund. Han tog »messingtøjet« med hjem, uden at gøre sig tanker om dets værdi. Men lærer Joensen i Mesinge hørte dog derom, fik sagerne i hænde og sendte bud til os i Odense. Jeg så da sagerne og var jo ikke i tvivl: det sammenkrøllede og klemte metalblik viste sig efter omhyggelig udretning i Nationalmuseet at udgøre syv prægtige guldsåle fra den yngre bronzealder. Finderen fik siden 9000 kroner i godtgørelse for det kostelige danefæ.

Det er klart, at jeg omgående foretog en undersøgelse af stedet, hvor skålene var fundne. Der var ikke flere kar, men jeg kunde optage små

To af de syv guldkar fra Midskov i Mesinge sogn.

stykker guldblik fra flere karhanke, der hver øverst har endt i et stiliseret hestehovede, og dertil en del af det tynde trådguld, som de lange håndtag var beviklet med just som på de berømte elleve guldkar fra Pilemålet i Mariesmindes mose ved Langeskov. I en artikel i Nationalmuseets Arbejdsmark 1948 tolkede jeg fundet som en offernedlægning eller som en nedgemning af kostbarheder i ulykkestid. Man kan dog ikke udelukke muligheden for det rigtige i H. C. Broholms opfattelse fra hans senere år, at storfund som lurerne og guldkarrene kan være nedlagte som høj-agtede, men forældede rekvisitter fra en alderstegen, udlevet kult, som nu tiden måtte forlade.

Slægten. De Ældres Bortgang

Slægtsfølelse er personbinding og vilje til opofring. Ættekædens enkelte led udskiftes. Men kæden består ubrudt. Bortgangne fædres gerninger og mødres virke lever i os og går videre til børnene. Vi lever da videre i slægten. I årrækken 1940–48 fulgte mine forældres og svigerforældres bortgang. I 1946 afgik min fader ved døden. Mine forældre hviler i et fælles gravsted på Asmild kirkegård på landskråningen med udsigt ned over Viborg sø og op mod Domkirkens og Søndre sogns Kirkes tårne og spir. Mine svigerforældre er gravlagt på Lysgård kirkegård, og egnens befolkning satte gravstenen hædrende over dem.

Det andet Tiår i Odense 1950–60

Rejser er en gave til menneskene. Med længsel omslutter sletteboens blik bjergmassivet, der fjernt fremme løfter sig ind i himlen, han ser fossens styrt over klippesiden fra den høje isbræ om granitkæmpens pande. Han studerer det værk, menneskene har skabt gennem århundreder: de gamle stæders byggekunst, museernes fremstillinger af menneskehåndens værk fra oldtid til nutid.

For første gang skulde jeg så langt mod syd som til alpeegnene. I juli 1950 blev der indbudt til deltagelse i en international arkæologkongres i Zürich. På rejsen derved var jeg i selskab med min ven, inspektør ved Nationalmuseet, mag. art. Hans Norling-Christensen. Under et ophold i Köln steg jeg med 513 trin op i det ene af domkirkens tårne for at opleve udsigten over den bugtede Rhin. Der var ikke meget, der var urørt i den ærværdige ærkebispestad, flere af byens berømte kirker lå i ruiner. Synet af krigens følger var rystende, af kirkernes ødelæggelse, men allermest af de bjerge og dynger af ruinbrokker, som endnu lå om tidligere gader efter de sammenstyrtende huse, da flyverangrebene var på deres højeste. Vi måtte tænke: endnu ligger mange døde under de ruinhobe. Det samme billede af ødelæggelse mødte vi under den næste dags togrejse gennem Rhindalen til Basel.

Med disse mørke skygger bag sig var det dog interessant i Zürich at møde en række navne med ry ud over landegrænserne. Blandt dem mødte man englænderne Christopher Hawkes og Gordon Childe, sidstnævnte en original i manerer og klædedragt, ingenlunde en charmetrold i det udvortes, men han havde unægtelig skrevet *The Dawn of European Civilisation*. Fra Tyskland kom Joachim Werner fra München, E. Sprockhoff fra Kiel, dybt nedbøjet over det tyske nederlag, endvidere professor E. Wahle fra Heidelberg, som desværre ikke syntes tilbøjelig til at anerkende C. J. Thomsens forsteret til den arkæologiske tredeling. Så var der den gamle livfulde hollænder, professor A. van Giffen, der underholdt mig om Heinrich Heine. Af franskmændene var der den berømte abbé Breuil, den palæolithiske forsknings nestor. Jeg uddybede mit bekendtskab med brave svenskere, især Sune Lindqvist og de to unge damer fra Lund, Berta Stjernquist og Märta Strömberg. Under en udflugt havde jeg den fornøjelse at sidde ved siden af professor Brøndsted og genopfriske fortiden, og herom skrev han et par måneder senere:

»Der har, tror jeg, altid været mellem os en gensidig sympatisk strøm, og jeg tænker altid glad på Deres venskab.«

Under en udflugt kom selskabet i det sydøstlige Schweiz til Chur. Her i det høje bjergland var de forrevne, skarpe bjergtoppe endnu i august dækket med solglitrende sneparykker op mod den blå himmel. En eftermiddag vandrede vi op til en forhistorisk helligdom med vid udsigt ned gennem en af dalene mellem de vældige foldekæder. På sæteren, mellem de græssende får og de hvideste lam bød sogneforstanderen os velkomne på egnens ældgamle sprog, rhæto-romansken, og lod unge piger byde os hvedebrød, hvortil de skænkede rødvin op. Siden, på Gensfersøen betragtede jeg i selskab med Ella Kivikoski fra Helsingfors den stolte borg Chillon, vist den der af Ejvind Johnson i Hans Nådes Tid er gjort til den skumle frankerborg i søen, hvor Angilperta, langobarderprinsessen, hærtagen henlever bitre år før udfrielsen.

Først på sommeren det samme år havde jeg med min kone og med min gamle gymnasieven fra Viborg, lektor Eilif Bøgebjerg og frue, søgt en hel anden vej, til Højnorden. I bil kørte vi gennem Halland til Göteborg og videre over Bohus til Trollhättan. Her må på hverdage Götaelven trække i arbejdstøjet og trække i turbinerne for svensk elektricitet. Men om søndagen har elven fri, da fosser den overgivet i brusende skum, den drøner i det rødbrune nedslidte leje af gnejs, løfter røsten i en jættes sang. Og just i dag var det søndag.

Herfra søgte vi op i Värmland, kom til pappersverket Rottneros, dér hvor Selma Lagerlöf i Gösta Berlings saga lader majorskan på Ekeby søge at styre sine uregerlige kavallerer. Langs den brede Klarålv kom vi over ødeland til Siljansøen og den gamle kulturbygd herom. Fra Dalarna drejede vi mod sydøst i retning af Uppsala. Her på en eftermiddag hævdede sig fjernt borte på den flade upplandske slette to spidse fingre mod himlen, domkirkens tårne. Uden for portalen hvervede en ivrig student, der kunde se ud til at være perpetuus, for besøgende i kirken: »Det kostar bara en femtiöring! Sprechen Sie Deutsch? Do you speak English?« hvorpå kontakten omgående skabtes, da jeg svarede: »Non, nous parlons seulement danois.«

Men jeg havde endnu et ærinde på disse kanter, vilde gerne besøge Gustavianum, Uppsala universitets museum for de svenske oldsager, hvis leder var professor Sune Lindqvist. Han modtog Esther og mig såre venligt og tilbød at køre med vort selskab de få kilometer ud til Gamla Uppsala. Den elegante aldrende herre medførte omhyggeligt en anselig »torta« til senere brug. Siddende på en bænk ved Gamla Uppsalas mægtige kongehøje drøftede vi stedets betydning i forhistorisk tid. Hviler de første herskere af Ynglingeætten i kongehøjene? Kom de, som det hedder hos Snorre, fra Sydruusland, Asien, som de første aser? Har de for-

bindelse med goternes tidlige vandringer til Østeuropa eller med hunnertogene? Kan der være en forbindelse mellem hunnerkongen Attilas navn og kong Adils'? Vi kørte nu et par kilometer videre til Valsgårde, den lille grusbanke, der rummer rigt udstyrede jordfæstegrave fra Vendeltiden i yngre jernalder og ned til vikingetiden. Lindqvist havde her en gravning i gang med sine studenter. I lejren kogte man kaffe, og professoren skar nu med muntre bemærkninger stykker ud af tortan til de respektfuldt omstående studenter og jo til sine danske gæster. Blandt studenterne husker jeg Bertil Almgren og Bengt Schönback.

På hjemvejen fra Stockholm til Danmark passerede vi Vreta kloster, Vadstena og Gränna ved Vättern.

Hjemme igen. I Marken

Samspillet mellem rejseoplevelserne i det fremmede og arbejdet efter hjemkomsten til mit fynske jarledømme lader sig så mange år efter ikke i hukommelsen udrede, men indtrykkene udefra måtte spejle ind over de hjemlige begivenheder.

Mange ting skete her i begyndelsen af 1950'erne. Men jeg vil begrænse mig til kun at nævne enkelte af de arkæologiske emner, jeg i de følgende år fik fra hånden. Tilfældet vilde, at de førromerske fund begyndte at vælte frem af jorden, på tre større gravpladser, en ved Millinge Østerby, en ved Håre på Vestfyn og den største på en bakke, der ligger på gården Hygindtorps grund i Husby sogn. Denne bakke, som bærer navnet Jordbjerg, viste sig ved afdækning af sandmulden på topfladen at gemme godt et halvt hundrede brandgrave, små runde gruber eller brandpletter, hvori levnene fra den enkelte ligbrænding var gravet ned for to tusinde år siden. Gruberne rummede da sort aske fra bålet, brændte ben, en sjælden gang et bronzespænde, men altid mange søndrede skår af det ene eller de to lerkar, den døde havde fået med på bålet. Fra 1953 fik jeg en udmærket hjælper til lerkarsammensætningen i den flinke og gæve kustode Hartvig Skov Hansen, og siden blev han min tro og dygtige hjælper snart sagt ved alle arbejder i felten.

Da nu også mange andre fund fremkom over det meste af øen, og mangt og meget allerede gemtes i museets samlinger fra jernalderen, begyndte jeg på grundlag af fundene at udforme kort over den fynske bebyggelse i jernalderens ældste dele, det vil sige den førromerske (keltiske) og den romerske jernalder, et langt tidsrum, der dækker fem århundreder før Kristi fødsel og de fire efter. Alle gravfundene og de mange »affaldsgruber« fra de to perioders bopladser blev indtegnet på kortene, og det drejede sig om flere hundrede. Det viste sig nu, at punk-

terne samlede sig i grupper, der kunde betegnes som bygder, med fundtomme stræk imellem, og det trådte frem med utvivlsom tydelighed, at disse bebyggelsesområder fra jernalderens ældre dele havde et klart samfald med de navnetyper, som stednavneforskerne anser for vore ældste, nemlig navnene med endelserne -lev, -inge, -sted, -løse og -um, med de to første i tydeligt flertal her på Fyn. Jeg havde i afhandlingen i Årbøger 1946 om udgravningen af landsbyen på Lundsgårds mark (foran s. 78) gjort opmærksom på dette tilsyneladende samfald og udbyggede nu mine synspunkter i Fynske Årbøger 1951 i artiklen Fyns Bebyggelse i Oldtiden, der var ledsaget af seks kort. Mine synspunkter fandt støtte hos Therkel Mathiasen, der samtidig arbejdede i Nordvestjylland med disse problemer, samt hos Svend Aakjær, en gammel ven af mit fædrene hjem. Også har de senere, i 1969, fundet anvendelse i Aksel E. Christensens bog om Vikingetidens Danmark. Det kan da antages, at de nævnte stednavneendelser, vel især de to første, har været karakteristiske i de betegnelser, jernalderbønderne først gav de steder, hvor de havde slået sig ned, bebyggelser, der snarest har haft karakter af spredt bygd og ikke af samlet by eller landsby. Da man siden af endnu ukendte grunde synes at have samlet den spredte bebyggelse i fastere samfund, landsbyer, byer, er de ældgamle lokalnavne åbenbart fulgt med og er overgået på disse. Denne forskydning til en mere samlet bosættelse har nok ikke mindst på Fyn fundet sted i vikingetiden gennem den fastere samfundsstruktur, som forskningen i de seneste år synes at have held til at eftervise i denne sene periode. Denne udvikling kan såre vel være befordret og fremmet gennem de indtryk af fremmed urban bebyggelse og struktur, som vikerne modtog varigt under deres bosættelse i Normandiet og England.

Stednavneforskning fik jeg god lejlighed til at drøfte med filologen Gunnar Knudsen, da det 11. nordiske Folkelivsmøde netop på den tid afholdtes i Odense. Blandt deltagerne var den stilfærdige og alvidende Sigurd Erixon, »x'et«, fra Stockholm, Sigurd Grieg fra Norge, vor hjemlige Svend Aakjær, fra Island den lærde filolog Sigurður Nordal (se s. 20 foran) og min gamle professor i germansk sprog ved Københavns universitet, L. L. Hammerich, mødets præsident. I Ærøskøbings gader med lilleputhusene gik jeg en spadseretur med professor Nordal, drøftede de islandske sagaer, håndskrifternes udlevering til Island, som denne betydelige forsker da så frem til med adskillig fortrøstning. Ved en livlig middag samme aften på Christianslysts badehotel efter sørejsen fra Ærø tilbage til Svendborg var det da, at jeg snakkede stednavne med min bordfælle, Gunnar Knudsen, alt mellem mange taler, der blev skyllet ned med rigelig rødvin. I et livfuldt selskab ved kaffen bagefter havde Kristian Hald og jeg bagefter med andre svært ved at holde masken under

en tale, som min gamle ven, folkloristen Hans Ellekilde, holdt om dansk og svensk folkemindeforskning et slægtled tilbage. Rødvinen havde visse-
selig øvet sin virkning på taler som på tilhørere!

Danny Kaye i H. C. Andersens Seng

I sommeren 1952 genlød landets presse af journalisters bulder og ustyr i anledning af, at den amerikanske skuespiller Danny Kaye under et besøg i digtermuseet var sprunget op i H. C. Andersens seng. Offentligheden fik et hysterisk anfald. Under besøget i Hans Jensens Stræde var museumsdirektøren til stede, desuden en flok stedlige pressefotografer. Pressefolkene skal da have opfordret den muntre amerikaner til at lægge sig op i digterens seng, hvilket han prompte gjorde, tog digterens høje hat på og slog hans parapluie op som den lille Ole Lukøje. Det hele har formodentlig set så pudsigt ud, at det har været svært for Svend Larsen at gribe ind. Nu sydede og boblede forargelsen i fem dage overalt i landet. Svend Larsen tog just på ferie sent samme dag, som jeg kom cyklende hjem fra sommerferie i Jylland sørgløst uvidende om de sindsoprivende begivenheder, som just nu, mens jeg indtog en kop opstramende kaffe i Gribsvad kro, udspillede sig i digterens fredhellige rum.

Hjemkommen fra ferie måtte jeg i flere dage høre på bladopringninger fra alle sider og til sidst, den 27. juli, indrykke en beroligende erklæring i dagspressen, og dermed endte sagen. Senerehen lod man i stilhed *en anden* digterseng blive sat ind på stedet, og rummet afgrænsedes af en glasvæg.

Slotsgravning på Broholm

Den store gravplads på Møllegårdsmarken, hvorfra jo Stiftsmuseet i 1938 havde overtaget oldsagerne fra de 381 grave, som N. F. B. Sehested indtil 1881 havde optaget på findestedet, havde jeg straks fra min tiltræden i Odense haft det ønske engang at kunne undersøge videre, helst til bunds at udgrave.

Broholms ejer, Jørgen Sehested, den gamle arkæologs sønnesøn, udøvede i 1930'erne i partiet Landbrugernes Sammenslutning, LS, en kritisk og aktiv politisk virksomhed, stillede sig ved udbruddet af anden verdenskrig på tyskernes side. Hans holdning under krigen bragte ham efter dens afslutning en fængselsdom.

Men nu, i sommeren 1952, kaldte han mig ned til Broholm og spurgte, om jeg vilde foretage udgravninger i Slotshaven for om muligt at af-

dække spor af den ældre slotsbygning, der skal have ligget som forgænger for Otte Skeels renaissancehus fra 1642. Jeg overvejede sagen. Historisk arkæologi lå jo uden for mit erfaringsområde, men jeg havde den store gravplads i tankerne. Jeg kørte da i min ny erhvervede bil ned til Broholm og lovede at foretage denne gravning efter det gamle Broholm mod et løfte om tilladelse til at udgrave et mindre område af Møllegårdsmarken. Men det varede nu adskillige år, før dette sidste løfte blev indfriet.

I oktober samme år nød jeg da tre ugers gæstfrihed, mens arbejdet i haven stod på. Under gravningen fremkom et to meter tykt velbevaret fundament af svære uformede syldsten, der kalkbundne har båret en anselig bygning, som har været noget længere end Otte Skeels endnu stående slot. Lerkarskår og brudstykker af bemalet rudeglas daterede dette hus til Otte Skeels og hans hustru Ide Lunges forgængere på slottet i det femtende og sekstende århundrede. Jeg affattede en fyldig fundberetning ledsaget af tegnede plancher og af fotografier. Af beretningen blev et eksemplar overladt til Broholms arkiv, mens et andet sendtes til Nationalmuseets anden afdeling. Men til Broholm vender jeg siden tilbage.

Fænø Kalv

Mit liv på Fyn var en righoldig tilværelse, en uophørlig syssel med min runde øs arkæologiske og mine egne private sager. Vi havde i 1953 købt et lille sommerhus ved stranden i Bovense sogn syd for Kerteminde. Dejlige var vandringerne langs kystlinien, først de få hundrede meter hen mod nord til klinten, fra hvilken talløse svære vandreblokke har løst sig og er rullet ned i havstokken. I sommervarmen vandrede jeg ved min stok ind over landet. Gerne vilde jeg da have vor datterlils årvågne og muntre irske terrier, Peggy, med af sted, ind forbi Bovense husmænd og indersters gamle tørveskær, nu sivkransede kær, hvor en svanefar og en svanemor hvert forår byggede deres rede på et utilgængeligt sted og siden, efter rugningen, stævnedes frem i stolt kølvandslinie med fem, seks grå svaneunger. Den brune hund vejrede ørt og henført af sted, men drejede tit sit hoved for med sit blik at holde nøje føling med sin »herre«, der hver gang gav den et nik. De ture glemte vi ikke siden.

Der opstod da hos mig og mine en forkærlighed for Nordøstfyn, men mine gøremål førte mig i øvrigt vidt over øen, endog ud i Lille Bælt, der skilte det kongelige Hindsgavl slot på Fynssiden fra Koldinghus i det hertugelige. Derovre, hinsides bæltet, sad mit bysbarn fra de første drengear i Randers, Sigvard Skov, som slotsherre. Han undfangede nu den plan, at vi to, af hvilke ingen ønskede at udøve aktiv suverænit

over den lille ø *Fænø Kalv* i bæltets midte, der hvor strømmen går hårdest, i fællesskab skulde foretage en landgang på holmen for at studere de gamle skanseanlæg på den. Vi mødtes på Fynssiden ved færgestedet over til Fænø og lejede her en robåd. Det lurede som så ofte i august med torden over det grånende Fænøsund; men vi stod trøstigt ud på de tre kilometers sejlads til Kalven. Skov røede skidt, endda han var gammel Randersdreng, og hans mangel på maritim uddannelse måtte jeg påvise over for ham med et citat fra Fader Holberg: »Et er et Søkort at forstaae, et andet Skib at føre!«

Tors kærre rumlede nu nokså hørligt. Der gik stærk strøm, som nær ved Kalven gav sig til kende i en nord-sydgående strime i strømløbet, der her rejste sig i en lav, men skarp kamning. Den var dog let at krydse, og lidt efter stod vi på holmen. Stedet var øde, græsklædt, oprodet af de talrige, endnu velbevarede skanseanlæg. I tanken så vi den befolkede med svenske kyradserer. Her stirrede de for tre hundrede år siden spændt ud på de tusinder af landsmænd, der formerede i spredt marchorden var på vej dernede i syd fra Hejlsminde ud over den farlige og svigefulde is mod den fynske kyst. Ak, deres færd lykkedes.

Fredningsrejse

Besigtigelser som denne på Fænø Kalv af fortidens mindesmærker var en væsentlig opgave for inspektørerne ved de danske provinsmuseer, selv om dette arbejde dengang formelt varetoges af Nationalmuseet. Mit gamle personlige forhold til Nationalmuseet fandt udtryk i, at man fra 1. afdeling bad mig foretage en fredningsrejse med besigtigelse af samtlige mindesmærker i Odense amt. Slutresultatet af gennemgangen i terrænet gav for både Odense og Svendborg amter et noget mørkt billede, idet Fyn ligger langt under gennemsnittet af bevarede oldtidsminder i de forskellige danske landsdele. Den frugtbare jord og øens tætte befolkning har allerede tidligt fremmet intensiv dyrkning til skade for oldtidsminderne. Et udblik over bevaringsforholdene i hvert af de to amter har jeg givet i *Fynske Minder* 1955 og 1956.

Det var en oplevelse på disse ture at gennemkrydse landskabet ud til de yderste og ikke hidtil påagtede oldtidsminder. Det gav et nøje kendskab til øens terræn på alle hold. Siden fik jeg lejlighed til at gentage nogle af turene. Naturfredningsloven befaler nemlig periodiske eftersyn af oldtidsminderne, og det var blevet pålagt de såkaldte fredningsdommere i de enkelte amter at rejse ud i den anledning. I Odense amt foretoges eftersynet af civildommer Hjalmar Ringberg, der med ildhu og samvittighedsfuldhed trængte gennem revl og krat frem til afsides dysser og

høje. Han indbød mig til at deltage på en del af sine ture, og under disse rullede vi da af sted hyggeligt og muntert, og det hændte vel engang, at dommeren havde taget en flaske rødvin med til vor frokost i vejkannten. På disse udflugter kunde da jura og arkæologi støtte hinanden.

Fynske Jernaldergrave

I de foregående år havde jeg efterhånden samlet kræfterne til den litterære forskningsopgave, jeg satte mig allerede i 1940 i en artikel, jeg skrev om Stiftsmuseets store gravpladsfund fra Nybølle. Dette fund var udgravet af den dygtige fynske amatørarkæolog, apoteker P. Helweg Mikelsen først i 1930'erne. Et par år senere udgravede han ikke langt herfra en anden stor plads, hvis grave var nedsænkede i den sandede bakkeryg Lundehøj på sognegrænsen mellem Espe og Hillerslev. Jeg vilde gerne besigtige denne plads, som har nær tilknytning til det velkendte Espefund, hvis to mørkeblå og hvidflammede glasskåle med andre sjældne sager siden optagelsen har stået i Nationalmuseet. I 1951 besøgte jeg dette sted. Ejeren af gården, der nu var 88 år gammel, fulgte mig op over bakken og viste mig stedet, hvor han for *firs* år siden, i 1871, med sin lille søster ved hånden, havde pillet de blå glasskår frem af sandet. Det er nu, da disse linier i 1986 endelig nedfældes, 115 år siden! Menneskets hukkommelse kan dække anselige tidsrum i overleveringen.

I den lige nævnte artikel om fundet fra Nybølle, der i øvrigt fremkom i et festskrift til Brøndsted fra de unge arkæologer ved den afholdte lærers halvtredsårs fødselsdag, havde jeg udtrykt håbet om engang at kunne fremlægge alle fynske gravfund fra den ældre jernalder i et samlet værk. Til forarbejdet med denne opgave bevilligede mig nu Carlsbergfondet penge til et tre ugers studieophold i København, ved Nationalmuseet. Gennem årene svulmede fundstoffet op. Bogen blev i tidens løb til et værk på fem bind, Fynske Jernaldergrave, hvis første bind så dagens lys i 1954, det sidste i 1973. Under indsamlingen af materiale besøgte jeg også de fynske museer og kom herunder til Rudkøbing, hvor der rørte sig aktivt liv under Hakon Berg. Jeg traf også den ældgamle Jens Winther i hans hjem på hovedgaden i Rudkøbing, museets skaber, så gammel, at han kunde huske, at han som ungt menneske afleverede en funden guldring til selve *Kammerherren*, direktøren for Oldnordisk Museum, J. J. A. Worsaae. Winther fortalte herom med synlig stolthed, og overbringelsen må have fundet sted mindst 65 år tidligere, da Worsaae døde i 1885.

I bogens fundmateriale indfattede jeg også de mange nye bopladsfund. Til trykningen af det første bind om den førromerske jernalder fik

jeg anselig støtte af Carlsbergfondet, som også siden gavmildt støttede værkets senere bind, efterhånden som de blev færdige til udgivelse.

I Spanien. I Frankrig

Men også N. M. Knudsens Fond hjalp. Fire år var nu forløbet siden den internationale kongres i Zürich, og i 1954 vilde en lignende blive afholdt i Madrid. Nu gav det odenseanske fond mig gavmildt midlerne til afholdelse af rejseudgifterne. Det blev min plan forud for kongressen i Madrid at anvende en uge i Sydspanien for, om muligt, at besøge den sagnomspundne moské i Cordoba, i katedralen i Sevilla måske at opleve den tusmørkestemning, som Johannes V. Jensen anslog i Christofer Columbus, at færdes inden for de mauriske emirers mure i Granadas Alhambra.

Efter to dages togrejse over Paris kom jeg til Madrid og tog næste aften af sted sydpå med en ekspres, der var fyldt med påskerejsende. Toget sneglede sig op over passet Valdepeñas i bjergkæden Sierra Morena og tog så fart på ned i den øvre Guadalquivirs floddal. I det tidlige morgengry vandrede jeg fra banegården i Cordoba ad den brede boulevard Avenida del Gran Capitan; den duftede fra appelsintrærnes blomster. Trods påskens mange rejsende lykkedes det mig at finde husly i et hotel for den kommende nat. Senere på dagen promenerede gamle og unge festklædte på avenida'en; mange af damerne var sortklædte og bar mantilla'en, den brune skildpaddekam, høj som en krone over frisuren og det sorte hårslør. Snart fandt jeg vej til den store moské, mesquitaen, bygget af de mauriske herskere i kalifatet Cordoba. Det mærkeligt vide rum bæres af hundreder af glatte søjler med plantekapitel, hvorfra arkarne løfter sig i dobbelte buer, en nedre og en øvre.

Om aftenen overværede jeg et af de religiøse optog, som efter ældgammel skik afvikles i de katolske lande i påsken. Højtidelig hornmusik klang fra et orkester i spidsen af kortegen. Så fulgte geledder af høje og sære skikkelser i fodlange hvide kutter opad afsluttede i en høj, spids hætte, der kun gennem to små huller åbner for bærerens blik. Bag denne fortrop fulgte en prægtig vogn eller en baldakin, som gled frem. Forrest på vognen strålede hundrede brændende kærter (det var vindstille), de lyste foran en siddende bekronet kvindefigur i rosa, himmeldronningen, bag hende atter hundrede glimtende vokslys og bag vognen en skare kutteklædte og til sidst en deling militær i langsom strækmarch.

I Sevilla dagen efter søgte jeg straks den store katedral, hørte dens klokker og genkendte klangen, som dengang dirrede i mit øre, da jeg læste Johannes V. Jensens Christofer Columbus: den manende klang først, som om morgenen kalder til arbejde, siden ved kvæld vesperklokkens

slæbende efterklang, der toner ud i de enkelte bedeslag for den døende dag. Digteren er nok i Sevilla, men i virkeligheden lytter han erindrende til den himmerlandske kirkeklokkes tone ud over sognet i dagens timer. Men når her katedralen »raaber med uhyre Malmtunger . . . naar Stort skal varsles ind . . .«, så har han også tænkt på domkirkeklokkerne i sin skoleby Viborg, hvor katedralen på Gammeltorv målte timeslagene ud over pladsen til sin næsten jævn gamle frænde, katedralskolen. Med ord, klingre som amboltens svar under smedens hammerslag, beskriver digteren Sevillakirkens gotiske kæmpekrop. Den løfter sig af jorden mod himlen med tårne og gennembrudte spir, og med sine ord genskaber han kirkens indre liv, der er historiens. Nu gik jeg her selv under de fem skibes høje hvælvinger, hvor »højt, højt oppe Rummet fortoner sig i en sælsom violblaa Røg«, og kunde iagttage de mange begravelser opklinede gennem århundreder til mure og piller, fyrsters, prælaters, ja, og dér selve den store Kaptajns, Columbus', sarkofag. Røgelsen bølgede gennem det vældige rum.

På tilbagevejen til Madrid lagde jeg vejen om ad Granada. Den lille velholdte by ligger i letbølget bjergland behersket af Sierra Nevadas isklædte bjergås. Det lille fine borgslot Alhambra rummer bag sine udvendigt nøgterne mure en forfinelse i sen arabisk byggestil; de forskellige sale og rum fremtræder med udsøgt, man kan vist sige raffineret elegance. Luftig og let er den åbne gård med løvefigurerne om brønden i midten, gården selv randet af spinkle søjler. I de mindre rum, også kvindernes gemakker, er lofterne udstyret med så fornemt stukarbejde, at de nedhængende ornamenter næsten ser ud som luftigt svævende guirlander af papir.

Kongresdage i Madrid

Men ved tilbagekomsten til Madrid et par dage senere begyndte jeg igen at træffe kendte mennesker. På den store strøgallé, Prado'en, fik jeg uden for Pradomuseet et klap på skulderen bagfra; det var min ven, Hans Norling-Christensen fra Nationalmuseet. Lidt efter kom Ole Klindt-Jensen og C. J. Becker, og ved en hyggelig middag, som den danske ambassadør i Madrid indbød os danske kongresdeltagere til, mødte vi også Johannes Brøndsted, der morede os med en strøm af elegante og akademiske historier hjemmefra. Siden, ved den officielle, indledende kongresmiddag rådede den livligste stemning, hvor stemmerne steg i et crescendo, så at ingen kunde få ørenlyd, selv ikke den berømte abbé Breuil, da han søgte at holde tale gennem mikrofon.

Den samme gamle abbé deltog i øvrigt i de møder, der behandlede

brugen af en nylig erkendt dateringsmetode, målingen af det radioaktive kulstof 14, der kort før var ført frem af amerikaneren Libby. Det var interessant at iagttage Breuils ubevægelige ansigt, efterhånden som foredragsholderen påviste, at Altamiragrottens og Lascauthulens palæolithiske malerier formentlig var godt 15000 år gamle, hvilket snarest er kun tiendedelen af de langt højere dateringer, som hidtil var givet af de ældre arkæologer, mænd som Breuil og spanieren Obermaier. Breuil tog det pænt, og ved kongressens afsluttende møde blev han ved tildeling af en høj orden hædret for sine fortjenester for Spaniens palæolithiske forskning. Med de fine herrer i kongressens Conseil Permanent sad også den spanske undervisningsminister på forhøjningen og bragte ham den fornemme udmærkelse fra caudillo'en, general Franco. Da ministeren kom til dette punkt i sin tale, sprang den gamle abbé, der jo også sad på estraden, op med et smidigt afsæt og ramte med knæhaserne sin fine armstol, så at denne slog en baglæns kolbøtte ned fra podiet, og jeg husker, at Mathiassen og jeg, der sad ved siden af hinanden, slog en glad latter op i selskab med det oplivede auditorium.

Efter de faglige møder i Madrid delte kongressen sig i flere rejsehold til udflugter i terrænet. Min gruppe søgte hulemalerierne i de kantabriske bjerge. Busserne førte os over den katalanske højslette til Burgos med sin gamle katedral og over den øvre Ebro til kyststaden Santander. Et vigtigt mål herfra var den lille by Santellana del Mar, i hvis nærhed Altamiragrotten ligger. Grotterummet var temmelig lavt, vel to en halv til tre meter fra gulv til loft. Gennem tiden er kalkstenen i klippen noget gulnet og mørknet af luftens og turistbesøgenes indvirkning. Der var udbredt dækkener, så at man liggende kunde komme billederne i loftsfeltet på tilstrækkelig afstand. Endnu er grottevæggen lys nok til, at de rødbrune dyrefigurer står nogenlunde klart frem på den gullige grund. Nu lå da bedagede herrer og unge damer på ryggen ved siden af hinanden og så den ludende vildokse rette sit skulende blik mod jægeren, bebragteren, og man beundrede den springende bison. Stort set svarede billederne knap til mine forventninger. Det skulde blive bedre i Lascaux.

Efter et besøg også i Bilbao forlod vi Spanien. I Bordeaux tog jeg afsked med Mathiassen, Ella Kivikoski og Norling-Christensen og rejste nu ad en sidebane over Périgueux til en lille by, Condat, hvorfra det skulde være muligt at komme til Lascauxgrotten ved Montignac. Jeg kom i mørkningen til det lille landhotel i Condat, som professor Brøndsted havde fortalt mig fandtes dér, og her fik jeg husly for natten. Den unge vært gik hyggeligt rundt i tøfler og var så venlig at låne mig en cykel næste morgen. På den tilbagelagde jeg om formiddagen den tretten kilometer lange tur til Montignac, og det blev en nydelig tur langs floden Vézères rolige strømløb i en dal randet af lave, lyse kalkklipper. Ved

grotten stod en ung mand og solgte adgangstegn. Det var ham, der få år forinden på kaninjagt tilfældigt havde opdaget indgangen til hulen. En lang trappe førte ned. Man mener, at mugdannelse ved lufttilgangen udefra udsætter billederne for en vis fare, og siden er da hulen blevet lukket for adgang, en bestemmelse, der næppe kan indvendes noget imod.

Lascauxgrottens galleri af billeder fra istidens slutning overgår nemlig, så vidt jeg kan bedømme, absolut Altamiras. Billederne står på en smuk hvidgrå naturlig kalkbund endnu ikke mørknet ved iltning af indsivende luft udefra. I Altamira var den rødbrune farve fremherskende, mens her mest grønlige og gråsorte vildheste og bisoner galoperede fremover eller poserede på den lyse bund. Jeg blev en rum tid i hulen, men tiltrådte så over Montignac samme vej tilbage for at nå det tog, der fra Condat over Périgueux, Limoges og Orléans skulde føre mig til Paris.

Hertil kom jeg ved ti-ellevetiden om aftenen. Lysene på broerne og kajerne gav genskær i Seinens mørke vande, som for elleve hundrede år siden bar vikingernes flåde op til spærrebroerne, der dengang forbandt Île-de-la-Cité med flodens nord- og sydbred. Ikke vidste jeg da, at jeg tyve, femogtyve år senere skulde komme til at beskæftige mig indgående med vikingerne i Franken. I Paris blev jeg et par dage for at studere museerne, Louvre, Versailles. Jeg tog med toget til Versailles, til det prægtige, lidt kolde og nu efter tre hundrede års historie noget afblegede slot fra de enevældige kongers tid.

Samme dag var en festdag, åbenbart en national, for fra triumfbuen paraderede med fuld élan betydelige troppeafdelinger og beredne styrker i fuld og stram galla ned ad Champs Élysées. Men feststemningen kan ikke have været stor. For netop denne dag meddelte løbesedler om Dien Bien Phus fald, den stærke franske junglefæstning, som længe havde holdt stand i det nordlige Indokina.

Om aftenen den 8. maj tiltrådte jeg den sidste del af hjemrejsen og blev næste dag på banegården i Odense modtaget af familien, som straks kørte mig ud i Hesbjergskoven, for at øjet kunde glædes over den nysudsprungne bøgeskov.

Bekendtskaber

I dette samme år, 1954, havde jeg, som tidligere omtalt, på Munksgaards Forlag udsendt det første bind af Fynske Jernaldergrave. Det fik en venlig modtagelse. Blandt takkebrevene vil jeg nævne et par fra Sverige, det ene fra professor Gunnar Ekholm i Uppsala, den fine kender af det romerske importgods i Norden, og med hvem jeg fra nu af trådte i nær

brevforbindelse. Endvidere fik bogen betydning for den svenske professor C.-A. Mobergs studier over den førromerske jernalder, som den også fik det for C. J. Beckers herhjemme. Fra Danmark kan jeg nævne en hilsen fra Ole Klindt-Jensen, der omtrent samtidigt udsendte sin bog om den store bronzekedel fra Brå. Endnu en hilsen kom, fra professor Gudmund Hatt, den store kulturgeograf og udgraveren af de bopladser, som gav det første solide grundlag for vor viden om den ældre jernalders udbredelse i Jylland og om bebyggelsens karakter.

Jeg vil også gerne nævne den fine gamle lensbaron Hans Berner Schildden Holsten, hvis fornemme og samtidig hjertelige og indladende væsen gjorde ham almindelig afholdt i Historisk Samfund for Fyns Stift. Han var formand for samfundet det meste af en menneskealder. Efter hver årlig generalforsamling inviterede han og lensbaronessen til sammenkomst og middag i *Langesø*s fine gamle sale.

For en indsats i det kulturhistoriske arbejde på Fyn vil jeg også gerne nævne journalisten Ib-Paulsen ved Fyens Stiftstidende. Han var så venlig gennem årene at vise både mit arbejde og mig personlig mange og betydelige tjenester, til han for tidligt gik bort i 1973. Jeg gemmer adskillige festlige »samtaler« fra hans smidige, varme pen og husker hans særlige evne til personlig indlevelse i sit »offers« psyke. Også som kunstmelder viste han museet stor interesse, og vi følte hans død som et stort tab.

De nye personlige forbindelser, tiden under sit stadige fremløb skænkede den taknemmelige modtager, var jo nøje forbundne med museumsarbejdet i marken. I forbindelse med min fynske fredningsrejse 1953–54, som havde ført mig fra Assens til Bågø i Lille Bælt, blev jeg nu også fra det lille anløbssted Rørdam under Wedellsborg færget de fem, seks kilometer over bæltet til den lille Brandsø for at tilse de to her bevarede dysser fra stenalderen. Samme år blev jeg inviteret til at udgrave et urnefund i Kongeskoven på Wedellsborg Hoved. På pladsen foran den mægtige hovedbygning, med sin indbyggede »barfred« fra middelalderens Iversnæs, var netop et større jagselskab i opbrud. Lensgreven og lensgrevinden indbød mig til frokost. I hall'en hang den ene af de to lurer fra Tellerup, mørk i farven mod kalkvæggen, hel og uskadt. Der var noget betagende over Wedellsborg, dets herskabs naturlighed, lensgreve Julius' venlighed og Inger Wedells lidt hvasse humor, der afvæbnede sig selv i ansigtets smukke smil. Dernæst var der de gamle slotsbygningers format, deres rigdomme af udstyr og kunst: Rubens, Jens Juel, de talløse anemalerier. Nogle år senere fik jeg lejlighed til for Historisk Samfunds medlemmer på sommerudflugt at redegøre for slottets historie.

Arbejdet med oldtidsminderne førte mig til adskillige andre herregårde. I 1954 restaurerede jeg de prægtige grupper af stendysser i Holstens-

huses skove, Alléskoven og Pipstorn. Jeg besøgte det stolte Gyldensteen og med særlig fornøjelse det fine, mere ydmyge gamle Hofmangave, hvor dengang endnu forfatterinden Inger Hofman Bang levede tillige med sin søster, malerinden Ellen Hofman Bang, højtbedagede begge, friske, og førstnævnte foreviste den botaniske have, som en forgænger i slægten, botanikeren Niels E. Hofman Bang, i sin tid havde grundlagt her ud til det lave nordfynske kystlandskab. I stamfaderen Niels Hofmans fine nyklassicistiske hovedbygning og mellem de gamle bindingsværksklader færdedes også engang i århundredets begyndelse Nationalmuseets direktør, Sophus Müller som slægtning. Mens frøken Inger bød mig en moden frugt af figentræet i haven, talte hun om den ansete arkæolog, men syntes ikke at have sat ham personligt højt.

Historisk Samfund har også et par gange bragt mig til Glorup, hvor jeg den ene gang holdt det obligate foredrag for deltagerne. Af greve og grevinde Moltke-Huitfeldt blev vi ført gennem salonerne med deres rige udstyr af møbler og kunst samlet af slægten, siden A. G. Moltke i 1760'erne gav slottet sin nuværende ydre form. Af grev Moltke-Huitfeldt har jeg siden haft tilladelse til at vandre i parken, den, som H. C. Andersen i dobbelt forstand illuminerede i sin beskrivelse af soldaternes hjemkomst i 1848. Dette afsnit læste jeg nu op i slotsgården for samfundets medlemmer. Vandringen ned gennem den en kilometer lange park til dens låge i syd og dernæst turen til fods videre ad den stille markvej sydned mod det røde slot, det ældgamle Rygård, der en kilometer fremme hæver sig højt af sine beskyttende grave, hører til mine bedste oplevelser. Dejligere kunde mit gamle fædreland ikke ses. Nu er Glorupslægtens unge rykket ind i de Bild'ers og Urners gamle borg.

I den samme sydøstfynske egn, hvor landet flyder med mælk og honning, har jeg ofte besøgt *Regissekilden* i Frørup sogn. Den gamle helligkilde flyder endnu, men ikke uden en nyere omgivende cementramme. Hvor vandet udvælder af kildens mund, kan man endnu let finde skår af de krukker, hvori man for blot hundrede år siden hentede det helsebringende vand op. Århundredlang ro hviler nu over stedet. Kildemarkedets larm er vejret hen.

Rasmus Brostrøms Død

Nu var der forløbet vel et kvart århundrede, siden jeg i slutningen af 1920'erne i den kære hjemby, Viborg, var begyndt at beskæftige mig med oldtidshistorie. Er trangen til historisk indsigt medfødt, eller opstår den gennem omgivelsernes påvirkning? Var den hos mig medfødt, så blev den opmuntret af min Fader, og Rasmus Brostrøm førte den videre,

som jeg udførligt beskrev det i disse erindrings første del. I sin høje alder boede han i Hellerup hos sin søn, fysikeren Karl Jakob Brostrøm. I vinteren 1955 afgik min gamle ven ved døden femogfirs år gammel og jordedes på Viborg kirkegård. Ved en middag om aftenen ydede flere af selskabet den bortgangne ven deres hyldest. Først omtalte »Mester Hugo« ham som grand seigneur'en og som den fine iagttager ude i terrænet; sidst mindedes jeg »trylleslottet« på Mogenshus. Begge havde vi båret, da vor gamle vens kiste sænkedes i graven.

Brostrøm satte sig ingen direkte litterære spor. Han virkede gennem sin evne til iagttagelse, ved meddelelse i samtale af sin store viden om Viborg by og omegn gennem tiderne. Man ser da også Brostrøms navn ofte nævnt i noterne til Hugo Matthiessens senere arbejder. Desværre nåede hans store kendskab til Viborg markjorder ikke at få skriftlig afrunding i en afhandling herom, som han havde lovet redaktionen af Viborg bys Historie, som udkom 1940–41. Ingen kendte vel som han tidernes spor i landskabet. Han vidste, hvor færdselen i middelalderen havde slidt vejene ned i huler, dér hvor de trak sig op eller ned over en kant i landskabet. Om dette talte han fåmælt med sin dæmpede stemme, men klart som i sine breve og med lunet lysende i blikket.

Fynske Jernaldergrave

Omtrent samtidigt med dette dødsfald i vinterens hjerte, en vinter så bidende som man synes, man kan erindre vintrenes karakter dengang, blæste i december måned milde vinde fra København, idet Carlsbergfondets direktion tildelte mig et betydeligt beløb til trykning af Fynske Jernaldergraves andet bind. I dette har jeg optaget alle den ældre romerske jernalders grave fra den fynske øgruppe. Med Fynske Jernaldergrave har jeg også haft den bihensigt at vise for mine fagfæller i nutiden, hvor stor og vigtig en opgave der endnu henligger uløst, når man tænker på den umådelige mængde af den ældre jernalders oldsager, som stadig ligger upublicerede i vort lands museer og altså for en stor del er ukendt. En fuldt begrundet og afvejet opfattelse af det vigtige forhistoriske tidsrum, som den ældre jernalder er, kommer nok ikke til at foreligge, før danske arkæologer samler sig til den tidkrævende, men let løselige opgave at optegne og afbilde alle fund fra perioden, i et samlet værk opdelt i landsdelsbind.

Samme år, i hvilket Fynske Jernaldergrave II udkom, blev min søn, Esben, student for Odense Kathedralskole. Ham og vor datter, Ingrid, der året efter tog realeksamen fra sin broders skole, tog vi nu med på en bil- og campingtur til Italien. Over St. Gotthard nåede vi til Milano og

kørte derfra ad Via Emilia til Ravenna, til Firenze, Assisi og Roma, en herlig tur, der åbnede et nyt blik ud over verden for de unge. Men om denne tur sydpå har jeg andetsteds skrevet udførligt. Vort sidste mål, før vi på tilbagereisen gled ind over grænsen til Danmark, var Hedeby halvkedsvold. Fra Haddeby kirke kom vi forbi »Oldenburg« frem til halvkedsvoldens nordre arm. Heroppe på den vældige spærring stod nok Harald Hårderåde, da hans pirater fra snekkerne ødelagde byen. Herom kvad en skjald: »Kongen så den høje lue slå op af husene; før otten var jeg oppe i borgens arm.« En anden kvad: »Til kongens by lod fordem Harald sine skibe løbe østfra uden skellig grund. Det burde ikke være sket.«

En Motte i Allerup

Et af mine mange bekendtskaber på landet i disse år var proprietær Aksel Petersen på Allerup Skovgård. Han var en interesseret samler af stenalderflint især fra en rigt udstyret boplads fra den yngre stenalder i Allerup Vimose, på et sted hvor jeg tidligere havde marksamlet for at øge museets ældre fund fra denne plads. Nu fortalte han, at der inde i Allerup bymidte lå en kæmpehøj og bad mig se på den. Bagest i et lavt haveteræn til en bondegård lå der virkelig en jævnt rundet jordhøjning, som kunde se ud til at være en gravhøj, men det var mig straks påfaldende, at foden hele vejen rundt gled over i en fugtig forsænkning af højen, og jeg gjorde mig det klart, at der måtte være tale om et hidtil ukendt eksemplar af de små tidligt middelalderlige forsvarsanlæg, man med en fransk betegnelse kalder motter. En sådan motte havde jeg nylig besøgt ved Højstrupgård i Svindinge sogn, en anden tæt syd for Hverringe, en tredie, »Jomfruhøjen«, i Lundsgårds skov syd for Kerteminde. Spørgsmålet er, om ikke vikingerne under deres mange indfald i Normandiet sammen med mange andre kulturtræk her har lært disse små stedlige forsvarsanlæg at kende og har ført ideen hjem til Danmark. På Bayeuxtapetet ser man et angreb på borgen Dinant, der er afbildet just som en motte. Om anlægget i Allerup skrev inspektør Hans Stiesdal ved Nationalmuseet glad over meddelelsen: »Det er jo ikke hver dag, man finder en motte.«

Mindesmærket ved Glavendrup

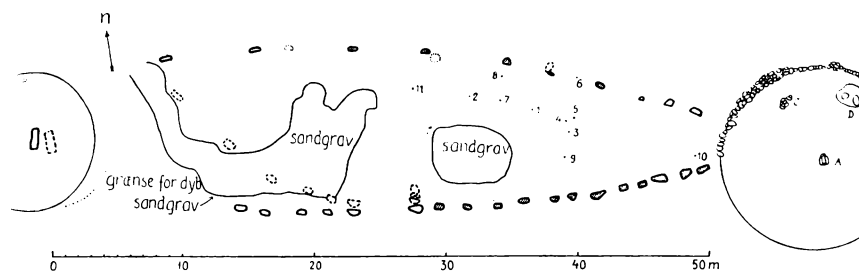
Så længe motten i Allerup ikke er blevet nærmere undersøgt, er der intet til hinder for at mene, at dette mindesmærke kan jævnføres i alder med monumentet i Glavendrup fra vikingetidens midte.

Gennem en del år havde det berømte anlæg ved Glavendrup været mig en torn i øjet. Siden den lærde verden i 1806 fik kendskab til den store sten med Danmarks længste runeindskrift, har tilstanden på findestedet været utilfredsstillende. At stenen har overlevet, er et held, en lykke, således som det fremgår af Vedel Simonsens brev i det nævnte år til Rasmus Rask (se Fynske Minder 1958, s. 83). I 1864 blev den omvæltede sten rejst på en lille nykastet højning. Her havde vedvarende grusgravning ødelagt det meste af den statelige skibsførmede stensætning, i hvis vestlige ende runestenen har stået, muligvis som den afsluttende stævnensten. Da Vilhelm Boye i 1894 for Nationalmuseet forsøgte en istandsættelse, måtte den vestligste del af den sydlige stensrække, der lå væltet, forskydes noget mod nord, fordi der var dybe huller efter grusgravningen. Herved fik skibssætningen en skæv form, og det hele anlæg, med runestenen stående uden for på den kunstige høj, virkede forkeret restaureret.

På grund af en ikke afviklet arbejdsløshed i landet lod det sig endnu i 1959 gøre at opnå statsstøtte til beskæftigelsens opretholdelse, og ad denne vej havde en del store arkæologiske arbejder ladet sig gennemføre, for eksempel udgravningen af kongehøjene i Jelling og gravpladsen ved Lindholm Høje. Stiftsmuseet fik nu af Arbejdsministeriet bevillet de fornødne midler til arbejdet i Glavendrup.

Siden restaureringen i 1894 er der blevet kørt adskillig jordfyld ned i den gamle grusgravs huller. Herved var terrænet bragt så vidt op i sin fordums højde, at nu seks af stenene i vest i skibssætningens sydrække lod sig flytte tilbage til de rigtigere steder i den oprindelige stensbue. De to stensrækker er da udgået i hver sin letsvungne bue fra den lille høj i østenden, har ved skibets midte haft en største afstand af tolv meter fra hinanden og er atter konvergeret hen mod den kunstige højning i vest,

I 1958 blev skibssætningen ved Glavendrup, fra vikingetiden, restaureret og udgravet. I forbindelse med sin besigtigelse i 1864 tegnede Magnus Petersen et rids af anlægget, som det da så ud, med runestenen liggende i et hul. Opmålingen her viser mindesmærkets plan efter restaureringen i 1958.

hvor runestenen endnu står, idet dog højen blev gjort noget lavere nu, og stenen dermed sænkedes tilsvarende. Den står dog vist ikke på sit oprindelige sted; thi skal man dømme ud fra enkelte huller i undergrunden efter forsvundne sten i nordrækken, har den snarere stået fem til syv meter længere mod vest, sikkert på flad mark og ikke på høj. Stenskipet er nu 50–51 m langt. Et dybt hul bag højen med runestenen hindrede os desværre i at foretage flytningen nu. Siden har bymændene i Torup og Glavendrup opfyldt hullet med jord, således at en flytning af stenen på ruller og træskinner ved hjælp af et taljetræk vilde kunne foretages de fornødne meter mod vest. Sygdom i mine sidste år ved Stiftsmuseet hindrede mig desværre i at udføre dette afsluttende stykke arbejde.

Over halvdelen af skibssætningens indre var gennemrodet ved gammel grusgravning i jordsmonnet. I det urørte område blev nu muldlaget afgravet, og det lykkedes at blotlægge elleve brandpletter, med aske og svage rester af brændte ben. Disse ubetydelige grave udgør da en stedlig gravplads. Runestenen er efter sin indskrift rejst over »Alle, viernes gode, hirdens højværdige thegn«. Men af Alles, den stedlige stormands grav fandtes intet spor. Vi må da spørge: Er sten og skibssætning rejst som et hædersminde over den nordfynske stormand? Døde han i udlandet? Stenen melder ikke, at han faldt i viking.

Arbejdsmånedene ved det navnkundige mindesmærke hører til mine bedste erindringer fra feltlivet, og tit har jeg siden talt der til interesse-rede og til selskaber om vore forfædre i vikingetidens hedenske Nordfyn. Sidst var vel, da jeg i maj 1970 med mit sidste hold studenter ved Odense Universitet gennemgik monumentets historie, mens mejserne kvidrede, og forårssolen brød sig vej gennem løvhanget ned til os.

Norge

I disse år var jeg stærkt optaget af forberedelserne til det tredje bind af Fynske Jernaldergrave. Dette skulde behandle de fynske gravfund fra den yngre romerske jernalder. På den internationale arkæologkongres i Hamburg sommeren 1958 havde jeg med stor interesse kunnet lytte til professor H. J. Eggert's fængslende og nylig fremsatte betragtninger over den romerske jernalders tidsbestemmelser, den såkaldte »korte« kronologi. De blev af betydning for udredningen af dateringerne i mit bind III og fik særdeles gode vilkår for lagring, da bindet ikke udkom før ti år senere, og da også frugterne fra det nu tilkommende udgravningsarbejde på Møllegaardsmarken ved Broholm skulde tilsættes mosten under lagring.

Men nu vilde jeg også gerne til Norge, for at studere de rige norske

Glavendrup. Mindesmærket fotograferet fra øst, maj 1959.

jernalderfund fra tidsregningens 4. århundrede. Til studierejsen stillede Carlsbergfondet efter min ansøgning de fornødne midler til rådighed. Det var første gang, jeg skulde besøge Norge, men det blev lykkeligvis ikke den sidste. På Universitetets Oldsaksamling i Oslo hilste jeg på adskillige gamle kendinge: på Anders Hagen, senere professor i Bergen efter Johannes Bøe, på runologen A. Liestøl, på de dygtige arkæologdamer Wencke Slomann og Charlotte Blindheim.

Efter en uges ophold i Oslo turde jeg vente forstærkning hjemmefra gennem min ægtevivs ankomst. Sammen besøgte vi Oslos seværdigheder: stadens prægtige rådhus og den mærkelige Vigelandspark. Med båd

Forfatteren ved endt arbejde i Glavendrup, november 1958.

over fjorden kom vi til Bygdøy, besøgte her Norsk Folkemuseum og jo ikke mindst vikingskibene.

Fra Oslo vilde jeg forlægge studierne til Bergen. Her var den store forsker Haakon Shetelig ikke mere, og havde længe i ledersædet været fulgt af professor Johannes Bøe, en af disse skarptskårne mørke nordmænd, der, som mange islændinge, aldeles ikke ser nordiske ud, men nok tør være efterkommere af mørke keltiske mænd og kvinder, som norske vikinger tog med hjem til bygderne efter togene til Irland og Skotland. Undervejs med Bergensbanen kunde vi fra toget nyde udblikket over de herlige landskaber gennem Hallingdalen, over Hardangerviddas is- og sneverden, Vossevangen ude i vest langs fjordene til Bergen.

Nær Bergenshus' fæstning og Haakonshallen, hvis tag endnu ikke var lagt efter prøvelserne under krigen, lå stadig den hele velbevarede række af Tyskebryggens høje træhuse. Her gravede Asbjørn Herteig, som jeg traf i Spanien, og her for første gang også den unge magister Peter Seeberg, som nu lærte udgravningsjobbet og to år senere skulde blive museumsinspektør i Viborg.

Det faglige mandskab på Bergens Museum var alle bortrejst på sommerferie. Jeg kunde da frit studere de rige vestlandske jordfæstegrave, for eksempel gravpladsen ved Kvasseim. Efter rigt udbytte her kunde vi efter fire, fem dages ophold rejse videre til næste bestemmelsessted, Stavanger. Postrutebilen førte os gennem naturskønne bygdelandskaber langs den indre Hardangerfjord. Vi standsede ved den tvedelte skummende Låtefos før opstigningen til det mægtige Røldalfjeld. Vejen arbejder sig opad og frem i stigninger, ned i fald, gennem skarpe sving og kur-

ver, sidst ned ad Hordabrekken til Hordatun ved det dejlige violblå Røldalvann. I den anselige og hyggelige fylkestad, Stavanger – det var jo før det store olieeventyr – gjorde den gamle katedral indtryk på os. Bag dens lave, tunge og tætte murmasse lå katedralskolen. På legepladsen mellem dens lave længer galoperede jo den lille blege Marius, »den vrede Achilles«, af sted med sin løftede lineal, som jeg huskede ham fra Aleksander Kiellands vemodige og muntre fortælling fra den danske læsebog i mellemkolen i Randers statsskole.

Hos Odmund Möllerop på Stavanger Museum studerede jeg nogle dage i de fyldige samlinger. Möllerop var vor fører i en udflugt pr. bil over Jæderen. Det blæste kraftigt, især da vi endte ude ved Atlanterhavskysten. I sin arkæologlejr dér bød Odmund på middagsmad, og fra barakken kiggede vi ud på Atlanterhavets tunge dønninger, der bruste og brødes i den lave, stenede kysts forvold af svær stenral, der raslede i bølgebrogdet.

Møllegårdsmarken

Af stor betydning for mine studier til det kommende bind III af Fynske Jernaldergrave blev det, at jeg året efter, i 1959, endelig fik lov at genoptage N. F. B. Sehesteds undersøgelser på Møllegårdsmarken ved Broholm, afbrudte ved hans død i 1881. I sommeren 1959 foreviste jeg for medlemmerne af Historisk Samfund Glavendrupmonumentet i sin nye skikkelse, og nu trådte fra baggrunden Jørgen Sehested til Broholm hen til mig og antydede sin interesse for genoptagelse af det arkæologiske arbejde på Møllegårdsmarken. »Men De vil jo ikke give os lov, Hofjægmester,« sagde jeg og mindedes sidst på Broholm i 1952. Nu gik imidlertid sagen i orden, og i sensommeren kunde jeg gå i gang med den store opgave at grave den berømte gamle gravplads færdig. Det kom til at vare otte år.

Først gjaldt det nu om at finde grænserne for de gravninger som den gamle Sehested havde afsluttet i 1881. Hvis opmålingsplanerne i det sidste af hans to store arbejder, Archæologiske Undersøgelser, var rigtige, skulde det være gørligt at finde grænserne i jorden for hans udgravninger for otteoghalvfjerds år siden. Det holdt stik. I min søgegrøft stod skellet i fylden som trukket efter en lineal. Under vor første afdækning blev der blotlagt 70 nye grave, både urner og brandpletter. Siden blev der fortsat med en eller to årlige udgravningsperioder, indtil arbejdet i 1966 kunde anses for afsluttet. Til Sehesteds 381 grave kom 1628 nye. Pladsen har da rummet godt to tusinde grave, som i museet bærer løbenumrene 1–2009, foruden de ikke få grave, som i sydvest utvivlsomt ligger under amts-

vejen. Med tre 20 m lange søgegrøfter vestud fra landevejen blev det fastslået, at gravpladsens sydvestgrænse må ligge under vejen.

Gennem de otte ivrige arbejdsår blev der blotlagt rige fund. Helst vilde man sammenligne dem med oldsagerne fra de rige østsjællandske grave fra den yngre romerske jernalder; men de sidstenævnte er jordfæstegrave, hvis gravgaver pensles frem urørte af ild, mens derimod på Fyn ligbålene flammede på alle gravpladser, og gravgaverne: lerkar, glasbægre, indført bordservice og dragtprydelser af guld og sølv sank søndret og smeltet ned i det udbrændte bålved. Under arbejdet i marken var kystode Skov Hansen min aldrig svigtende fælle. Hjemme i museet tilkom det ham at skylle de titusinder af skår og bagefter at samle dem ved limning, et arbejde, hvori jeg også gerne selv deltog.

Der kunde indtræde stjernestunder herude. Det kunde jo ske, at den sorte fedtede båljord i en brandplet kunde lyse op, når spatelen stødte på den romerske jernalders halssmykke, berlokken af guld, den lille yndige filigranprydede hængeperle, eller det glimtede, da en aureus, en guld-mønt slået af kejser Caracalla i Rom, blev pillet frem blandt de brændte ben i en urne. Mærkeligt var det også på ildsværtede lerkarskår i en brandplet at iagttage figurer, der stod frem i relief, og at læse romerske bogstaver, versaler, som siden viste sig at samles i navnene på de vejugtinder, der i det keltisk-germanske stræk langs Rhinen mellem Frankfurt og Basel tog sig af de vejfarendes velfærd. Sådanne smukt rødbrændte lerkar med figurfremstillinger i relief blev tilvirket af romerske håndværkere i disse provinser og nåede i enkelte tilfælde gennem handelen helt op til Danmark.

Det store gravfund fortjente en udførlig behandling, og i 1971 udkom Gravpladsen på Møllegårdsmarken i et tekst- og et tavlebind som 4. bind i Fynske Jernaldergrave, udsendt af Odense bys Museer som Fynske Studier IX.

I det gæstmilde Arabien

Siden 1953 havde P. V. Glob med sin fælle, den engelske arkæolog Geoffrey Bibby gravet i det navnkundige højfelt på den lille ø Bahrain i den persiske havbugt. I 1958 modtog Glob fra det lille sheikdømme Kuwait i nord, nær Eufrats og Tigris' udløb i bugten, en anmodning om arkæologisk bistand. Også her vilde man for noget af indkomsterne ved olieboring købe sig viden om en endnu ukendt fortid. Ved mønstring forud på den lille ø Failaka i bugten ud for Kuwait havde Glob og Bibby undersøgt et par steder, som de anså for egnede til udgravning. Glob spurgte, om jeg vilde med.

På grund af et mindre uheld af teknisk art blev den SAS-maskine, vi fire danske ekspeditionsdeltagere var på vej i til Kuwait, forsinket undervejs, men ikke os til skade. Tidligt på natten så vi Istanbuls lyshavstråle som et smykke af diamanter op mod os. I natten slyngede Bosphorus sig som et sort bælte gennem det gulligt og blåt glimtende lystæppederne fra nutidens arvtager af oldtidens Konstantinopel. Maskinens uheld bevirkede nu, at vi på selskabets regning fik et døgnsovnhold i den historiske stad.

Den kommende dag anvendte vi på bedst mulige måde. Derinde i Sofiamoskeen syntes kuppelen mærkeligt at svæve over Justinians vældige kirkerum, løftet af lyset, der bryder gennem kransen deroppe af buer om hvælvingens basis. Med sporvogn tog vi ud til den vældige forsvarsmur, der i en længde af fem, seks kilometer ude i vest dækker byen. Den ligger der prydet med tårne og tinder, den, der i 1453 blev overløbet af tyrkerne. En ulykke for europæisk civilisation, at disse muhammedanere skulde kue vor kulturs østlige forpost, svigtet, da det kom til stykket, af det øvrige Europa med den følge, at vor civilisation ikke længere indfatter Lilleasien og Syrien samt andre mellemøstlige områder frem til Mesopotamien. Men muren er prægtigt bevaret. Da jeg kørte ind fra flyvepladsen til bymidten hørte jeg en engelsk dame sige til sin ledsager: »It looks something like an old castle!« Det kunde næppe siges at være en overdrivelse. Mere måske siden om Istanbul.

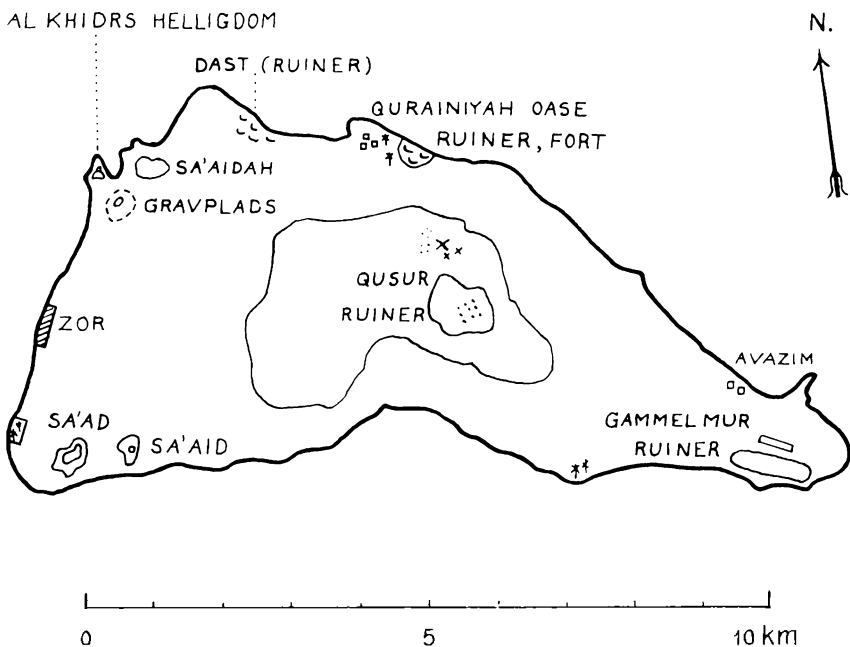
Den følgende nat fløj vi med en amerikansk maskine gennem Lilleasien, over Ankara, krængede om Syriens nordøsthjørne ind i Irak, over Ninive og Babylon og landede samme nat i Bagdad. Under vort ophold her fik vi i en nærliggende by lejlighed til udefra at se en helligdom med fine gyldne minaretkupler. Der var strømmet i tusinder af pilgrimme til,

men som vantro fik vi ikke adgang til templets indre. På tilbagevejen besøgte vi et mausoleum for det endnu da regerende dynasti. Tiden rider hastigt. Et par år senere faldt den unge konge med sin familie for oprørske officerers kugler. Som fører på denne rundtur havde vi en ung kvik iraker. Han hørte til den oldkristelige menighed, der har overlevet i Bagdad siden Kristi tid.

Næste formiddag fløj vi over Basra til Kuwait. Vi svævede højt med Tigris' strøm under os. I det klare vejr kunde man følge flodens mørke slyngninger gennem det hvidgrå lavland endnu ikke grønnet i den fremspirende vår. Så gled vi ned i ørkenen, i Kuwaits lufthavn. Her stod Glob og tog imod os glad og fortroligt smilende. Vi blev præsenteret i undervisningsministeriet for dets direktør Abdul Aziz Hussein og for professor D. Miqdadi.

I en lille motorpakot blev vi dagen efter færget over til vort endelige bestemmelsessted, den lille ø, Failaka. Efter små to timers sejlads dukkede en lav grågul kyst med spredte palmer og en anelig gruppe huse op af det blå hav. Der lå den lille stad Zor ved stranden med sine to tusind sjæle i kubiske lerhuse uden vinduer ud til gaden. Vi kunde ikke vide, at allerede to år efter vilde den kønne lille østerlandske by under olietidens hastige udvikling være omskabt til en samling grimme grå cementkasser,

Kortrids over øen Failaka i den Arabiske Golf. Den græske befæstning er på kortet betegnet Sa'aid.

Dr. Aage Roussell fandt under sin gravning i en hustomt nær stranden brudstykker af en støbeform af ler. Gipsaftrykket af den viser Aleksander den Store med strålekronen eller solguden Helios. Efter Kuml 1958, s. 197, fig. 8.

og at muezzinens melodiske kalden til bøn fra minareten vilde forvrænges i et højtalerbrøl. Men endnu vandrede kvinderne sort tilhyllede fra top til tå efter deres gedeflokke, ranke, med vandkrukke eller anden byrde på hovedet, sorte vandrende statuer mellem husenes solbelyste varmtgule lervægge. Uden for byens mure herskede dyb stilhed over landskabet, når da ikke dens umådelige fåre- og gedehjord brægende blev drevet på græsning. Væksterne derude groede nok så sparsomt. Nu og da kunde, hvis man kom i en af ekspeditionens to jeeps, ørkenfladen foran en ligesom løfte sig i en anelig blød havbølge. Det var millioner af græshopper, der lettede foran.

En god kilometer syd for byen lå på øens sydvestlige kyststrunding to højninger i det ellers helt flade terræn. Her havde Glob og Bibby året før fundet potteskår i overfladen. Den vestligste, Sa'ad, viste sig gennem de nærmest følgende års undersøgelser at rumme en bymæssig bebyggelse med husruiner, der gik tilbage til tidlig bronzealderkultur og hørte til den af Glob og Bibby siden opstillede og afgrænsede Dilmunkultur, som i det 3. årtusinde f.Kr. bredte sig om den persiske havbugt med forbindelse til Indien.

Den anden, Sa'aid, lå et par hundrede meter længere mod øst og hævdede sig 150 m bred til en højde af 3 m. Mellem disse to høje lå nede ved

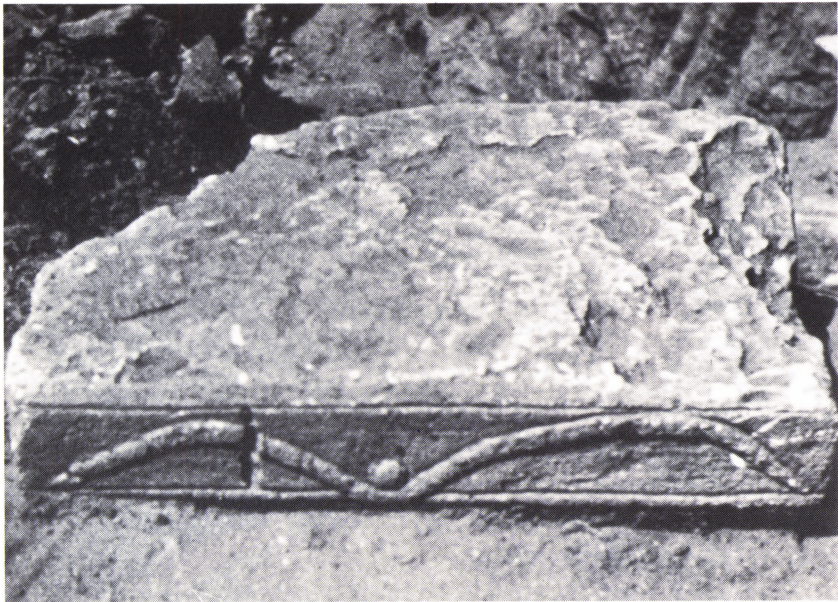
stranden tydelige spor af en helt sløjfet bygning, som min kollega, dr. Aage Roussell, udgravede, og hvor han morsomt påviste, at der i oldgræsk tid har ligget et hus her, vel et herberge for græske sømænd, der fór på bugten og nu skulde »tanke op« med Failakas ferske vand (Roussell, Kuml 1958). Denne hellenistiske bosættelse, der på Failaka skulde komme til udfoldelse som direkte følge af Aleksander den Stores tog mod perserriget og til Indien, tegnede sig ved udgravningerne i dette og i de to følgende år ikke mindre klart på højningen Sa'aid, som jeg fik overdraget ledelsen af.

Heldet var med. Straks den første dag stødte mine arabiske arbejdere på sten i en svær øst-vestgående mur af kalksten, udhuggede i et brud på øens midte. Murens godt 2 m høje stenbasis blev i oldtiden forhøjet med soltørrede lersten, Østens foretrukne byggeemne. Muren afsluttedes i hver ende af en kvadratisk formet bastion. Hele denne fortifikatoriske front viste sig ved de senere gravninger at være tilbygget nordsiden – muren af et kvadratisk fæstningsanlæg med 80 m lange mure, bygget oprindelig af Aleksander den Stores hellener som en fæstning, der rummede et tempel indviet til Ikaros' skytsgudinde, Artemis Soteira. Under Aleksanders efterfølgere blev fortet, vel efter 300 f.Kr., udvidet med de fire hjørnebastioner og visse forbindelsesmure, som jeg nu forefandt dem.

Midt i nordmuren blev der afdækket en snæver passage, snarere en dør, indrammet med karme af kalkfliser og afsluttet i mandshøjde med en overligger. Dennes smalle forside var prydet med en hængende dobbeltguirlande, som ikke havde det mindste med arabisk stil at gøre. Da snart efter professor Glob kom op til os fra Bahrain, kunde jeg fremvise den for ham med ordene: »*Det er Aleksander den Stores visitkort!*«

De klassiske kulturindslag på øen begyndte snart at gå op for Roussell og mig ud fra vore allerede opnåede resultater. Hjemme igen i Danmark fandt jeg Arrians Anabasis, et stort værk skrevet af grækeren Arrian fra Nikomedia i Bithynien i det 2. århundrede efter Kristus, et arbejde, der hviler på tabte skrifter af Aleksanders samtidige, f.eks. hans general, den senere Ptolemaios I af Ægypten, og admiralen Nearchos' skrift, Indika, om grækernes sørejse hjem fra Indusmundingen i Indien til Babylon, begge oversat til dansk af M. Cl. Gertz.

Arrians skrift giver ligefrem forbløffende oplysninger om stederne, der her interesserer os. I Anabasis, 7. bogs 19. kapitel, omtales udrustningen af en stor flåde ved Babylon, og Arrian fortsætter: »Aleksander havde nemlig planer om at bebygge og befolke såvel kyststrækningen ved Den persiske Havbugt som de dér liggende øer, da han tænkte sig, at dette land vilde kunne blive ikke mindre rigt end Fønikien. Hans hensigt med udrustningen af flåden var, at de skulde gøre et togt mod ara-

Failaka. Overliggersten tilhørende en yngre indgangsdør i fæstningens nordmur. Stens forkant er prydet med en sengræsk guirlande. Efter Kuml 1958, s. 176, fig. 4–5. Vi kaldte stenen Aleksander den Stores Visitkort.

bernes hovedland . . .«

I kapitel 20 fortælles videre om, at landets rigdom pirrede kongen: » . . . Det meldtes ham, at der overalt i landet fandtes havne, som egnede sig godt til at afgive ankerpladser for hans flåde, ligesom de også gav god lejlighed til at anlægge byer derved. Det blev fremdeles berettet ham, at der ude i havet foran munden af Eufkrat lå to øer. Den første af dem, som ikke var langt fjernet fra Eufrats udløb, idet der kun var en afstand

af henved 120 stadier (godt 22 km) til den fra havkysten og fra flodens munding, var mindre; . . . på den fandtes også en helligdom for Artemis; . . . på dens græsgange fandtes der vildgeder og hjorte, og de var fredlyste og indviede til Artemis. . . . Aleksander befalede, at den skulde kaldes Ikaros efter øen Ikaros i det ægæiske hav.« Dernæst fortælles om den fjernere ø, Tylos, som måhænde er identisk med vore dages Bahrain.

Under den omtale, Arrian vier de to øer i Den persiske Havbugt, nævner han ikke udtrykkeligt anlægget af en by. Men i det følgende kapitel 21 skriver han efter at have fortalt om den store kanal Pallakopas, som regulerede den østfor løbende Eufratflods vandstand, følgende: »For disse arbejders skyld sejlede da Aleksander ned ad Pallakopas til søerne, *lige til arabernes land*. Dér opdagede han en gunstigt beliggende plads, hvor *han lod anlægge en befæstet by*, og i denne bosatte han en del af de hellenske lejetropper, dem, som var villige til at bo dér, og dem, som på grund af alder eller en eller anden legemsbeskadigelse ikke egnede sig mere til at gøre militærtjeneste.«

Heraf kunde man tro, at Failaka blev et hvilehjem. Den befæstede by kom til at ligge på øen, og nede ved stranden lå det af Roussell udgravede »hvile- og plejehjem«. Så klart kunde dog linierne i februar-marts endnu i 1958 ikke trækkes op, da vi endnu manglede nærmere kendskab til Arrians tekst. Foruden overliggerstenen i fæstningens (eller byens) nordmur kendte vi af vigtige fremdragne oldsager kun en kalkflise funden en snes år tidligere med følgende betydningsfulde græske indskrift: »Soteles, borger i Athen og soldaterne (indviede dette) til Zeus Soter (frelseren), til Poseidon og til Artemis Soteira (frelserinden).« Denne sten er med andre fund afbildet i min artikel i Kuml 1958: Aleksander den Stores visitkort. En artikel skrev jeg også efter opfordring udefra om Failaka og denne øs plads i historien til det store tidsskrift *The Illustrated London News* i London, afsendt i oktober 1959, optaget i nummeret for den 27. august 1960. I 1960 kunde professor Kristian Jeppesen påvise, at Failaka virkelig er Irakos, idet han afdækkede fæstningens Artemistempele, læste stelen for templets indvielse, og indskriften viste klart, at Failaka af sine græsktalende beboere dengang kaldtes Ikaros, se her forklaringen under planen s. 128 og hans artikel i Kuml 1960.

På Bahrain

Nu syntes Glob, at vi også skulde se herlighederne i hans arkæologlejr i det gamle portugisiske fort på Bahrain. Til gæsternes ære var der den første aften arrangeret festmiddag i kantinen, et hus flettet af palmblade. Kokken havde kogt et bjerg af Bahrains kæmpemæssige kraftigt vel-

Den græske befæstning af Failaka fortsatte gennem et par hundrede år, og øen bar navnet Ikaros. Det græske kulturindslag viser sig for eksempel i dette rand- og ørebrudstykke af en stor vinkande, amfora. Det bærer på hankens overside et klart stempel, der viser at øen Rhodos er stedet, hvor typen er fremstillet i masseproduktion til eksport.

smagende rejer; så havde han spidstegt kød, nok får eller kamel, og der sluttedes med frugter. Til disse duftende herligheder serveredes Château Neuf du Pape, og til kaffen fattedes ingenlunde cognac.

Med fornøjelse kunde jeg i disse muntre dage hilse på lyrikeren Hans Hartvig Seedorf. Han var ung og munter som de yngste uden at miste det mindste af sin naturlige værdighed. Han var udsendt af radioen for at dække ekspeditionen på Bahrain. Under et besøg hos et dansk ægtepar ansat ved olieselskabet foreslog Glob, at vi her fjernt fra Danmark skulde synge et par af Seedorfs viser. Det gjorde vi, og det glædede åbenbart den gamle digter. Jeg husker det stille smil, som gled over hans ansigt. I bilen hjem derfra kom jeg tilfældigt til at citere et vers fra en af korskangene i Sophokles' Antigone, læst i gymnasiet: »Artemis, hvis sølver-

pile funkle mellem Lykiens bjerge . . .«, hvorpå Seedorf uden vaklen førte strofen til ende i samme smukke gamle oversættelse af Thor Lange. Han gjorde det på et dansk, så smukt det endnu kan lyde, når brugeren taler det med naturlig ærefrygt, og han som i dette tilfælde svøbte strofen i sin varme, velklingende stemme.

Hjemrejse fra Arabien

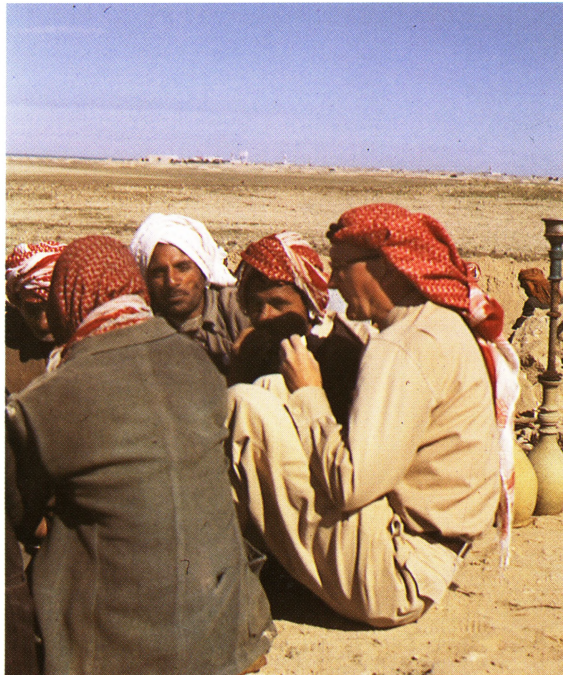
I selskab med Glob, Poul Kjærum og læge Lüneborg lettede jeg fra Kuwait's lufthavn. Vi fløj over den gule og golve ørken, til vi et par timer senere passerede bjergkæderne Libanons og Antilibanons sneklædte kamme, der omslutter det favre Damaskus i den frugtbare grønne dalkedel. Over Cypern fløj vi videre til Grækenland, mens de græske kyklader dernede på det vinblå havtæppe gled forbi os og bagud. Så landede vi i Athen. Tænk, i Athen!

Ad de snævre og hyggelige gader i den ældste bydel vandrede vi op til Akropolis. Det gyldentbrune marmor lyste i Propylæernes brede trapper og i de flankerende doriske søjler. Aldrig havde jeg forestillet mig målene så store, slet ikke det betagende syn, hvor opgangens øvre tværgående søjlerække åbner for borgklippens lette stigning kronet af templet for byens beskytterinde, Athene Parthenos. Jomfruens tempel har lidt gennem tiden. Marmorhvidt er det ikke, men står med en let farvning af to årtusinders vindkys og regnens gråd, og tyrkerne lagde jo krudt i det. Nær dets side kaster Erechteions fire kurvebærende søstre ufravendt blikket op til Storesøster.

Under de gentagne besøg på Akropolis sendte jeg tanken femogtredive år tilbage i tiden, til min faders ivrige, varmt optagne gennemgang for os i de tre gymnasieår af den græske oldtids arkitektur og øvrige kunst. Til gode lærere står eleven siden i uafladelig gæld.

Efter natlig overfart fra Athen til Kreta, den lange ø i syd, lagde vor damper til i Khania på øens vestende, og vi fik da om formiddagen en meget smuk sørejse langs øens nordkyst til vor sluthavn, hovedbyen Iraklion. Til styrbord hævede sig de høje bjerge, den lange øs rygrad. På det højeste, Idaberget, lå endnu megen sne. Her fødtes Zeus. I oldtiden tænkte man sig guden hvert år spire op af jordens skød legemliggørende årets vækst, mens kornet vokser og til sidst segner for seglen.

Etsteds i Iraklion holdt der jo en alderstegen bus, som flere gange om dagen kørte fire, fem kilometer østerud og derved forbandt byen med sin navnkundige nabo, kong Minos' slot, det forhistoriske *Knossos*. I et lidt større rum, dog næppe større end et almindeligt klasseværelse i en dansk kommuneskole, stod op til langvæggen en stol af sten og med højt

*Frokost i ørkenen ved
Sa'aid i samvær med arabi-
ske og iranske kulier.*

rygstød. Dette fordringsløse sæde kaldes kong Minos' tronstol. Herskeren har siddet her. Embedets majestæt fremhævedes af anselige vægbilleder, blålige og hvidgrå mands- og kvindeskikkelser på terrakottafarvet bund. Dobbeltøkser, men især tyrefremstillingerne, minder om den barske tyrekult, som fra det 2. årtusinde før Kristus er overleveret i sagnet om Minotaurus, Theseus og Ariadne. Landbruget og handelen blomstrede da på den frugtbare ø. På museernes keramik stråler de lyse farver fra lilier og stiliserede blæksprutter. Malerier på den lykkelige ø slotsvægge gengiver atletiske ynglinge og underdejlige piger, hofdamer med kunstfærdig håropsætning, krøllelækker, smækre midier, kjolelivet lokkende udringet, dertil det sorte blik fra det ikke perspektivtegnede øje, altid uimodståeligt funklende. Alt giver indtryk af lethed, af sorgløshed – af dæmpet, glad latter i krattene, som finnen Mika Waltari skriver i sin roman Zinuhe.

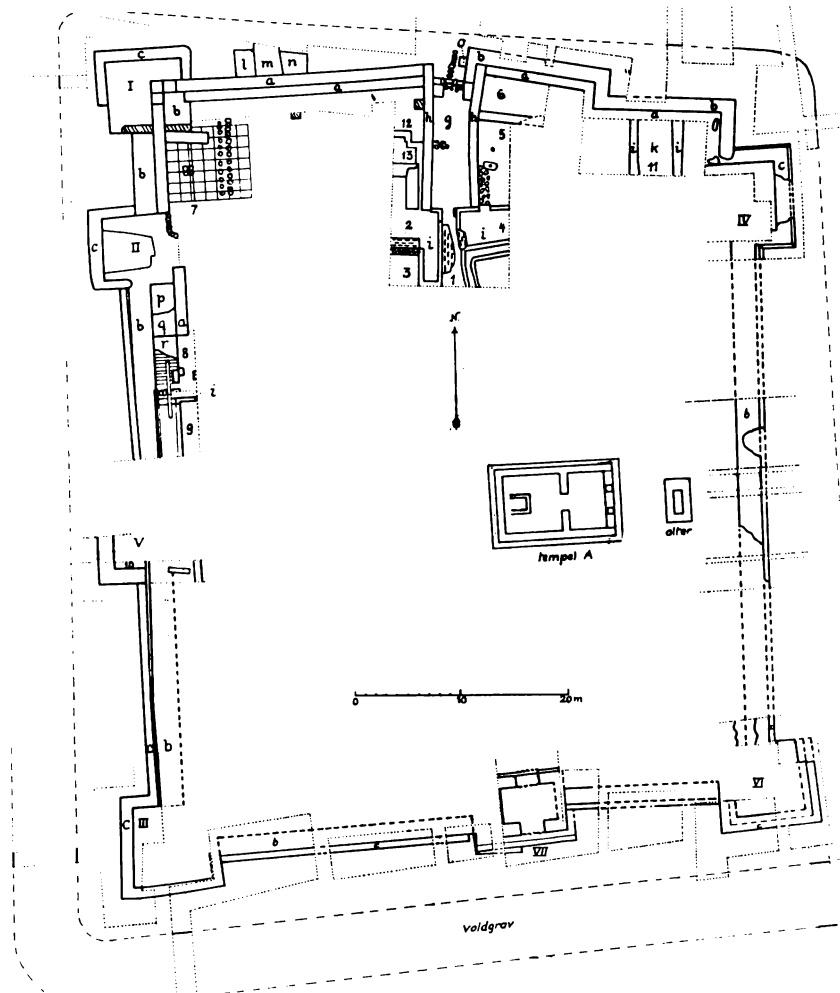
Araberne

I de tre år 1958–60, hvor jeg nogle måneder arbejdede på Failaka, viste det officielle Kuwait såvel som det folkelige element, de ca. hundrede arbejdsmænd, »kulier«, som stod til vor rådighed, betalt af myndighe-

derne i Kuwait, os venlighed og gæstfrihed. Der mærkedes ikke meget til de politiske spændinger, som siden er vokset så stærkt frem. Fra Kreta glider da tanken tilbage til Arabien i taknemmelig erindring om nogle få mænd, som huskes af mig fra enkelte oplevede optrin.

Isa Khalfán. På Sa'aid havde vi hvert år den samme arbejdsformand,

Det foreløbige plankort, som jeg efter hjemkomsten i 1960 kunde sende til professor P. V. Glob ved Forhistorisk Museum i Aarhus tillige med beretningen om mit treårige arbejde på Sa'aid. Kortet omfatter min frigravning 1958–1960 af fæstningens nord-, vest- og sydmur med de tilhørende hjørnebastioner, men ikke voldgraven. På planen er indlagt et rids efter professor Kr. Jeppesens plantegning i Kuml 1960, s. 154, af det af ham i 1960 udgravede tempelanlæg med alter; ligeledes udgravedes østmuren og stelen dette år af Jeppesen. Odense Byråd tilstod mig i hvert af de tre år, jeg var med på Failaka, velvilligt to måneders orlov.

Isa Khalfán på sit hvide æsel.

en aldrende fisker, Isa Khalfán. Han var anset hos befolkningen i Zor og var vist lidt af en »klog mand«. Man kan næppe tænke sig en stateligere skikkelse end denne jævne arabiske fisker. Jeg har et par farvebilleder af den beredne Isa med hvidt hovedklæde over det lange solbrunede ansigt med det gråhvide skæg. »Hesten«, han red på, var et fint, hvidt æsel, som han om dagen tøjrede ved en lille højning i Sa'aids sydvesthjørne, en høj af hellighed i øvrigt, hvor befolkningen visse nætter ofrede, omend hemmeligt. Somme tider gik jeg hen til det lille æsel og gav det den spiral-skårne skræl af min appelsin, og dyret modtog den med rolig værdighed, næsten med et blink i øjet og med et klip af de lange lådne øren.

Til Isa kom jeg til at stå i et venskabeligt forhold. Vi kunde slå et slag ud på sletten ved hinandens side, vekslende et par ord, gestikulerende lidt, og da vi jo ikke kunde hinandens sprog, gik vi uden egentlig samtale videre vel til mode ved hinandens selskab. Det sidste år var jeg gæst i hans hus indbudt sammen med den unge araber, Tareq Rajab, der nu var knyttet til os som tolk. Vi blev gennem gadeporten ladt ind i ejendommens lille firkantede gård. I det hvidkalkede gæsterum lå der tæppe på lergulvet og siddehynder op til væggen. Rummet oplystes af skarpt elektrisk lys. I et arabisk hus kommer ingen kvinde gæsten for øje, men denne kan regne med at blive iagttaget. Isas søn bar en metalbakke frem for os. I en stor skål var der gedemælkstykemælk, tror jeg det var, og der-til spiste vi søde havrekager. Bagefter blev der budt på appelsiner og granatæbler. Til sidst kom kaffe og cigaretter. Samtalen gik let og muntert, til sengetid var inde. Da jeg nogle dage efter for sidste gang tog afsked med Isa, lagde han panden til min skulder og fældede vist en tåre. Siden modtog jeg hjemme i Danmark en af andre skreven hilsen fra ham. Mange år senere har jeg fået at vide, at han ikke længere lever.

Også den unge emir over Failaka, øens øverste tjenestemand, Ahmed Khellaf, beærede os kort efter vor ankomst med en indbydelse. Han var kun femogtyve år gammel, boede i et aneligt hus. Der var ingen stole, men som hos Isa siddehynder langs de hvide vægge. Der var intet bord i spisestuen. Men midt ad gulvlængden lå et langt tæppe dækket med tal-lerkener, skåle og fade. I skålene var der skarp, rød karrysovs, skrappe sager, hældt ud over udskårne kødstykker. På hvert fad lå et lille bjerg af kogt ris. Knive og gafler var ukendt, så vi måtte jage højre hånd ned i risdyngen. Ekspeditionens ældste, dr. Roussel, sad på emirens højre side og blev efter landets skik budt af den kogte fårehjerne. Efter måltidet fulgte en højst tiltrængt håndvask, før der blev budt på vandpibe og cigaretter til kaffe, skænket i »fingerbøl« fra skønne messingkander med lang elegant tud. Mundskænken var en ung sortbrun neger.

Engang tidligere var vi, da vi det første år rejste hjem, i Kuwait indbudt til selskab hos undervisningsministeren. Efter at et blandet selskab af flere nationaliteter var blevet varmet op, slog værten fløjddørene op til spiserummet, og dér dampede i front midt på bordet et helstegt får i sin brune glinsende farvepragt. Man samlede sig om bordet; hver skar med kniv et stykke kød løs af den mægtige steg og trak kødet ud med den højre hånd (»ikke den venstre, Onkel,« hviskede den erfarne Glob til mig).

Den unge emir af Failaka, Ahmed Khellaf, indbød os gæstfrit til middag. Menuens hovedret var helstegt får og ris med skarp karrysauce, fra v. dr. Roussell, emiren, forfatteren.

I Ægypten

På tilbagerejsen efter det andet ophold 1959 i Arabien sad jeg med den svenske arkæolog Åke Fredsjö i Beiruts lufthavn. Skulde vi flyve direkte til Athen eller måske til Ægypten? Men til det land havde vi ikke visum. »Det ordner sig i Kairo,« sagde det ægyptiske luftfartselskabs mand til os. Vi steg da til vejrs og fløj over Middelhavet med Fønikien på venstre hånd med retning mod Nildeltaet. Snart landede vi i Kairo benovede ved ikke at have passene i orden. Men i dette turistvenlige land gled åbenbart alting let. På mit spørgsmål til en ung tjenestemand i lufthavnen: »Have you any pyramids in this country?« svarede han i samme lette tone, at der var mindst treogfyrre. Han overtog nu vore pas til påtegning i et ministerium, og tre timer efter vor ankomst til lufthavnen lå de i orden på portierens skranke i vort hotel. Vi undrede os over denne fine betjening.

Vi havde kun en dag til rådighed og tog med en dygtig fører ud til de

tre store pyramider ved Gizeh. Fra Khefrens pyramide fører en rampe ned til denne faraos tempel, og ved dette ligger den store sfinks og løfter det gulbrune legeme af klippegrunnen mod den blå himmel, og dens hoved med portrættet af Khefren retter blikket over ørkenen ned mod floden. Inde i Kairo så vi i det ægyptiske Nationalmuseum de hartad utrolige skatte fra Tut-Ank-Amons grav, først den ydre kiste af guld og ved siden i en montre den skønne kronede buste af den unge konge. De barnlige træk er støbt eller mejslet i guld; de udtrykfulde øjne er skabt med indlagte stene. Den høje frisure er skabt i lige brede striber skiftevis af guld og det dyblå lapis lazuli.

Hjemrejse 1960 fra Ikaros over Troja

På tempelstenen for Artemis' helligdom (foran s. 124) havde Kristian Jeppesen kunnet læse ordene: BASILEYS PERI IKAROY TES NESOY . . . øen Ikaros ligger kongen på hjerte.

Glad kunde jeg da for sidste gang rejse hjem fra Failaka – Ikaros. Denne gang var jeg alene. Det var min plan over Cypern at gøre ophold i Ankara og siden i Istanbul for herfra at nå til det sagnhistoriske Troja. I Nicosia, Cyperns hovedstad, var der roligt, englænderne i færd med at forlade øen, og det var en fornøjelse at vandre ad de nette, hyggelige gader, som bar præg af både græsk og tyrkisk kultur.

Næste morgen fløj planet fra Nicosia vesten om en fra luften set meget smuk og skarptskåren bjergkæde langs øens nordkyst, videre ud over det brede bælt mellem Cypern og Lilleasiens fastland ind mod oldtidens græske Kilikien, hvor den vældige Tauroskæde tårnede sig i nord og øst. Efter en times flugt lagde maskinen an til landing i lufthavnen ved Ankara.

På min vandring gennem byens gader, det moderne Tyrkiets hovedstad, undgik blikket ikke monumentet for landets reformator, Kemal Atatürk. Det behersker stadens profil. Men mit egentlige formål var at finde det tempel, som en stedlig hersker i det første tiår af tidsregningen rejste til minde om kejser Augustus. Det viste sig vanskeligt at finde frem til målet, da jeg ikke vidste, at stedets navn på tyrkisk var Ogüst Mabedi, og da i byen kendskabet til fremmede sprog øjensynligt var lig nul. Til sidst nåede jeg da frem til den noget forfaldne tempelruin, og det lykkedes mig bag et pigtrådshegn at finde kejserens indhuggede biografi på marmorvæggens tre nedre kvaderskifter. I opregningen af hans gerninger står til slut, at han lod sin flåde sejle fra Rhinens munding mod øst lige til kimbrenes og charudernes land, hvor indtil nu ingen romer, det

P. V. Glob tager på Bahrein afsked med Hans Hartvig Seedorf, 1959. Mellem dem ses Geoffrey Bibby.

være sig til lands eller til søs, havde sat sin fod. Disse ord har man jo tolket således, at Jylland ved vor tidsregnings begyndelse skulde have huset de nævnte stammer, og flåden havde jo Gudmund Schütte set på sin limfjord!

Nu var opholdet i Ankara reddet. Men på Globs anbefaling vilde jeg gerne se endnu en ting, det gamle karavanseraile, hvor staten opbevarer de rige minder fra hettitertiden i Boghazköi. Også dette sted viste sig at være svært at finde. Jeg travede længe rundt i det gamle bykvarter, hvor der holdtes et levnedsmiddelmarked. Til dette var omegnens bønder kommet ind og falbød i deres folkedragter korn og frø af deres store åbne sække. Kvinderne bar farvestærke kjoler og hovedtøjer. Her så man også masser af flotte, vide tyrkerbukser, men i mere prangende og

forskellige kulører end jeg to år før så dem på Kreta. Til sidst hjalp en taxachauffør mig frem til museet. Opstillingen var ganske smagfuld og anskuelig. Der var en del kostbare guldsager og anselige skulpturer fra selve Boghazköi og fra andre af hettiterrigets stæder.

I Istanbul blev jeg nogle dage. Jeg måtte gense Justinians Hagia Sophia med den lyssvævende kuppel over det vældige, men i vore dage noget bare rum, plyndret først 1204 af korsfarerne, siden ribbet af muselmændene. Jeg måtte hen på den store væddeløbsbane, hippodromen, foran kirken og betragte den treslyngede slangetrefod af bronze hidført fra Delphi hertil i oldtiden. Frigravet står den i dag i et dybt, snævert hul ned gennem to årtusinders tykke kulturlag og nu kun med sit øverste parti ragende op over jordsmonnet. Ikke langt fra dette sted står også Konstantins søjle som et minde fra det østromerske riges glanstid, men forlængst berøvet marmorbeklædningen og med et jernkorset om sig for at holde tromlerne sammen.

I det snuskede og kølige vejrlig, som i slutningen af marts plejer at hemsøge Bosporus og landet derom, gik jeg en af dagene til en anden af de store moskeer, hvis slanke minareter giver byen på den brede land-

*På pakken mellem
Failaka og Kuwait – på vej
hjem til Odense, 1959.*

*Hjemrejse 1959. I Kairo.
Tut-ank-Amøns guld-
klædte buste, fotograferet
i montren.*

skabsbringe sin yndefulde profil. En lille pige på elleve år, en lille mørk en, havde længe fulgt efter mig på gaden og med bare fødder i træsko. Det var, som sagt, koldt og fugtigt og føret elendigt. Til daglig ligger et lag støv over den ujævne og hullede brolægning, men i regn omdannes støvet til et ankelhøjt lag mudder, så at man her i den gamle bydel må balancere på det højeste af stenbroen. Jeg undrede mig over den lille pige, for hun var jo blevet rød om fødderne og nu også om næsen. Hun sagde intet, fulgte bare efter. Til sidst prøvede jeg at give hende et lille pengekstykke, og det var løsningen, et lille smil, og hun løb, bort for stedse til sin egen verden.

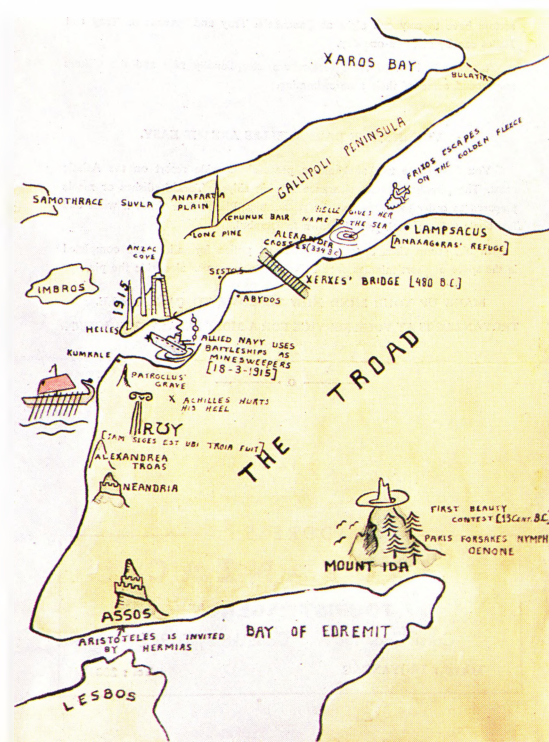
Troja

Fra mit hotel lykkedes det at skaffe mig befordring med visum ad Troja til, gennem det østlige Trakien og ned over Galipoli-halvøen. På billetens bagside blev der skrevet en anbefaling vedrørende den fremmede turist-Bey, der skulde have den bedste plads i rutebilen.

Næste morgen klokken fem gik det i bælgmørke med tyrkisk liniebus ud langs Maxentius' mægtige aquædukt og gennem Theodosius' bymur. Det var hundekoldt, den enogtyvende marts. Føreren kørte hurtigt. Det gik ofte, syntes jeg, på to hjul gennem de få landsbyer; men han skulde også nå langt, 375 kilometer på syv en halv time. Nu gik det ud ad landevejen mod Edirne, det gamle Adrianopel, men på et sted, der hedder Çorlu, drejede vi mod sydvest, og siden rullede rutebilen ned på den lange halvø med hovedbyen Gallipoli. Her snævrer Marmarahavet sig ind til Dardanellerstrædets skønne farvand. Vejret var mørkt, og det næsten stormede fra nord. Herved antog de skummende bølger en grågrøn,

vredladen farvetone mellem de to kysters lave bjerge. Hvor anderledes har ikke det dejlige landskab smilet, når i oldtiden de græske snekker i sol vuggede og nejede sig på den blå flade på vej med varer fra hjemlandet til Byzantion og de hellenske stammefrænder i kolonierne om Sortehavet. Men i nutiden kaster landsiden spejdende blikke ud over farvandet, fra mørke glugger i de grønne kystbrinker, tyrkiske gallerier, kanonstillinger i bakken og klippen. Her måtte det være en let sag at hindre en fjendes fremtrængen gennem strædet til Istanbul.

Fra byen Gallipoli (Gelibulu) blev jeg af en ung soldat oplyst om rejsens videre forløb. Han kunde en anelse tysk og tilbød venligt den fremmede turistbey sin hjælp ved ankomsten til Çanakkale, byen ved strædet munding i syd. Her vilde han vise mig turistkontoret, som tog sig af fremmedes besøg i det forhistoriske Troja. Forinden kom vi, endnu på Europa-siden, ad den stadig snævrere grusvej til en flække ved navn Eceabat. Fra den krydsede vi passagerer i en lille færgekvasse det godt en kilometer brede sund over til havnebyen Çanakkale på den asiatiske side. Det var omtrent her, Xerxes for 2400 år siden slog en bro over Hellesponten. På det lille turistkontor sad en fortræffelig ældre tyrkisk herre, engelsktalende, der var villig til at ledsage mig ud til Trojaborgen.

Hjemrejse 1960. Turistkort over egnen om Troja. Der spøges – på engelsk – over den første skønhedskonkurrence – ved Ida-bjerget – og over de allierede slagskibes undergang i Dardanellernes munding marts 1915.

Parti af murværket i og om Troja.

Hvo årle sadler, årle rider. Vi tog da af sted uden betænkning. Jeg spurgte ham under kørslen: »Vilde det ikke i 1915 have været lettere for de allierede at være gået vesten om halvøen, ind i den brede bugt dér med landgang i dens bund?« Han svarede: »Er De officer, min herre? Nøjagtig det havde den tyrkiske og tyske overkommando frygtet.«

Under blandt andet disse militærstrategiske betragtninger var vi nu efter 32 kilometers kørsel nået frem til ruinområdet. Under navnet Hisarlik hævede stedet sig som en betydelig højning, en tell, i det omgivende frodige sletteland. Det var ikke min hensigt nu at drive nærmere arkæologiske studier på stedet, men jeg vilde gerne med egne øjne be-

tragte skuepladsen for de begivenheder, der gennem Homers Iliade har opnået udødelighed.

Troja så ud til at have været en lille by, idet ringmuren om den næppe var mere end 350 m lang. Anlæggenes omfang var ikke imponerende; men man så let, hvor kæmpemæssigt et arbejde, Schliemann her gennemførte i tidsrummet mellem 1870 og 1890. Af de ni udskilte byggestadier står Troja II og Troja VI tydeligst med kraftige murrester, og det må snarest være VI, det øvre af de to nævnte, der svarer til det formentlig homeriske borganlæg. Øverst på den bevarede vej kan man plukke hvide splinter op som svage rester af det græsk-romerske marmortempel i den yngste bebyggelse. På stedet var der i den mørke ugæstmilde blæst en prægtig og ganske vid udsigt over den brede slette, og i synsranden tegnede sig de rene profiler af meget store og, som det syntes, velbevarede gravhøje, som man har givet navn efter Achilleus, Patroklos, Aias, og ovre på halvøen også de slanke, dystre mindesøjler over de i 1915 faldne allierede soldater. I den nærliggende landsby besøgte jeg stedets lille museum, hvor man forestillede mig, at jeg var den første dansker, der besøgte det mindeværdige sted. Det er mig bekendt, at Kristian Jeppesen med sine studenter i et følgende år har besøgt Troja.

Man havde på det lille kontor i Çanakkale stillet mig i udsigt, at der vilde blive flyveforbindelse til Istanbul den næste dag. Dog, nu styrtede regnen ned. Jeg måtte da bide i det sure æble og tage rutebilen tilbage til hovedstaden. Det kom til at vare fra kl. 13 til 22. Det er lang tid i en overfyldt bil, selv om alle var elskværdige, tjenstvillige, venlige. Forestillingen om »skumle tyrker« lod jeg for alle tider fare under og efter denne færd.

Næste eftermiddag lettede da SAS-planet fra lufthavnen i Yesilköi, og vi fløj i smukt vejr langs Thrakiens sydkyst, drejede ved Saloniki mod nord op over Jugoslavien til Wien. Da vi en time senere lettere fra denne stad igen, var det blevet mørkt, og storbyens lyshav glimtede op mod os. Jeg blev modtaget i København af min søn, og midt på natten var jeg atter hos min hustru og i mit kære hjem.

Det arabiske eventyr havde nu strakt sig over tre år. Gode faglige resultater var opnåede og nyt erkendelsesmateriale samlet. Da nu også i hovedsagen de opnåelige resultater fra Failaka var indhøstede, tog jeg den beslutning ikke i de kommende år at søge derned. Hjemme lå rige opgaver og ventede.

Det tredje Tiår

Fynboliv

Perioden 1958–60, hvor jeg hvert år tilbragte et par måneder i Arabien bragte nyttig fornyelse gennem iagttagelse i fremmede omgivelser. Fyn var mit rette virkefelt. Visse mål var sat. Her, hvor der intet universitet var, ej heller arbejdsbrødre på interessefeltet, fremmede netop den faglige isolation muligheden for at stikke en linie ud, forme et selvstændigt arbejdsmaal ikke påvirket og lempet af andre. Med stillingens personelle begrænsning og de svage pengemidler, der var til rådighed, blev det mit mål videst muligt at udforske øens forhistorie ved stadig udgravning i terrænet, ved indsamling af alle topografiske oplysninger. Jeg satte særlig ind på studiet af jernalderen, det felt, hvor øen jo hvert år gav nye værdifulde fund fra sig. Tresserne blev fremgangsrige år. Der meldte sig modgang i form af sygdom, der meldte sig held i forskning. Herom skal der tales.

Fundene vældede stadig op af jorden, bopladsgruber og gravpladser fra jernalderen: ved Tanderup, på Torup Bakkegård i Sandager sogn, også fund fra stenalder og bronzealder, som det vilde være ønskeligt at nævne i enkeltheder, men jeg må om disse henvise til min bog, Fyn i Oldtiden. Et vil jeg dog omtale særligt, et mærkeligt fund fra bronzealderen. Tidligt i januar 1960 havde man kaldt mig ud til gården Stavrehøj, hvor man nær Odense fjord en kilometer vest for Mesinge havde fundet lerkarskår og østersskaller i jorden. Det var barsk vejr, frost havde sat ind, men man kunde dog med graveske løsne et tykt lag skaller af østers, blå- og hjertemuslinger fra hinanden og sammen med dem også mange lerkarskår. Mens jeg lå og gravede i dette fyldlag, støttede jeg med venstre hånd på en stor, rund stenblok, som lå midt i gruben omgivet af skår og skallaget. Jeg opdagede nu til min undren, at stenen var oversået med runde fordybninger, bronzealderens hellige tegn, de skålformede fordybninger. Da skårene viste sig at stamme fra bronzealderens slutperiode, har vi dermed vidnesbyrd om, at frugtbarhedskulten, som står i nær forbindelse med de indborede skåltegn, har været udøvet endnu så sent i bronzealderen. Stedet gjorde indtryk af at være en måltidsplads, hvor man havde spist og ofret ved den hellige sten.

Skålstenen ved Midskov i Mesinge sogn; optaget 1960 i en offergrube nær fjordstranden. Stenen blev opstillet i Fyens Stiftsmuseums forhave.

Privathistorisk Samfund for Fyns Stift

Jævnside med det officielle forskningsarbejde ved Fyns Stiftsmuseum fandt en beslægtet virksomhed mere af privat art sted. Flere af Esthers og mine venner nærrede historisk interesse. Det gjaldt især lægerne Eva og Børge Lund, endvidere læge Mogens Seidelin og hustru, fra hvis hånd den betydelige Seidelin'ske slægtsbog udgår. Hertil kom en tredje familie, læge Vilhelm Ingerslev i Søhus og hustru, hvor venskabet forplantede sig også til næste led, idet vor søn, Esben, i 1964 indgik ægteskab med deres datter, Eva Ingerslev.

For vort privathistoriske societet blev jeg valgt, eller valgte mig selv, til formand. Selskabets status blev indbegrebet af demokrati. Det havde ikke skrevne statutter. Hovedformålet var i naturen under lejrslagning at opsøge historiske mindesmærker og arkæologiske seværdigheder, en-

ten vi nu gik til det underfulde helligsted, den vanskeligt tilgængelige Regissekilde ved Frørup, eller målet var Jelling eller måske køkkenmøddingen ved Ertebølle. For at nå til dette fjerne himmerlandske mindesmærke ved Limfjorden mødtes vi ved Most vandmølle syd for Viborg. Tæt neden for møllen skærer »Oksevejens« brede system af velbevarede lynggroede hulveje sig nordfra ned over bakken og munder ud i den sumpede dalkløft med en sprudlende klar ørredbæk, der længere nede munder ud i Hald sø. Her krydsede oksehjordene dalen på trækket ned mod marsken i syd. Her kom bisperne Eskil og Gunnar ridende fra og til Viborg. Her op gennem kløften red vel i det skæbnsvangre år 1286 kong Erik Glipping ledsaget af Rane Jonsen på vej til jagten i det nære Finderup.

Senere, lidt hen på aftenen, endte vi ved Ertebøllehoved og spiste de forudbestilte ål, som efter ritualet hørte med til en tur, og som obligat skulde skylles ned med snaps. Næste morgen fulgte vi stranden til den fredede køkkenmødding. Her fortalte jeg stedets syvtusindeårige historie, mens blikkene gled ud over den lysende bredning, af hvilken Livø og Fur hvælvede deres landbringer som skjolde.

Med disse ture i selskab med venner sluttede jeg igen forbindelsen tilbage til fortiden, det hjemlige Norden og styrkede den yderligere ved læsning af Snorres, den gamle islændings, barske og mørke skildring af det gamle Norge. Hidtil havde jeg mere på afstand stiftet bekendtskab med den norske udgave fra omkring århundredskiftet af Snorres Heimskringla, hans vidtberømte norske kongesaga, en lille tykmavet bog i brunt shirtingsbind med billigt papir, men i Gustav Storms oversættelse. Bogen stod i min reol. At den var kommet dér fra min faders, øgede kun dens tiltrækning nu. Alle de mesterlige beskrivelser fra Snorres hånd måtte jeg læse gang på gang. De medtager ordskifter, samtaler, der ligger to eller tre hundrede år tilbage i tiden. De er da ikke historiske kilder, men et redskab i kunstnerens fremstilling. Denne historiebog på det gamle norrøne sprog er et storværk, ethvert kulturfolk kunde ønske sig, set ud fra ikke mindst et litterært synspunkt.

Vi måtte da til Norge igen. Denne gang tog vi student Esben med, men desværre ikke vor kære datterlil, Ingrid, da hun på denne tid var i huset i England. På vejen op gennem Bohuslen passerede vi de berømte helleristninger på Aspeberget og ved Litsleby, her hvor Esther og jeg enogtyve år forinden var kommet på cykel. Nu var skåltegnene, solbillederne, skibene, de pløjende okser trukket pænt op med brunrød farve. Det var som en opslået billedbibel, og Esben udbrød imponeret: »Det er vel nok religionshistorie!« I Oslo besøgte vi vikingeskibene, kørte siden til det gamle Eidsvoll og videre gennem det gamle folkevandringsrige Hedmark frem til Majhaugen i Lillehammer. Vi fulgte Gudbrandsdalen op

til Jotunheimen med det sneklædte Glitreting og Jostedalsbræen fjernt i vest. Længere fremme blev vi ad Sognefjorden færget til Lærdalsøret, og snart kom vi til den mærkelige stavkirke ved Borgund. Synet var betagende, høet var hængt til tørre og duftede. Fra det spånklædte tagtårn gabede de ondtafværgende dragehoveder allesteds udad, ud mod vætterne i den skumle, men grønne, skarptskårne dals fjeldsider. Se s. 147.

Atter i Grækenland

Indtrykkene fra talrige rejser til udlandet både i Norden og Syden fandt efterhånden plads i et billede af det historiske Europas kultur, fra Norge til Middelhavet. Den sidste af disse ture mod syd foretog jeg med min hustru og søn i 1961. Jeg havde for de to første bind af Fynske Jernaldergrave modtaget brygger Carl Jacobsens Mindelegat. I bil kørte vi til Italien, fulgte kysten langs Adriaterhavet til Brindisi, arbejdede os ad usle veje over Pindosbjergenes vanskelige pas gennem Nordgrækenland østpå over klostrene ved Meteora, forbi løven ved Chæronea, gennem passet ved Thermopylæ, til det yndige Delphi, Athen, Mykene og endte længst mod syd i Sparta. Den lille plads under akacietræet foran Mykenes lille gæstehus, Den skønne Helene, er bedårende. Herfra ser man ud over den frodige argoliske slette med udsigt til det fjerne isklædte Parnassosmassiv. Værten, med stedets heroiske navn, *Agamemnon*, bar maden frem. Han kan kun ét dansk ord: Danmark, som han fremfører med ulastelig udtale, som han lærte af Glob, da vi besøgte stedet tre år forinden. Agamemnon er en røver, fordi han skruer priserne op, men ligeså rar som sin broder Orestes. At den tredie broder hed Ajax, fortalte en ung engelsk pige, der med en anden ung pige og en yngling var på rejse sammen. Vor rute skulde på en mærkelig måde falde sammen i de følgende dage, når vi af og til løb på hinanden. »It may seem we have been chasing you!« udbrød hun smilende, da vi til slut mødtes i Olympia.

Jeg nævnede Sparta. Den lille hyggelige stad ligger i en umådelig frugtbar dal omrandet af to høje bjergkæder. I vest løftede sig et vældigt bjergmassiv op, grønt og blå, Taygetoskæden. Vi søgte op til den lille klosterby, Mystras. En sprød klosterklokke tonede over dale, da vi nåede derop. Højt på klippen bagved, 632 m over dalbunden, knejser ruinen af et stort normannisk kastel, rejst i 1248 af Geoffroi II Villehardouin, af æt en daner forlængst frankiseret, først stået ud i skib fra Danmark til det land, som siden kom til at hedde Normandiet, siden herfra med mistet dansk mæle, men med bevaret udtrang, stået ud til Sicilien, Apulien, Manfredonia og landet heroppe til tops i Sydhellas.

Mindesmærket ved Thermopylæ for Leonidas og hans spartanere, der i 480 f.Kr. faldt i det snævre bjergpas mod de indtrængende persere.

Mørkere Skyer trækker op, men spredes

For en stund grånede himlen, mulm trak op i synsranden. Museumsdirektør Svend Larsens helbred svækkedes, og den 9. april 1964 afgik han ved døden. Hans efterfølger i stillingen skulde nu vælges. Skulde jeg søge stillingen? Jeg valgte ikke at søge. Vistnok valgte jeg rigtigt. Min interesse for museernes administrative styring var ikke blevet ledet og næret gennem årene, men min arkæologiske indsigt var vokset, fundmaterialet taget stærkt til i omfang. Havde jeg i 1959 søgt en nyoprettet stilling som museumsinspektør i Viborg eller nu posten som museumsdirektør i Odense, vilde jeg ikke have kunnet gennemføre mit faglige sigte, vilde næppe have fået tredje bind af Fynske Jernaldergrave igennem til en disputats nogle år senere.

Under disse overvejelser gravede jeg på Møllegårdsmarken. Da vejret i denne maj måned ofte var smukt og varmt, kunde jeg under den daglige hjemkørsel fra marken fornemme mig træt og bad Skov Hansen lade mig holde ind til siden for et øjeblik hvil. Jeg vidste ikke, at sygdom lurede i blodet, den perniciøse anæmi. Ingen læge, jeg rådspurgte, kunde udlæse noget svar af de foreliggende symptomer. En lørdag, dag jeg alene var på vej hjem, mistede jeg bevidstheden og kørte mod et træ. På hospitalet blev den knuste næse sat sammen. Efter tolv dages forløb kunde jeg atter vende hjem. Men der kunde have været kun halvanden måned mellem Svend Larsen og mig.

Først et halvt år senere, vist ved et tilfælde, fandt lægerne på Sygehuset, at grunden til min svaghed var den nævnte sygdom forårsaget af mangel på vitaminet B 12. Ved regelmæssig tilførsel af dette kunde sygdommen for en tid holdes i skak, men i 1970 brød den atter op. Jeg mistede evnen til at gå og har siden færdedes i kørestol. Lykkeligvis forblev hjernen frisk, ja, næsten ung frem til i dag; handletrang og virkelyst skænkedes mig fortsat.

Der var dog solstrefj ind i den bedrøvelighed. Min datter, Ingrid, var i 1962 blevet gift med sin ven fra skolen, ingeniør Lars Kjær Hansen. Min hustru og jeg har haft den glæde at kunne beholde dem og deres tre raske drenge, kvikke brune fodboldgutter, boende her i Odense. Og to år senere indgik vor søn, Esben, kort efter at han havde taget embedseksamen i historie og latin, ægteskab med Eva Ingerslev. De har nu fire børn, en søn og tre døtre. De bor i Niverød. Esben er lektor ved universitetet i København og erhvervede i 1982 den filosofiske doktorgrad i historie.

Disputats

På tilbagerejsen sommeren 1966 fra vor femte og sidste tur til Norge lagde min hustru og jeg med Esben og Eva før Aarhus kursen østover til Mols, hvor forhåbentlig min gæve P. V. Glob, rigsantikvaren og hans kone, ventede os på deres gård ved Agri. Se s. 151.

Vi blev festligt modtaget. Først måtte vi til velkomst smage på adskillige snaps tilberedt på hver sin smagsurt, for eksempel kvan (angelicarod) og perikum. Efter frokosten vandrede selskabet, så godt det nu lod sig gøre, op til Globbs stolthed, op på den højeste høj, den store Stabelhøj, hvorfra man så ud over det meste af Djursland og til Samsø. Han havde to store hyrdehunde om sig, og flokke af får kom løbende og trippende hen til ham, fordi han delte brødstumper ud til dem. Den i opvæksten forudbestemte københavnerdreng befandt sig åbenbart fortræffe-

*Hermes med Dionysos.
Museet i Olympia, 1961.*

ligt i det jyske.

Der er et træk, jeg altid har sat pris på hos Glob. Det er hans evne og vilje til at ægge og opmuntre. Også hos Brøndsted beundrede jeg denne gave for at indpuste virksomheds ånd. Jeg lærte den at kende hos Glob især jo i de tre år, jeg deltog i hans udgravningsfelttog i Arabien. Siden besøgte han årligt min hustru og mig her i Odense, ikke mindst efter at jeg var ramt af sygdom, opmuntrede mig og bad mig tænke på, at bind III af Fynske Jernaldergrave burde føre sig frem som disputats: »Vis du dem bare dit baghjul, Onkel!«

Nu havde jeg i mange år, siden 1956, da bind II udkom, arbejdet indgående med fundstoffet fra yngre romersk jernalder. På Fyn har vi fra denne periode, der væsentlig dækker det tredje og fjerde århundrede af tidsregningen, et meget rigt fundmateriale. Det hører jo oldtiden til, men importen af bronze og glas fra de romerske grænsekolonier langs Rhinen, viste, at nu også Nordens lande nærmede sig en historisk tidsalder, fik kendskab til skrifttegn i form af runer, til romerske og græske bogstaver på særlige oldsager. Spørgsmålet var i disse år, hvorledes oldsagerne i den romerske jernalder skulde ordnes i tid, og især professor H. J. Eggers i Hamburg gav med sine tidlige periodedateringer anledning til indgående teoretisk drøftelse i disse år, således som jeg hørte det på den internationale arkæologkongres i Hamburg 1958. Med disse spørgsmål tumlede jeg meget, og her hjalp det mig, at just i disse år gav

Langefossen ved Åkrafjorden mellem Odda og Haugesund.

Møllegårdsmarken ved Broholm sine rige gravfund fra sig under mine hænder. Efterhånden kom jeg til den erkendelse, at den yngre romerske jernalders oldsager i Danmark lod sig fordele over tre underperioder.

Den 18. november 1967 lod jeg så manuskriptet tilgå professoren i nordisk arkæologi ved Aarhus universitet, min ven Ole Klindt-Jensen, fik svar tre dage efter, og i en senere hilsen udtalte han sig om afhandlingens lødige karakter. Der blev af det filosofiske fakultet nedsat et bedømmelsesudvalg bestående af Klindt-Jensen, Glob og professor Mårten Stenberger, den ansete forsker i Uppsala. Den 1. juli 1968 meddelte fakultetet mig, at afhandlingen var antaget til forsvar. Dette fandt sted den 16. december samme år. Slægtninge, venner og et stort antal arkæologistuderende fyldte helt godt op i det store rum. Stenberger og Klindt-

Stavkirken ved Borgund, 1966.

Jensen var venlige i deres opposition, hvor der under drøftelsen også blev plads til smil, og jeg kunde bagefter takke dem begge for deres opposition, ligeså ved doktorgildet på hotel Kragelund i Højbjerg for deres store umage forinden.

Ved det muntre doktorgilde var vi femogtredive samlede, slægtninge og venner. Museumsdirektør Niels Oxenvad, Odenses museumsdirektør, der havde ladet den omfangsrige bog udkomme i museets publikationsrække, *Fynske studier*, som nr. VII, og dermed stod bag dens trykning, bragte mig i en tale en hilsen fra museumsudvalget i Odense med en gylden doktorring som gave. Min gamle ven Helge Weldingh talte, og

Arkæologens Muse – i lejr på Jotunheimen.

blandt de øvrige taler var der en vægtig, som min søn holdt. Ved hjemkomsten til Odense modtoges jeg af et morsomt og hjerteligt referat i Fyens Stiftstidende af doktorhandlingen, skrevet af journalist Ib-Paulsen, og der lå en fin lykønskning fra *Summus Andersenianus*, den aldrende overbibliotekar H. Topsøe-Jensen.

Lektoratet i nordisk Arkæologi ved Odense Universitet

Fra professor i historie ved Odense universitet, E. Ladewig Petersen, havde jeg i november 1967 modtaget et brev vedrørende oprettelse af et lektorat i nordisk arkæologi ved det nye universitet i Odense, og om jeg kunde ønske at overtage dette lektorat. Jeg fandt det lokkende at påtage mig det med hvervet forbundne arbejde, da det kun kunde give museet anseelse. Samarbejde mellem museum og universitetsstudenter vilde give ikke blot teoretisk styrke, men kunde også gavne ved et tilskud af ar-

Arkæologens Muse – i felten på Hindsholm.

bejdskraft ved udgravninger. Jeg søgte da med borgmesterens tilladelse stillingen og fik i august 1968 fra universitetet beskikkelsesbrevet.

Jeg kom gennem et tidsrum af to år til at bestride hvervet som de historiestuderendes vejleder i det arkæologiske sagsområde, men heller ikke længere, desværre, fordi jeg i sommeren 1970 begyndte at svækkes som følge af min latente sygdom. Både Ladewig Petersen og professor Tage Kaarsted bad mig blive, men forstod min situation og indrømmede mig afskeden.

Så kort end min tid som universitetslærer blev, havde jeg dog glæde og udbytte af den. På mit rummelige nyindrettede kontor i Stiftsmuseet blev der stillet stole op, så lokalet nu var et velegnet lille auditorium. I det første semester gennemgik jeg germansk jernalder for seksten deltagere. I foråret 1969 arbejdede fire studenter med den ældre romerske jernalder, og jeg havde dem i maj måned med ved udgravningen af den førromerske gravplads ved Ebberup, den, jeg i de sidste jernalderarbejder har kaldt pladsen ved Hagenskov. Søde og fornøjelige mennesker var de. De blev så optagne af deres emne, at de alle fire fik topkarakteren ved eksamen i emnet. Det blev de selv så imponerede over, at de forærede mig en sort-hvid gravure af Faust i studerekammeret. Den hænger indrammet til højre for mig, og jeg skæver op til den, mens jeg skriver disse linier.

Min tredje emnegennemgang fandt sted efterår 1969 og forår 1970. Emnet var vikingetiden, og det kom til at optage mig så stærkt, at jeg på baggrund af det nyvundne udblik over perioden kunde samle stof til en lille artikel, Vikingetidens Odense, der kom i Fynske Minder 1970. I denne artikel oversatte jeg fra latin til dansk den fulde tekst af Otto III's immunitetsbrev af 988, hvor Odense bys navn første gang nævnes, under formen Othenesuuig. Denne nye interesse har efterhånden, nu da jeg ikke mere formår at drive arkæologiske studier i felten, optaget mig så stærkt, at jeg har søgt til nogle af vikingetidens grundskrifter. I bogen Vikingerne i Franken har jeg fra de forskellige rækker af vigtige annaler oversat til dansk de afsnit, som belyser vikingernes færden i det niende århundredes Vesteuropa. I 1979 udsendte jeg, ligeledes på Odense Universitetsforlag, en oversættelse af Dudos Normandiets Historie under de første Hertuger, og i de nærmeste år derefter to andre latinske krøniker: Vilhelm af Jumièges', dertil Vilhelm af Poitiers' Vilhelm Erobrerens Liv. Efter min mening fremtræder de nævnte normanniske historikeres arbejder som samtidiges udblik over en i Normandiet endnu levende tradition, hvor begivenhederne ikke var kommet samtiden så meget på afstand, at historisk viden havde forvandlet sig til saga. Disse forfattere står for en reel viden om tidsrummet fra Normandiets oprettelse i 911 til 1070, et tidsrum på cirka 160 år, et tidsrum, som rummer en viden, der ikke herhjemme vurderes klart nok af forskningen, fordi denne ikke tilstrækkeligt har udnyttet teksterne.

Efter min afgang stod lektoratet ubesat et år eller to, men blev så nybesat med mag. art. Henrik Thrane, min efterfølger som inspektør ved Fyns Stiftsmuseum – siden min elskværdige ven, dr. phil. og en ypperlig udforsker af bronzealderens kulturhistorie.

Hjemlige og udenlandske Årsmøder

Gennem det meste af min tid i Odense deltog jeg i de tjenstlige årsmøder, som Dansk kulturhistorisk Museumsforening og Dansk historisk Fællesforening afholdt skiftevis i København og i provinsens byer. De var ganske udbytterige, ikke så meget måske ved deres ordfylde som ved genmødet hvert år med fagfællerne og de nye indtryk, man modtog på de forskellige steder.

Et sådant årsmøde fandt sted i 1967 i Frederikshavn. Det var en naturlig ting for en eksjyde med tidlig rod i det vendsysselske at søge derop ad Hærvejen langs Jyllands højderyg, over Viborg, forbi »Kimbrerborgen« ved Års. Og fremme i Aalborg: Her på Østerå var jo min fader mange år forinden kommet kørende på sin beskedne cykel, var standset

Glob og Frue viser os vej op til Stabelhøj, Glob's jyske stolthed. 1966.

op, fortalte han, havde glippet med øjnene ved synet af Bundgaards irgrønne tyregigant. Mindesmærkets skabere havde haft den geniale idé at dække dens sokkel med fjorten mægtige strofer af Johannes V. Jensens digt, Himmerlands Tyr. Jeg ser min Far stå der i sin sirlige hvide sommervest prentende midt i gademylderet med sin blyant de enkelte strofer ned i sin notesbog. Siden havde han læst dem op for mig derhjemme i Vi borghjemmet, Sanct Mogens' Gade 33. Først optakten

Himmerlands Tyr,
Trivselstegnet
med den som Vartegn
vandrede vaadestedte
jyske Oldbønder
ud fra deres Odel.
Roms Ulvinde
udrev Tyrens Indvolde.

Så digterens og folkets sorgfulde erindring:

Ak Overflod!
Endnu erindres den:
Jyllands Sønner,
som sank sønderpaa,
kampglade Kimbrer.
Navnet kalder,
svulmer i Sjælen,
som svunden Ungdom.

Under dette møde i Frederikshavn besøgte jeg også med min hustru min kære søster og hendes mand i deres sommerhus i Nørre Lyngby. Vi gennemvandrede terrænet bag de stejle lerkliner ud til havet og pillede ornamenterede lerkarskår fra den yngre stenalder ud af et lag i klinten. Længere mod nord lå den ensomme Mårup kirke. Der også den højtliggende anselige Vennebjerg kirke. Her ligger på kirkegårdens grund en stor gravhøj, der på en eller anden måde må have forbindelse med det hellige sted. Dette kunde da modsige professor Olaf Olsen, når han benægter alment stedmæssigt samvær mellem oldtids kult og kristen dyrkelse. At et sådant kan have været muligt, viser vel forhold på flere steder. Jeg kunde foruden på højen ved Vennebjerg kirke også pege på det samspil mellem offersten og kristen kirke, som jeg antydede foran s. 48 under omtalen af Skern kirkebanke mellem Viborg og Randers.

Igennem en længere årrække efter krigen havde nordtyske arkæologer sammen med belgiske, hollandske, engelske og nordiske forskere arbejdet i et forskningsfællesskab. Formålet for dette Arbeitsgemeinschaft für Sachsenforschung var at studere de forhistoriske sammenhænge i århundrederne e.Kr. for dermed at belyse den angelsaxiske kolonisation af Britannien fra 400 fremover.

I 1967 modtog jeg en indbydelse til at deltage. På mødet i Duisburg traf jeg foruden sammenslutningens præsident, dr. Albert Genrich, Hannover, også forskere, der var mig bekendt fra tidligere tid, også gen-

Himmerlands Tyr, på Østerå i Aalborg.

nem deres skriftlige arbejder. Blandt dem kan jeg nævne professor Joachim Werner fra München, Christ. Hawkes, og dr. David Wilson fra England, sidstnævnte nu direktør for British Museum, Drögereit og Wegewitz fra Hamburg, Hinz fra Kiel, fra Sverige Berta Stjernquist og W. Holmqvist, fra Norge Odmund Möllerop og Wencke Slomann. Under et møde næste år i Wilhelmshaven blev jeg valgt til medlem af sammenslutningens bestyrelse. Her lagde man pres på mig, for at mødet i 1969 kunde lægges i Odense.

Det 20. »Sachsensymposion« fandt da sted i Odense den 22.–25. april nævnte år. Foredragssal var indrettet på 1. sal i malerisamlingens første

*Restaurerede lerkar fra den store gravplads på Møllegårdsmarken.
Fot. E. Nikolajsen.*

ovenlyssal. Foredragene samlede sig for en del om den romerske jernalders nordiske fund i et forsøg på at give de fremmede forskere et indtryk af nordisk, særlig dansk, indsats på dette område. Forløbet af symposiet følte jeg som en stor succes. Der bredte sig en hyggelig stemning, og man så smil på ansigterne. »Herr Albrechtsen, Sie leben in einem Paradies!« udbød dr. W.-D. Asmus fra Hannover, da vi stod uden for Lundeborg kro og kiggede over bæltet til Langeland. De nød det østfynske landskab, Hesselagergård, og på Broholm blev de gæstmildt modtaget af Jørgen Sehested i museet på Broholm. Efter et besøg ved Ladbykibet kørte bussen omkring Nyborg slot, og Odense by gav afskedsmiddag på Nyborg strand med Oxenvad som vært.

Det var morsomt igen, og nu her i Odense, at gense ansete forskere som professorerne Karl Kersten fra landsmuseet på Gottorp slot, endvidere den nu femogfirsårige A. van Giffen fra Groningen, stadig frisk og morsom. Særlig udbytterigt blev det for mig igen at træffe dr. J. N. L. Myres fra Oxford, som engang for adskillige år siden havde studeret i Stiftsmuseets samlinger. Denne engelske gentleman og forsker, min jævnaldrende, interesserede sig for mine jernalderskrifter og for de senere års store forøgelse af det fynske fundmateriale. Den opstillede tredeling i tid af fundene optog hans tanker. Den store lighed mellem på

Smykkesager af guld, sølv og bronze fra pladsens grave. Møllegårdsmarken.

den ene side urnerne fra Fyn og de sydslesvigske fra Angel i det 4. århundrede, på den anden de tidlige angelsaxiske i England, fristede ham til at inddrage også Fyn i området, hvorfra den angelsaxiske udvandring til England var foregået, eventuelt i form af lejetropper. Jeg har dog, sidst i min bog fra 1974, *Fyn i Oldtiden*, taget afstand fra den tanke, at fynboer i mængde var parthavere i denne berømte folkeflytning. Efter fundkortene i denne periode vedbliver nemlig Fyn stadig at være bebygget. Hellere må der regnes med kulturhistorisk slægtskab mellem provinserne på det nordvesteuropæiske fastland. Sine synspunkter har dr. Myres sidst fremsat i 1978 i sit imponerende tobinds værk, *A Corpus of Anglo-Saxon Pottery*.

Afskedens Time

Nogle ser hen til tidspunktet for afskeden med livsstillingen som et fjernt mål, en håbets lanterne, som med sit lys kvæger det længselsfulde blik. Man kan have ondt af dem.

Afskedens time har jeg aldrig længtes efter, men dog set frem til den som en stund, efter hvilken man siden ikke vilde være bunden af klokkeslæt og tidsfrister, et øjeblik, fra hvilket man nu kunde leve frit efter sin lyst, i det dejlige land med albuerum for vandringer, for iagttagelser, studier, just i dette lille frie land med dets stilfærdige, ydmyge natur og historie. Hvor har det været oplivende med blikket at omfatte Danmarks bakkedrag og sletter, at anskue landet under historiens og geologiens synsvinkel, at iagttage menneskene.

Men snart efter foråret 1970 svækkedes min fysik, så at jeg måtte søge tilflugt til en kørestol. Når jeg bevarede humør og virkelyst skyldes det ikke mindst den støtte, min trofaste hustru til enhver tid har ydet mig, i hjemmet og i naturen. Hun har været, og er, min Muse.

Da sygdommen ikke bedredes, måtte jeg med mine 67 år søge Odense byråd om afsked fra min stilling, som jeg nu havde beklædt i 31 år. I juni 1971 bevilligede byrådet mig afsked med tak for mit virke i byens tjeneste. Den overbragtes mig af museumsdirektør Oxenvad. Skrivelsens venlige ord glædede mig.

Også fra Nationalmuseets 1. afdeling og dens personale modtog jeg en kærkommen hilsen. På et smukt udstyret ark havde man digtet:

Vi løfter vore drikkehorn
af den slags som blev brugt tilforn
og skuer over Sjællands korn
mod Fyn hvor alting gives
og hilser Erling i hans hal
arkæolog, sheik, doktor, skjald
vort ønske være for dig skal
din jernalder må trives.

Dette pompøse digt var ledsaget af fire flasker mjød. Der måtte da svares med et stev:

Fra Videslet i venskabs navn,
fra Diser, Thegne udi Havn
en hilsen tog jeg i min favn.
Mon bedre lod fik øbokarl
end den, der times fynbojarl?

»Sachsen-Symposium« i Odense, 1969. Ved Hesselager kirke. Fra v.: forfatteren, dr. W.-D. Asmus, Hannover, professor Willi Wegewitz, Hamburg.

Gavmildt fra dem på Sjælland flød
til Fyn en strøm af gyldenmjød,
den drik, I Erling øjarl bød.

Omtrent samtidigt modtog jeg et på latin affattet diplom fra The Society of Antiquaries of London, hvori jeg udnævntes til Honorary Fellow, og fra Deutsches Archäologisches Institut fik jeg et lignende stateligt papir, hvori jeg modtoges i dette selskab som korresponderende medlem.

Fyraften

Tilværelsen i hjemmet efter afskeden skulde ikke blive ørkesløs. Vanskeligt var det dog at forsones sig med borteværet fra Naturen og den friske luft.

Tiden kom ikke til at falde mig lang. Flere opgaver havde samlet sig, som nu bekvemt kunde løses i den rigelige tid, der syntes til rådighed. Fynske Jernaldergrave var jo ikke sluttet med udgivelsen af disputatsen. Allerede i 1968 havde Carlsbergfondet tilstået mig midlerne til fremstillingen af de talrige illustrationer, der skulde ledsage bind IV. Dette skulde behandle det store fundmateriale fra gravpladsen på Møllegårdsmarken. På dette tidspunkt havde jeg tegnet alle de lerkar og lerkardele, som ikke lod sig fotografere, men måtte gengives i streg. Bind IV blev til en stor og bekostelig bog, der måtte deles i to halvbind, et med teksten, et med billedstoffet. Carlsbergfondet og Statens humanistiske Forskningsråd delte i 1971 trykningsudgifterne, og Niels Oxenvad optog bogen til udgivelse ved Odense bys Museer i skriftrækken Fynske studier som nr. IX. Endelig fulgte i 1973 et afsluttende femte bind, idet jeg fandt, at en del fund, som under værkets udarbejdelse efterhånden var kommet til, også burde med.

Omtrent samtidig arbejdede jeg med en anden, mindre omfangsrig, men dog ganske fordringsfuld ting, en lille slægtsbog, som jeg kaldte Slægten Albrechtsen og dens Minder. Jeg havde efter min Faders død i 1946 arbejdet med det slægtshistoriske stof og tog nu emnet op igen. Min søster og svoger i Hjørring støttede tanken, og deres søn, dyrlæge Hans Erling Kierulff Nielsen, Hjørring, viste mig den velmodtagne tjeneste af fotograferere de endnu eksisterende, men i tidens løb naturligvis ombyggede gårde og ejendomme i Sølgårde under præsten i Hammer sogn i Vendsyssel. Det længste, jeg under mine studier i Vestre Landsarkiv havde kunnet nå tilbage i rækken af aner, var til året 1613, i hvilket år, der fødtes en Jacob Pedersen, siden bonde i Ørum sogn nord for Hammer. Da hans fader har heddet Peder, kan slægten arkivalsk spores tilbage til før 1600. Det er derfor rimeligt for min slægt at regne med tråde tilbage i middelalderens Vendsyssel, måske endda til oldtidens vendiler (viniler, vandaler, folket ved den vendende, snoede Limfjord).

Interiør fra den i 1952 nyopstillede jernaldersamling i Stiftsmuseet. Se s. 75.

Fyn i Oldtiden

Jeg har på siderne foran flere gange nævnt min efterfølger, mag. art. Henrik Thrane, der tiltrådte stillingen ved Fyns Stiftsmuseum i begyndelsen af 1972. Det glædede mig, da han søgte stillingen. Med sit tiltalende væsen holder han mig under stadige småbesøg i mit hjem underrettet om mit gamle museums virke og trivsel. Ligeså har han skænket mig et eksemplar af sin doktordisputats, *Europæiske forbindelser i Danmarks yngre bronzealder*. Han har også haft den godhed at opfordre mig til at skrive en populær bog om mit arbejde og om resultaterne af de enogtredive års virksomhed ved Stiftsmuseet.

Jeg gik straks i gang med opgaven, som jeg tænkte måtte blive morsom at løse. Den skulle være ikke blot for fagfolk, men for enhver der nærer interesse for landets og folkets fortid. Arbejdet gled let for hånden, og i løbet af et par måneder var manuskriptet færdigt. Det glædede mig under arbejdet at komme i forbindelse med de to unge mænd, som det er lykkedes Thrane at knytte til den arkæologiske afdeling ved Fyns Stiftsmuseum, nemlig museumsassistenterne Claus Madsen og Eigil Nikolajsen. Begge har hjulpet mig med bogens nye illustrationsmateriale, Mad-

sen med flere stregtegninger og Nikolajsen med smukke nyoptagne fotografier i samling og terræn. Ved professor Tage Kaarsteds bistand opnåedes et trykningstilskud til bogen, som også N. M. Knudsens Fond støttede. Herefter udkom den i 1974 på Odense Universitetsforlag.

Skov Hansen

Jeg vil riste kustode Hartvig Skov Hansen en lille og velfortjent minde-rune. Det blev muligt at skabe et godt arbejdsklima, en god samarbejds-ånd, da Skov Hansen i 1953 tiltrådte stillingen som kustode ved Stifts-museet. Den udad noget tunge mand havde en beslutsom vilje og let op-fattelsesevne, selvom han ikke var teoretiker. Altid villig og interesseret forstod han at få det praktiske arbejde til at glide, både i kælderen som »pottemager« og på gravefeltet i al slags vejr. Han havde et herligt hu-mør og kunde med sin klangfulde stemme fortælle en morsom historie. Hans helbred var ikke robust. Ikke længe efter at jeg i september 1970 havde måttet tage sygeorlov, fulgte min seks år yngre arbejdsfælle efter. En operation i brystet overlevede han en tid, men afgik i 1973 ved døden.

Fyraften

I de femten år der er forløbet, siden jeg måtte forlade mit kære museum, har jeg ikke fundet tiden lang, også fordi vore venner jævnlig ser ind til os. Lejlighedsvis rykkede det herlige kraftmenneske og den samtidig følsomme humanist, P. V. Glob, frem hertil på hærkningstogt og over-nattede. Så kom historierne frem: I porten til Nationalmuseet møder Glob den høgenæsede professor Christian Elling for indgående. Glob: »Nå, hvordan går det med studenterne?« Elling med en besværet skul-dertrækning: »Der er ingen vækst og grøde i studierne . . . der mangler ø-ørneunger!« Glob medfølende: »Der er måske kun *ællinger* for ti-den?«

Ved fyraftenstid. Det er en lykke her på falderebet at kunne berette om sit liv og de oplevelser, tilværelsen gavmildt tilkastede en. Jeg kan nu glæde mig ved aktivt arbejde med oversættelse af middelalderlige tekster fra Normandiets historieskrivning om vikingernes tidlige tid i denne gamle franske provins ved kanalkysten – således som jeg nævnte det foran på s. 150 – og i det angel-saxiske England.

Grundlaget for, at man i den modnere del af sit liv kan opstille og vi-dereføre sine forsætter, er uddannelsen og karakterformningen i de unge år. I drengeårene betød naturen meget for mig og nogle af mine

kammerater. Som F.D.F.'er og spejder trak man på cykel sit smalle spor gennem landskabet uden vel at tænke så meget derpå. Men et helt nyt blik på Naturen, Den store Moder, åbnede sig på den tid, da jeg fra dreng voksede til ung mand, da jeg med Helge Weldingh tog de midtjyske åers strømme, dalsænkningerne og de omgivende bakker i besiddelse. I ungdommens dage, på Studenterforeningens diskussionsaftener, var slagordet: Dan dig en livsanskuelse! Helst burde man allerede være ejer af en sådan, politisk og religiøst. Men hvad var en livsanskuelse egentlig for en? Det vidste man nok ikke. Og spørgsmålet er: Ved man det endnu?

I skolen, det var de lærde skoler i Randers og Viborg, gled den åndelige ballast, Oehlenschlägers dramaer, Holbergs komedier ind ad pligtens trange sti, for de unge sind var endnu ikke modne. Men med fiske-turene derude langs de jyske åer åbnede sindet sig alligevel først for Jeppe Aakjærs hjemstavnslyrik og for Johannes V. Jensens hedensk-nationale epos, Den lange Rejse. Snart kom også Henrik Pontoppidan med de store samtidsrevsende samfundsromaner Lykkeper og De dødes Rige. Georg Brandes stiftede vi i gymnasiet bekendtskab med, men det blev mig dog først i en langt senere tid i mit liv beskåret rigtigt at bedømme og skatte denne forfatters varme, fædrelandssindede kritik af sin samtid og at vurdere hans prosas gennemsigtige klarhed.

Allerede i gymnasieårene åbnedes blikket i et vist omfang for engelsk og tysk digtning. Navnlig den tyske, omkring Goethes Faust I–II og samme digters lyrik, er jeg stadig vendt tilbage til. I de modne år har jeg haft glæde af at fordybe mig i de store russiske forfatteres prægtige romaner. Da jeg til min konfirmation i 1919 fik foræret Tolstoys Krig og Fred, læste jeg den, mest afsnittene om slagene ved Austerlitz og Borodino, som jeg kendte fra general Marbots erindringer studeret med iver, da drengene i 3. mellem var begejstrede for Napoleon og stillede deres tinsoldater op i brigader, divisioner og armékorps. Den dybere forståelse af den russiske samfundsskildring i Tolstoys roman fik jeg først langt senere. Krig og Fred og den samme forfatters Anna Karenina er vel to af verdens bedste romaner, dog lader Dostojevskis Brødrene Karamassov dem i vælde ikke meget efter. Jeg har også med iver læst de senere års kritiske romaner mod det nuværende russiske styre, Pasternaks Doktor Zivago og ikke at forglemme Solshenitzyns bøger og romaner, vist alle de offentliggjorte, sidst »August 1914«. De har gjort et dybt indtryk på mig ved deres stræben efter sandhed og ved deres mod. Jeg tænker her også på den tilintetgørende blotstilling i Den første Kreds af diktatoren Josef Stalin i sit kabinet i Kreml, mens han med sin kolde spot gør sine undergivne til rystende vrage af angst.

Som borger i et frit land må man bevidst følge det politiske liv, og hvad der rører sig i folket, og det selv om man foretrækker at iagttage begiven-

hederne fra afstand. Jeg mener, at udviklingen i vore dage går for hurtigt, nu i »velfærdsstaten«. Det privatkapitalistiske moderat ordnede samfund synes for mig at være det bedste med dets respekt for den enkeltes frihed og uafhængighed, dets åbning for de dådskraftiges virkekrang, den respekt, det skorter stærkt på andetsteds i verden, vi ser det jo. Den endnu overlevende borgerlige »finkultur« er lagt for had af nedbrydende kræfter, og i stedet breder sig nu gennem de offentlige formidlingsled en forsimplet kultur, strømmer en forgrovet udladning af emner tit fremført af halvstuderede røvere på et forurenede dansk. Materialismen som religion truer med at træde i stedet for det gamle livssyn.

Gud kan være Naturen selv. I sin essaysamling fra 1915, Introduktion til vor tidsalder, har Johannes V. Jensen udformet den mærkelige tanke, at verdensaltets talløse stjerner og stjernebilleder kun er blodlegemerne i et væsen af ufattelig størrelse, et væsen, vi ellers ikke kan sanse, et højeste Væsen indesluttende den hele verden. Dette billede optog mig meget. Der blev da for mig tale om en mekanistisk-fysisk livsopfattelse, i hvilken jeg dog ikke kunde afvise muligheden af en personlig gud. De hårde følger af min sygdoms frembrud og deres lykkelige afværkning førte mig på min sene livsbane til at tro på Gud som den kærlige Fader, opretholderen af den enkelte som af folkene – trods alt det der sker om os.

Mens tanker af den art nu og da pirkede lidt til en, uden at sjælefreden rystedes for stærkt, så sagde mit lette sind til mig: »Brug du den store natur derude omkring dig og lær af den.« Jeg brugte den hele tiden alt det, jeg kunde. Under gravningerne og på fredningsrejserne lærte jeg mange fynboer at kende. De fleste er glade. De er lyse danskere. Nogle husker man nok fra muntre oprin på feltet derude, de fleste er jo gået i glemme. Man ser endnu den unge arbejdsmand for sig, der ved Anderupgårds mose faldt i tanker over stregornamenterne på et pragtfuldt stenalderlerkar lige fundet i mosen, og nu forundret udbrød med sit fynske tonefald: »Der er ini-ti-a-ar-ler på!« Det samme venlige lune mødte jeg hos Odenses borgere. En fornøjelse var det at træffe byens borgmester, I. Wilh. Werner. Den brede skikkelse var høj og imponerende, hans væsen myndigt, men også venligt og hans fremtræden jovial. Ved en museums-kongres præsiderede han ved byens middag for deltagerne og bød i sin tale deltagerne velkomne med de indledende ord: »Nu håber jeg, at De herrer og damer, når De nu får et par glas bag vesten, må få en god aften!« (Han sagde De og ikke I). Borgmester Werner nød almindelig agtelse i alle byens kredse, også under krigen, hvor han klogt og fast vogtede borgernes interesser over for den tyske besættelsesmagt. Her havde han ved sin side vennen kommunaldirektør Søren Hansen.

I en årrække var borgmester Werner formand for museumsudvalget og fulgtes siden på denne post af redaktør Knud Secher. De udførte

begge et udmærket arbejde til gavn for museernes drift og fremgang. I udvalget øvede også bankdirektør Georg Jacobsen en indsats. Han nød ry for gennem den bank, han ledede, Fyens Discontokasse, at have sat meget arbejde og gavnligt virke i gang i Odense og på Fyn. Udadtill kunde han anlægge en tone af bryskhed. Den gamle lune bankdirektør, for hans humør kunde være helt drenget, har flere gange hjulpet mig til støtte fra N. M. Knudsens Fond, hvis formand han var gennem en lang årrække.

Bankdirektøren hørte til det gamle Odense, hvis grønne (eller røde) sporvogne klemte i gader eller på boulevarder. Siden har nye folk flænget byens middelalderlige gadenet op, nedrevet gamle bygninger, vist jo nok i det hellige fremskridts navn, mens byens gamle borgere græd, når de vovede at løfte blikket op mod de glanende baggårdsmure langs det store gadegennembrud.

»J'ai conclu«, jeg har sluttet. Sådan sagde engang i vor lykkelige gymnasietid i Viborg en fransk foredragsholder i Alliance Française. De til mødet indbudte gymnasiaster smilede lettet, for nu kunde de komme på gulvet og danse.

Også jeg har nu sluttet. På første side i denne redegørelse fulgte jeg Nornegæst op langs halvøens højderyg, mod Viborg. Det hellige Bjerg. Dér nærmede jeg mig mit folk i hedenold, et folk, der ned gennem tre hundrede slægtled eller mere har levet sit liv just så fyldt af muntert, aktivt, selvbevidst virke, som vi selv lever det her idag, blot at vi jo kun kan vide dette af oldfundene; for vore fjerne forfædre kendte ikke skrivekunsten før sent i tiden, rådede ikke over dette nemme meddelelsesmiddel. Den videre vej fra Jylland til Sjælland og Fyn har jeg fortsat, til jeg i 1974 fik overrakt det første eksemplar af min bog, Fyn i Oldtiden. Samme år, på min 70-års fødselsdag, overbragte d'hr. Oxenvad og Thrane mig som lykønskning en fyldig årgang af Fynske Minder tilegnet mig på den runde dag. En større hæder havde jeg ikke kunnet ønske.

Guldbrakteat, tegnet af Gustav Hjortlund. Fund fra Gummerup, Vestfyn.

ODENSE UNIVERSITETSFORLAG